



Deseti izveštaj o položaju etničkih manjina na Kosovu
(period od maja 2002. do decembra 2002.)

mart 2003.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
GLOSAR	3
REZIME	5
POGLAVLJE 1: BEZBEDNOST I SLOBODA KRETANJA MANJINA NA KOSOVU	11
I. OPŠTA PROCENA	11
II. REGIONALNI PRIKAZ	13
<i>Region Prizrena</i>	13
<i>Region Peći/Pejë</i>	15
<i>Region Gnjilana/Gjilan</i>	16
<i>Grad Gnjilane/Gjilan</i>	16
<i>Region Mitrovice/Mitrovicë</i>	20
<i>Region Prištine/Prishtinë</i>	23
III. PROCES POVRATKA MANJINA SA STANOVIŠTA BEZBEDNOSTI	24
POGLAVLJE 2: PRISTUP PRAVOSUĐU	28
I. INTEGRACIJA/ZAPOŠLJAVANJE U SUDOVIMA	28
II. FIZIČKI PRISTUP SUDOVIMA I CENTRIMA ZA PRITVOR.....	30
III. PARALELNE STRUKTURE	31
POGLAVLJE 3: DISKRIMINACIJA I PRISTUP KLJUČNIM SLUŽBAMA	33
I. JEDNAK PRISTUP OBRAZOVANJU	34
<i>Paralelne obrazovne strukture i njihov uticaj na pravo na obrazovanje</i>	34
<i>Obrazovanje na maternjem jeziku</i>	35
<i>Posebne obrazovne potrebe kosovskih zajednica RAE</i>	35
II. JEDNAK PRISTUP ZAPOŠLJAVANJU	36
III. JEDNAK PRISTUP SOCIJALNIM SLUŽBAMA.....	38
IV. JEDNAK PRISTUP ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI.....	40
POGLAVLJE 4: STAMBENA I IMOVINSKA PRAVA	42
I. DIREKCIJA ZA STAMBENA I SVOJINSKA PITANJA (DIREKCIJA) I KOMISIJA ZA REŠAVANJE STAMBENIH I IMOVINSKIH ZAHTEVA (KOMISIJA).....	43
II. KATASTAR	46
III. NEZAKONITA GRADNJA I KORIŠĆENJE ZEMLJIŠTA	47
IV. UREDBA UNMIK 2001/17 O REGISTROVANJU UGOVORA O PRODAJI NEKRETNINA U POSEBNIM GEOGRAFSKIM OBLASTIMA KOSOVA (I ADMINISTRATIVNA UPUTSTVA 2001/16 I 2002/4)	47
V. OBNOVA I POVRATAK	50
<i>Pristup manjina pomoći za obnovu</i>	50
<i>Pristup manjina i primena Smernica UNMIK za obnovu kuća</i>	51
VI. NOVE STRUKTURE ZA POVRATAK.....	54
POGLAVLJE 5: PRISTUP JAVNIM, GRAĐANSKIM I POLITIČKIM STRUKTURAMA	57
I. PRISTUP IZBORNOM PROCESU.....	57
II. PRISTUP POLITIČKOM PROCESU	59
<i>Centralne strukture</i>	59
<i>Opštinske strukture</i>	59
III. TOLERANCIJA, POMIRENJE I MEĐUETNIČKI DIJALOG	61

GLOSAR

SOZ	Savetodavni odbor za zajednice
SK	Skupština Kosova
KCKM	Koordinacioni centar za Kosovo i Metohiju
CIK	Centralna izborna komisija
SE	Savet Evrope
CSR	Centar za socijalni rad
OPA	Odeljenje za pravosudnu administraciju
OP	Odeljenje za pravosuđe
Evropska Konvencija	Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
bjRM	bivša jugoslovenska Republika Makedonija
Komisija	Komisija za rešavanje stambenih i imovinskih zahteva
Direkcija	Direkcija za stambena i svojinska pitanja
MKCK	Međunarodni komitet crvenog krsta
IRL	interno raseljena lica
MOM	Međunarodna organizacija za migracije
RG za ljudska prava	Međuagencijska radna grupa za ljudska prava
SPI	Sekcija za pravosudnu integraciju
KKA	Kosovska katastarska agencija
KBK	Konsolidovani budžet Kosova
KEK	Kosovska energetska kompanija
KFOR	mirovne snage na Kosovu
KFOR MNB	multinacionalne brigade KFOR
Veće	Pravosudno i tužilačko veće Kosova
KPS	Kosovska policijska služba
KZK	Kosovski zaštitini korpus
SLZ	Službenik za lokalne zajednice
LRG	Lokalna radna grupa
OK	Opštinska katarstarska služba
MOP	Ministarstvo za okolinu i prostorno planiranje
MONT	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju
OKS	Opštinska komisija za smeštaj
Ministarstvo za rad	Ministarstvo za rad i socijalna pitanja
MJS	Ministarstvo javnih službi
ORG	Opštinska radna grupa
Kancelarija za zajednice	Kancelarija za poslove zajednica
OCHA	Kancelarija UN za koordinaciju humanitarnih poslova
OHCHR	Kancelarija visokog komesara za ljudska prava
Kancelarija pravnog savetnika	Kancelarija pravnog savetnika SPGS
Kabinet	Kabinet premijera
Kancelarija za povratak	Kancelarija SPGS za povratak i zajednice
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PIS	Privremene institucije samouprave na Kosovu
RAE	Romi/Aškali/Egipćani
RG za sprovođenje programa	Regionalna grupa za sprovođenje programa
RRG	Regionalna radna grupa
PGO	Posebne geografske oblasti (Uredba UNMIK 2001/17)
SJP	Specijalne jedinice policije
SPGS	Specijalni predstavnik Generalnog sekretara

Rezolucija SB UN
UNHCR
UNICEF
OAUN
UNMIK
SZO

Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija
Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbeglice
Fond UN za decu
Opštinski administrator UNMIK
Misija privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu
Svetska zdravstvena organizacija

REZIME

Ovaj izveštaj je deseti po redu Izveštaj o položaju etničkih manjina na Kosovu koji zajedno objavljuju OEBS i UNHCR. Deseti izveštaj pruža pregled o zaključcima i preporukama koje su iznesene u prethodnom izveštaju. Izveštaj pokriva vremenski period od maja do decembra 2002. Ističući značajne promene u pravnom okviru i procesu donošenja odluka na Kosovu tokom perioda koji pokriva izveštaj, on takođe obuhvata raspravu o razvoju događaja koji utiču na položaj manjinskih zajednica na Kosovu.

Deveti izveštaj, objavljen aprila 2002. utvrdio je i ispitao ključne oblasti koje izazivaju zabrinutost kada je u pitanju položaj etničkih manjina na Kosovu: bezbednost i sloboda kretanja, pristup osnovnim službama, učešće u političkim i građanskim strukturama, ohrabrivanje međuetničkog dijaloga, i obrasci procesa povratka. U tom periodu, izveštaj je zabeležio pozitivna kretanja u povećanoj bezbednosti i mobilnosti manjina na Kosovu, ali je i dalje bio kritičan prema sporom i nedoslednom napretku u garantovanju manjinama stabilnog pristupa pravosuđu i drugim službama i okviru zaštite imovinskih prava. Prethodni izveštaj je takođe uključio uvid u paralelne strukture koje postoje u severnim opštinama Kosova sa pretežno srpskim stanovništvom. Ove strukture su prikazane kao faktor koji ometa integraciju i interakciju manjina sa većinskim stanovništvom, a takođe i kao značajan faktor ometanja napora Privremene misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) i Privremenih institucija samouprave (PIS) u obezbeđenju održivih institucija i struktura za sve zajednice širom Kosova.

Izveštaj pred vama daje pregled kretanja u ovim oblastima tokom vremenskog perioda koji pokriva i procenu u kojoj meri su sprovedene preporuke iznete u Devetom izveštaju, te kakav efekat je ovo delovanje imalo na situaciju manjinskih zajednica na Kosovu i na proces povratka. Priznajući i promovišući pravo svakog pojedinca, bez obzira na etničko poreklo ili drugi status, da se vrati svom domu, ovaj izveštaj ima za cilj da svojim preporukama pomogne UNMIK i PIS da stvore uslove za održiv povratak. U tom cilju, izveštaj stvara teleološku vezu između položaja etničkih manjina na Kosovu i procesa povratka. Shodno tome, izveštaj analizira efekat koji svaki napredak ili nazadovanje u politici i praksi ima na ohrabrivanje ili obeshrabrivanje povratnika da ponovo počnu život u zajednicama koje su bili primorani da napuste. Kako raseljena lica imaju slobodan i obavešten izbor da se vrate, faktori koji utiču na ovo tiču se dostignutog napretka u oblastima kojima se izveštaj bavi: u oblasti bezbednosti, slobode kretanja, imovinskih prava, osnovnih službi, učešća u građanskim i političkim strukturama i u međuetničkom dijalogu.

Izveštaj će pokušati da pruži objektivian pregled bezbednosne situacije i slobode kretanja u svim oblastima Kosova gde su prisutne manjinske zajednice. Izveštaj beleži da je tokom perioda koji pokriva primećeno izvesno povećanje stepena bezbednosti za manjinske zajednice u nekim oblastima. Postepen pad zločina iz etničkih pobuda, uklanjanje punktova KFOR i usvajanje fleksibilnijih i manje intruzivnih bezbednosnih mera, povećano učešće pripadnika manjina u Kosovskoj policijskoj službi (KPS) i pravosuđu predstavljaju signale da položaj manjinskih zajednica pruža izvesno ohrabrenje. Izveštaj, međutim, nalazi da su manjinske zajednice i dalje suočene, u različitom stepenu, sa maltretiranjem, zastrašivanjem i provokacijama, kao i sa ograničenom slobodom kretanja.

Kada je u pitanju pristup pravosuđu, izveštaj ispituje napredak u integraciji sudija i tužilaca, uključujući i zapošljavanje manjina u sudovima, kao i stepen fizičkog pristupa manjina sudovima i centrima za pritvor. Izveštaj takođe raspravlja o paralelnim strukturama. Izveštaj nalazi da je tokom perioda koji pokriva načinjen izvestan napredak u integrisanju manjina u pravosuđe i u

slabljenju paralelnog sistema sudova. Ipak, izveštaj je našao da mnogi pripadnici manjina nemaju poverenja u pravosuđe UNMIK.

Ovaj izveštaj ispituje pitanje diskriminacije vezane za manjinske zajednice na Kosovu u posebnim oblastima pristupa obrazovanju, zapošljavanju, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti. On nalazi da, bez obzira da li je direktna ili indirektna, namerna ili nenamerna, diskriminacija i dalje predstavlja značajnu prepreku za mogućnost da manjine žive razumnim životom na Kosovu. Mada je Savetodavni odbor za zajednice (SOZ), osnovan pre objavljivanja prethodnog izveštaja, počeo da se bavi pitanjima diskriminacije na visokom političkom nivou, izveštaj nalazi da se problem diskriminacije ne rešava adekvatno na nižim nivoima. Pristup obrazovanju, socijalnim službama i zdravstvenoj zaštiti se nije dosledno poboljšao za manjine širom Kosova. Pristup zapošljavanju u javnom sektoru je video merljivo poboljšanje tokom perioda koji izveštaj pokriva, ali politika pozitivne diskriminacije, mada odobrena u principu, tek treba da se sprovede, a ukupan stepen zapošljavanja manjina na centralnom i opštinskom nivou ostaje nezadovoljavajući. Ostaje nada da će se situacija popraviti donošenjem i primenom novog Administrativnog uputstva za sprovođenje Uredbe UNMIK 2001/36. Prilikom isticanja nekih uspešnih pokušaja koji su učinjeni da bi se prepoznala i eliminisala diskriminacija i pružili pravni lekovi protiv nje, izveštaj identifikuje nacrt Omnibus zakona protiv diskriminacije kao ključni korak u borbi protiv diskriminacije kao opšteg fenomena, relevantnog kako za manjinske zajednice tako i za većinsku populaciju. Ekspeditivnost u razmatranju i usvajanju ovog zakona od strane PIS i UNMIK predstavlja suštinski element u promovisanju i sprovođenju nediskriminacione prakse na Kosovu.

Iz perspektive ostvarivanja imovinskih prava, izveštaj ponovo analizira nivo efikasne realizacije imovinskih prava koja uživaju manjinske zajednice kao i uticaj ovog na mogućnost održivog povratka manjina iz perspektive ostvarivanja imovinskih prava. Pristup imovini i ostvarivanje imovinskih prava procenjuju se iz tri ugla: poznavanja zakonskih prava, fizičkog pristupa relevantnim sudskim i izvršnim telima i, kada se pristup ostvari, mogućnosti relevantnih organa da efikasno garantuju uživanje ovih prava. Da bi ovo ispitao, izveštaj procenjuje efikasnost mehanizama Direkcije za stambena i svojinska pitanja (Direkcija) i Komisije za rešavanje stambenih i imovinskih zahteva (Komisija), pristup manjinskih zajednica katastarskoj službi i pomoći za rekonstrukciju, kao i sprovođenje Uredbe UNMIK 2001/17. Izveštaj nalazi da je nivo ostvarivanja imovinskih prava u ovim oblastima i dalje nezadovoljavajući, uprkos izvesnom napretku u odnosu na prethodni period. Izveštaj posebno nalazi da je, i pored ohrabrujućeg trenda, i dalje potrebno pratiti rad Direkcije i Komisije kako bi se osigurala efikasna zaštita imovinskih prava manjina. Nastavljaju se problemi sa pristupom manjinskih zajednica katastarskoj službi i u pogledu pružanja usluga i fizičkog pristupa opštinskim službama, kao i nepostojanju potpuno operativnog i kompletnog katastra. Izveštaj takođe nalazi da Uredba UNMIK 2001/17 izgleda nije imala većeg uticaja na prodaju imovine u vlasništvu manjina, i da se sprovođenje Uredbe pokazalo kao problematično. Takođe su istaknuti problemi vezani za prodaju i pristup poljoprivrednom zemljištu. Što se tiče rekonstrukcije, izveštaj zaključuje da se pristup manjina ovakvoj pomoći izgleda poboljšao, ali da zaštita imovinskih prava manjina zavisi od upotrebe mehanizama iz Smernica UNMIK za rekonstrukciju kuća za 2002. godinu. Kad se Smernice nisu koristile, bilo u okviru opštinskih komisija za smeštaj ili struktura vezanih za proces povratka, imovinska prava su bila ugrožena. U okviru istog odeljka takođe su ispitane nove strukture vezane za proces povratka.

Posle političkog mrtvog čvora koji je pratio opšte izbore na Kosovu u novembru 2001., u periodu koji pokriva ovaj izveštaj lansirane su i manifestovale se kosovske privremene institucije u političkoj areni. U ovom trenutku se primećuju izvesni pozitivni signali uključivanja lokalnih političkih struktura u međutenički dijalog, mada će puno angažovanje svih političkih entiteta i

struktura zahtevati mnogo napora i podrške međunarodne zajednice. U tom smislu, izveštaj takođe ističe da, stoga što izgradnja poverenja uključuje fundamentalnu kvalitativnu promenu u političkim i društvenim relacijama između etničkih grupa, ovaj proces zahteva aktivno učešće i podršku svih mogućih aktera, uključujući sve nivoe PIS, sve lokalne zajednice, sama interno raseljena lica i moguće povratnike, UNMIK, kao i uključivanje međunarodnih i lokalnih NVO i donatora. Izveštaj ispituje rezultate opštinskih izbora u oktobru 2002., i potencijalne efekte koje nova proporcionalna zastupljenost manjina u opštinskim skupštinama može imati na položaj manjinskih zajednica na Kosovu. Izgradnja poverenja i tolerancije je obrađena u kontekstu pokušaja koje čine međunarodna zajednica i lokalne NVO da se izgradi jako civilno društvo na Kosovu, od kojeg se onda očekuje da preduzme glavnu ulogu u obezbeđivanju sistema kontrole za lokalnu političku arenu.

Ako uzmemo u obzir ukupnu situaciju datu u ovom izveštaju, promene zabeležene tokom period koji izveštaj pokriva još uvek nisu u dovoljnoj meri korenite da bi se moglo zaključiti da postoje uslovi za povratak etničkih manjina velikih razmera u bliskoj budućnosti, što podvlači kontinuiranu potrebu za međunarodnom zaštitom pripadnika etničkih zajednica, a posebno kosovskih Srba, Roma, Aškalija i Egipćana.

PREPORUKE

Bezbednost i sloboda kretanja

Deveti izveštaj je izneo izvestan broj preporuka u vezi bezbednosti i slobode kretanja. Napredak u sprovođenju ovih preporuka bi trebalo nastaviti.

- Kako ovaj izveštaj pokazuje da su ograničenja u slobodi kretanja za manjinske zajednice često zasnovana na percepcijama jednako kao i na stvarnoj bezbednosnoj situaciji, Jedinica policije UNMIK za patroliranje u zajednicama bi trebalo da se više uključi u inicijative za izgradnju poverenja u manjinskim zajednicama istovremeno sa sprovođenjem informativnih kampanja o mandatu policije, ulozi i koristi za zajednicu.

Pravosuđe

- Trebalo bi nastaviti tekuće napore UNMIK da rasformira paralelne strukture u severnim opštinama Kosova, u saradnji sa odgovarajućim vlastima u Beogradu. Ovo se odnosi na (1) paralelni krivični postupak koji dovodi do rizika dvostrukog suđenja i može uticati na pravičnost postupka i (2) paralelni građanski postupak, jer stvara klimu pravne nesigurnosti i sprečava integraciju manjina u pravosudni sistem.
- Kao korak ka ohrabivanju ovih građana da koriste i oslanjaju se na nove sudove dobro bi došla javna informativna kampanja koja bi pripadnike manjinskih zajednica informisala o integraciji u pravosuđe i osnivanju novih sudova. Takvu kampanju mogli bi organizovati Stub I, Stub III i/ili neka nevladina organizacija.
- OEBS ponavlja svoju preporuku da, u buduće, predmeti ne bi trebalo da se dodeljuju na osnovu etničkog porekla. OEBS bi pažljivo trebalo da prati sve osetljive predmete koji uključuju sudije i optužene iz različitih etničkih grupa, a svaki sudija koji ispolji pristrasnost ili diskriminaciju trebalo bi da bude kažnjen koristeći Pravosudno i tužilačko veće Kosova.

Obrazovanje

- Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju (MONT) bi trebalo, u saradnji sa KFOR, policijom UNMIK i KPS, da stvori kompletan plan poboljšanja ravnopravnog pristupa obrazovanju za sve pripadnike zajednica na Kosovu. Ovaj plan bi takođe trebalo da pruži bezbednost za učenike koji pripadaju manjinskim zajednicama, što bi takođe trebalo da obuhvati i bezbedan autobuski prevoz.
- UNMIK i MONT bi trebalo da organizuju i sprovedu plan koji će omogućiti obrazovanje na jezicima manjina u skladu sa međunarodnim standardima za ljudska prava.
- Međunarodne vladine i nevladine organizacije imale su izvesnog uspeha u organizovanju projekata koji pružaju dopunsko obrazovanje za pripadnike zajednica RAE na Kosovu. UNMIK i MONT bi trebalo da prouče "najbolju praksu" u ovim projektima kako bi ih kopirale i sprovele na celom Kosovu, u saradnji sa međunarodnim stručnjacima i NVO.

Zapošljavanje

- Ministarstvo javnih službi mora osigurati sprovođenje Administrativnog uputstva 2003/2 o primeni Uredbe UNMIK 2001/36 o "Javnim službama na Kosovu", i poseban naglasak stavi na odredbe koje predviđaju proporcionalnu zastupljenost zajednica (plan pozitivne diskriminacije). Takav jedan plan trebalo bi da obuhvati obuku za pripadnike javnih službi u vezi primene Administrativnog uputstva, a posebno o odredbama koje se tiču pozitivne diskriminacije. Dalje, od ključne važnosti će biti efikasan interni sistem nadzora nad sprovođenjem plana.
- U svetlu ovog novog Administrativnog uputstva, trebalo bi interno revidirati praksu zapošljavanja kada se jednom ustanove politika i procedure na svim nivoima, jer će to osigurati pravičnost u praksi zapošljavanja u svim kosovskim javnim službama.

- Kabinet premijera bi trebalo da odobri Omnibus zakon protiv diskriminacije koji donese Skupština, a potom sprovede PIS. Mehanizmi sprovođenja i primene koji su sadržani u nacrtu pružili bi efikasne pravne lekove za pripadnike svih zajednica, za svaki oblik diskriminacije, a posebno u slučajevima diskriminacije pri zapošljavanju.
- Kabinet premijera, u saradnji sa Ministarstvom javnih službi, trebalo bi da sprovede program za promovisanje zapošljavanja manjina kako bi privukli stručne kandidate iz manjinskih zajednica.

Socijalne službe

- Ministarstvo za rad i socijalna pitanja trebalo bi da kreira sveobuhvatnu politiku da bi se dalje ojačale mere saradnje i protoka informacija između zaposlenih u centrima za socijalni rad (CSR) koji rade u većinskim i onih koji rade u manjinskim oblastima. Inicijative kao što su redovni sastanci u cilju razmene informacija i zajednička obuka, trebalo bi da sprovede direktori CSR, a pomogne Ministarstvo za rad i socijalna pitanja.
- Trebalo bi razviti održive strategije za rad na terenu koje će u potpunosti voditi zaposleni u centrima, sa posebnim osvrtom na one pripadnike manjina koji ne mogu da se kreću a žive ili u urbanim ili nedostupnim ruralnim krajevima.
- CSR bi trebalo da odvoje proporcionalan broj socijalnih radnika za oblasti nastanjene manjinskim zajednicama.

Zdravstvo

- Ministarstvo zdravlja mora preduzeti mere za sprovođenje integrisanog sistema zdravstvene zaštite koja je u stanju da služi kako većinskim tako i manjinskim zajednicama, pomažući onim ustanovama koje već opslužuju mešovite zajednice i kopirajući najbolju postojeću praksu. Usklađeni napor i dijalog između Ministarstva zdravlja, UNMIK i Ministarstva zdravlja u Beogradu trebalo bi da donesu održivo rešenje za kontinuirano prisutan paralelni zdravstveni sistem na Kosovu.
- Ministarstvo zdravlja bi odmah trebalo da objavi “Povelju prava pacijenata”, koja se sada nalazi u fazi nacрта, a koja uključuje odredbu o pristupu zdravstvenoj zaštiti bez diskriminacije.
- Ministarstvo zdravlja mora nastaviti sa svojim naporima da obavesti manjinske zajednice o postojećim zdravstvenim uslugama, sa posebnim fokusom na kosovske zajednice RAE.

Stambena i imovinska prava

Deveti izveštaj je izložio izvestan broj preporuka u vezi stambenih i imovinskih prava u meri u kojoj se tiču manjinskih zajednica. Praćenje sprovođenja ovih preporuka, koje je obavila OEBS, pokazalo je da nije bilo značajnog razvoja u nekim oblastima pomenutim u prethodnom izveštaju. OEBS stoga neće ponavljati te preporuke.

- Prethodne preporuke u vezi dodele sredstava Direkciji/Komisiji, povećanoj informativnoj aktivnosti i porastu broja rešenih predmeta ostaju na snazi i treba ih rešavati kao prioritet.
- Direkcija bi trebalo da otvori kancelariju u Skoplju (bjRM), čime će se olakšati pristup potražiocima iz redova manjina koji su raseljeni van Kosova.
- Svaka opština bi trebalo da ima zaposlene na odgovarajućim radnim mestima koji dobro poznaju mehanizme i nadležnost mehanizama Direkcije. Takva osoba trebalo bi da služi kao kontakt Direkciji u okviru lokalnih tela samouprave.
- Skupština bi odmah trebalo da donese, a UNMIK odobri, komplementarne zakone neophodne za sprovođenje Uredbe UNMIK 2002/22, kojom se predviđa registar vlasništva nad nepokretnom imovinom. Rad na punoj operativnosti katastra treba i dalje da bude prioritet za UNMIK i PIS.

- Opštinski i zvaničnici organa za sprovođenje zakona trebalo bi da preduzmu odgovarajuće mere kako bi ispravili i sprečili nezakonitu gradnju i nezakonito korišćenje poljoprivrednog i stambenog zemljišta u vlasništvu pripadnika manjina.

Rekonstrukcija vezana za povratak

- Buduće “Smernice za opravku kuća” trebalo bi doneti u obliku administrativnih uputstava. Ministarstvo za životnu okolinu i prostorno planiranje (MOP) trebalo bi da izradi nacрте zakona za Skupštinu Kosova koji će dati okvir za nediskriminacijske kriterijume dodele, javni proces selekcije, mehanizme za utvrđivanje odgovornosti i pravo na žalbu.
- Buduće smernice trebalo bi ne samo da procene ukupnu ugroženost zajednice kao kriterijum za pomoć u rekonstrukciji, već takođe da stvore mehanizme koji će omogućiti procenu individualne ugroženosti.
- NVO koje su partneri opštinskim komisijama za smeštaj trebalo bi da budu odgovorne i opštinskim komisijama za smeštaj i MOP za ponašanje prema manjinama. Buduće smernice bi trebalo da ustanove odgovarajuće mehanizme s tim u skladu. Svaka opština trebalo bi da odredi predstavnika koji će uzeti učešća u procesu evaluacije/procene koji sprovodi NVO i izvesti opštinske komisije odnosno MOP o svim nepravilnostima.
- Proces predaje zaduženja UNMIK opštinama trebalo bi da bude praćen ustanovljenjem efikasnog mehanizma interne kontrole, kao što je mesečno izveštavanje, kako bi se stvorio prihvatljiv stepen odgovornosti relevantnih direkcija i opštinskih komisija za smeštaj i prema UNMIK i prema MOP.
- Opštine i njihovi partneri trebalo bi da osiguraju da oni koji dobiju pomoć za rekonstrukciju napuste imovinu koju su nezakonito zaposeli, omogućavajući tako drugima da se vrate iz raseljenja. Direkcija/Komisija i sudovi bi trebalo da se aktivno uključe u rešavanje problema nezakonitog zaposedanja imovine.
- Opštine i njihovi partneri moraju osigurati da se vlasništvo utvrdi pre početka rekonstrukcije. Direkcija bi trebalo aktivno da se uključi u ovaj proces utvrđivanja prava.
- UNMIK, posebno Kancelarija za povratak i zajednice, trebalo bi da nastavi sa svojim pokušajima da osigura koherentnost, javnost i konsistentnost u strukturama koje donose odluke i kreiraju politiku u vezi povratka na opštinskom i regionalnom nivou.

Povratak

- Međunarodna zajednica i PIS trebalo bi da nastave sa traženjem rešenja za povratnike iz svih etničkih grupa. Takođe bi trebalo da nastave da jačaju sve strukture koje su osnovane u odgovor na potrebe povratnika.
- Aktivnosti vezane za međuetnički dijalog i izgradnju tolerancije su ključ za stvaranje uslova za povratak. S obzirom na uticaj PIS na lokalno mnjenje, snažno se preporučuje da one intenziviraju svoje aktivno učešće u ovakvim aktivnostima na celom Kosovu.
- PIS bi trebalo da povećaju svoje angažovanje u procesu povratka. Istovremeno, UNMIK bi trebalo da pruži snažnu podršku svim aktivnostima vezanim za povratak koje sprovodi PIS, uključujući one vezane za politički dijalog i izgradnju konsenzusa.
- Centralne PIS i UNMIK bi trebalo da ohrabre opštine da aktivno učestvuju u planiranju procesa povratka i sprovođenju projekata vezanih za povratak.
- PIS, UNMIK, donatori i drugi relevantni akteri trebalo bi da osiguraju efikasan rad opštinskih radnih grupa (ORG), jer su one glavna koordinativna tela i forumi za raspravu o povratku manjina.
 - Treba uložiti koordinisane napore da se rašire tačne i pravovremene informacije među interno raseljenim licima putem Informativnog okvira UNMIK/UNHCR za IRL. Treba u punoj meri istaći odgovornost kosovskih medija u promovisanju međuetničkog dijaloga.

POGLAVLJE 1: BEZBEDNOST I SLOBODA KRETANJA MANJINA NA KOSOVU

I. OPŠTA PROCENA

U periodu koji pokriva ovaj izveštaj, zabeležena je smanjena stopa kriminala iz etničkih pobuda, posebno nasilnih akata nad pripadnicima manjinskih zajednica. Ove podatke treba posmatrati u kontekstu opšteg smanjenja stope teških zločina na Kosovu.

Tokom ovog perioda KFOR je nastavio sa procesom uklanjanja stacioniranih punktova, a smanjen je i broj personala KFOR zaduženog za zaštitu baštine ili obezbeđivanje lokacija postavljanjem stacioniranih punktova sačinjenih od vozila. Tokom čitavog perioda koji pokriva ovaj izveštaj, nastavljena je politika uklanjanja stacioniranih trupa kako bi bile spremnije za obavljanje fleksibilnijih, brzih i manje upadljivih bezbednosnih operacija. Ova strategija se odnosi i na smanjenje pružanja permanentne zaštite konvojima. Iako KFOR i dalje obezbeđuje pratnju autobusima ili konvojima u određenim oblastima, kao što su recimo pečki ili prizrenski region, opšti je trend da KFOR smanjuje pratnju konvoja i jedino obezbeđuje putne pravce.¹ Ovakva politika i prelazna strategija jesu rezultat dogovora postignutog sa predstavnicima policije UNMIK, koja učestvuje u njihovom sprovođenju. Cilj prelazne strategije je smanjenje prisustva KFOR među civilima i poveravanje određenih zadataka očuvanja bezbednosti civilnim vlastima. I policija UNMIK postepeno smanjuje pružanje pratnje, koja se poverava Kosovskoj policijskoj službi (KPS) kada se smatra da je neophodno.

I KFOR i policija UNMIK svesni su činjenice da bilo kakva promena bezbednosnih mera može izazvati nervozu među pripadnicima manjinskih zajednica. Stoga se promene uvode postepeno, srazmerno i uz nastojanje da se policija UNMIK i KPS uključe u proces obezbeđivanja putem efikasnog patroliranja i izgradnje poverenja. U tom smislu, naglasak se stavlja na etnički mešovite KPS patrole, a prva policijska stanica KPS koja potpuno samostalno funkcioniše nalazi se u Gračanici/Gračanice. Odluke o operativnim aspektima sprovođenja ove bezbednosne strategije predate su Multinacionalnim brigadama KFOR (MNB) i regionalnim komandama policije UNMIK. Na taj način, KFOR i policija UNMIK su u stanju da prelaznu strategiju prilagode lokalnim bezbednosnim uslovima, u okviru opšteg pomaka sa vojne na civilnu bezbednost.

Politički lideri kosovskih Srba su se oštro suprotstavili ukidanju stacioniranih mera bezbednosti KFOR, a posebno nakon bombaških napada na dve pravoslavne crkve u opštini Istok/Istog u noći 17. novembra, ubrzo po uklanjanju stacioniranog punkta KFOR. Ipak, izgleda da se unutar samih manjinskih zajednica nailazi na opšte razumevanje razloga za uvođenje izmenjenih mera bezbednosti, odnosno na shvatanje da novi pristup ne kompromituje njihovu bezbednost.

Uprkos stabilizaciji bezbednosne situacije, strah od maltretiranja, zastrašivanja i provokacija ostaje deo svakodnevnog života manjinskih zajednica na čitavom Kosovu. Pripadnici manjinskih grupa, bez obzira da li žive u mešovitim zajednicama ili se kreću van svojih enklava, mogu postati meta napada bombama, paljevine ili fizičkih napada, posebno kosovski Srbi, Rome, Egipćani, i u mnogim slučajevima čak Aškali, širom Kosova. Istraživanja UNHCR otkrivaju da je imovina veoma često razlog za uznemiravanje ili fizičko nasrtanje na pripadnike manjinskih zajednica i da ovo ima za cilj ili spreći povratak raseljenih lica ili da se pripadnici manjinskih

¹ Obezbeđivanje relacija podrazumeva preventivnu proveru ukoliko postoji pretnja, osmatranje na strateškim tačkama i spremne jedinice za brzo reagovanje u slučaju incidenta na nekoj od relacija.

zajednica koji su ostali da žive na svojim ognjištima primoraju da svoja imanja prodaju.² Razlozi napada na manjinske zajednice se mogu naći i u borbi za ekonomski opstanak, obzirom da su ekonomske mogućnosti prilično ograničene. Uz izuzetak kosovskih Bošnjaka u Mitrovici/Mitrovicë, opšta bezbednosna situacija se stabilizovala za zajednice kosovskih Bošnjaka i kosovskih Goranaca, i od 2001. nije prijavljen ozbiljniji napad iz etničkih pobuda na ove dve zajednice.

U svim regionima, izuzev Mitrovice/Mitrovicë, ima primera da članovi manjinskih zajednica mogu koristiti javni saobraćaj, kao što su autobusi ili železnica. Takozvani Goranac, privatni autobus koji saobraća od Dragaša/Dragash do Beograda, privlači i putnike srpske nacionalnosti, i do sada se nije suočio sa problemima bilo koje vrste.

Sloboda kretanja u mnogome varira od opštine do opštine i među različitim manjinskim zajednicama. U pojedinim je bilo povećanja prijavljenih incidenata, uglavnom kamenovanja (prolaznika ili vozila), verbalnih uvreda, pa čak i fizičkih napada kada pripadnici manjinskih zajednica putuju van uobičajenog mesta boravka, sela ili opštine. U nekim slučajevima oštar odgovor policije UNMIK ili KPS je zaustavio nasilje.

Obzirom da žrtve ne žele da naruše delikatne odnose sa većinskom populacijom čije uspostavljanje je zahtevalo dosta vremena, veliki broj incidenata - manjih kao i ozbiljnih - ostaje neprijavljen. Ova nevoljnost da se incidenti prijave uglavnom proizilazi iz pomanjkanja poverenja u organe za sprovođenje zakona, a posebno vere da će oni moći i/ili biti voljni da pruže zaštitu žrtvama u slučaju eventualne odmazde.³ Anketa o percepciji bezbednosne situacije manjinskih zajednica RAE, koju je UNHCR sproveo oktobra meseca 2002., otkrila je tendenciju članova ovih triju zajednica da incidente uznemiravanja i zastrašivanja ne prijavljuju policiji.⁴ Štaviše, čak i kada pripadnici manjina prijave navedene incidente, organi za sprovođenje zakona ne sprovedu uvek adekvatnu istragu.⁵ Rezultat ovakve dinamike je smanjena mogućnost policije da deluje odvracanjem.

Kada se govori o poverenju pripadnika manjinskih zajednica prema KPS, OEBS i UNHCR su utvrdili da ono direktno zavisi od kontakta koji pripadnici KPS imaju sa manjinskim zajednicama, njihovog aktivnog posećivanja pripadnika manjina i ispitivanju detalja u vezi sa pritužbama, a ne od etničke strukture. Prisustvo članova KPS iz pojedinih manjinskih zajednica samo po sebi ne predstavlja garanciju za popravljavanje bezbednosne situacije za te zajednice, niti za potpunu istragu prijavljenih incidenata. Ipak, izgleda da su manjinske zajednice sklonije saradnji sa etnički mešovitim patrolama KPS pre nego sa patrolama sastavljenim isključivo od kosovskih Albanaca.

² Izveštaj UNHCR o položaju Roma, Aškalija, Egipćana, Bošnjaka i Goranaca na Kosovu, UNHCR na Kosovu, januar 2003. (u daljem tekstu januarski izveštaj UNHCR).

³ Jedna porodica u Klini/Klinë, na primer, nije reagovala kada su im septembra meseca poznati počinioci opljačkali kuću. U skorije vreme, jednog od muških članova iste porodice su teško pretukla ista lica. Niti jedan od pomenutih slučajeva nije prijavljen policiji.

⁴ Ovakav stav je naročito istaknut među pripadnicima zajednica RAE, koje broje oko 400 osoba, smeštenih u kampovima u Žitkovcu/Zhitkove i Česminom Lugu u severnoj Mitrovici/Mitrovicë, gde često ima neprijavljenih incidenata koji obuhvataju sve od batiranja do krađa.

⁵ Septembra meseca, na primer, u kolektivnom smeštaju Plemetina/Plemetin u Obiliću/Obiliq, jednog kosovskog Srbina i trojicu Aškalija je navodno fizički napalo obezbeđenje Kosovske energetske kompanije (KEK) u blizini elektrane. Pripadnici policije nisu sačinili valjan izveštaj, te ni istraga nije sprovedena na adekvatan način.

Trajan je problem podstaći kosovske Srbe da se u većoj meri uključe u KPS; kosovski Srbi pripadnici KPS su često veoma poštovani među svojim kolegama i u većinskoj populaciji, ali ih manje poštuju članovi njihove sopstvene zajednice. Ovo je posebno uočljivo u regionu Mitrovice/Mitrovicë, gde postoji stalan otpor u zajednici kosovskih Srba prema KPS i želja da se održe paralelne structure ili rasporede članovi policije sa teritorije Srbije.⁶ Suprotan ovom navodu je pozitivan primer jednog pripadnika KPS, kosovskog Srbina iz Orahovca/Rahovec, koji normalno obavlja svoje dužnosti, uključujući i patroliranje u oblastima naseljenim većinskom populacijom. Na sličan način, patrole KPS sastavljene od kosovskih Albanaca neometano obavljaju svoj posao u enklavama u okolini Prizrena. I najzad, mešovite patrole KPS sastavljene od pripadnika kosovskih Srba i Bošnjaka veoma su dobro primljene među kosovskim Albancima u selima opštine Leposavić/Leposaviq.

Ipak, svaki primer nepoverenja prema policiji ne bi trebalo posmatrati u svetlu sumnje u efikasnost jedino KPS, već mehanizama za sprovođenje zakona u celini. Ovo se posebno odnosi na manjinske zajednice kosovskih Srba u Peći/Pejë, koje su mnogo puta bile meta napada, uprkos upadljivom prisustvu policije UNMIK i/ili KFOR.

Kao i prošli, i ovaj izveštaj beleži divergenciju između stvarne bezbednosne situacije i percepcije u pojedinim oblastima. U odeljcima koji slede biće dat detaljniji prikaz stvarne situacije i percepcije koje imaju različite manjinske zajednice/enklave na Kosovu.

II. REGIONALNI PRIKAZ

Region Prizrena

Sa izuzetkom Velike Hoče/Hoca e Madhe u opštini Orahovac/Rahovec (gde statični punkt koji pruža zaštitu ovoj srpskoj enklavi još uvek postoji), svi punktovi u regionu Prizrena su u skladu sa novom bezbednosnom strategijom KFOR uklonjeni. Ova strategija praćena je kontinuiranom javnom informativnom kampanjom koja naglašava “normalizaciju” bezbednosne situacije i nastavak prenošenja odgovornosti na polju bezbednosti u nadležnost policije. Stepem slobode kretanja zavisi od okolnosti u kojima se nalazi svaka pojedinačna zajednica. Tako se, na primer, zajednica kosovskih Turaka koja živi u Prizrenu u potpunosti integrisala, dok zajednica kosovskih Srba, zajedno sa zajednicama RAE u Orahovcu/Rahovec, još uvek živi u enklavi.

Prizren i okolna sela

Pored većinske albanske populacije, prizrenski kraj ima pripadnike manjinskih grupa kosovskih Turaka, Srba, RAE i Bošnjaka.

Pozornici sistematski posećuju manjinska sela u prizrenskom kraju i redovno se sastaju sa seoskim vođama kako bi procenili potrebe zajednice. U ovim oblastima pripadnici manjina su u velikom broju zastupljeni u patrolama KPS, a posebno u oblasti (naseljenoj uglavnom kosovskim Bošnjacima) koju pokriva policijska ispostava u Rečanima/Rečan, a etnički mešovite patrole su ovde uobičajene. Pripadnici KPS svih nacionalnosti obavljaju sve funkcije, uključujući i sprovođenje istraga. U samom Prizrenu operativno je nešto manje mešovitih patrola, iako pripadnici KPS iz svih manjinskih zajednica, osim kosovskih Srba, obavljaju sve dužnosti u svim drugim oblastima policijskog rada. Rekrutovanje i raspoređivanje policajaca KPS iz redova manjina u Prizrenu doprinosi boljem patroliranju KPS u zajednicama i pomaže stvaranje atmosfere poverenja među pripadnicima manjinskih grupa.

⁶ Za detaljnije informacije o paralelnim strukturama, videti “Izveštaj OEBS o paralelnim strukturama bezbednosti u severnoj Mitrovici/Mitrovicë”, od 30. maja 2002.

U periodu koji pokriva ovaj izveštaj, položaj kosovskih Bošnjaka koji žive u Prizrenu nastavio je da se poboljšava. Isto tako, izgleda da su se stanovnici Prizrena kosovski Turci prilično dobro integrisali sa većinskim stanovništvom, a njihova zabrinutost na planu bezbednosti pre se odnosi na opšti porast kriminala nego na etnički motivisane incidence. Prisustvo pripadnika svoje zajednice u KPS turska zajednica smatra pozitivnim faktorom koji utiče na stvaranje poverenja. I pripadnici zajednica RAE u gradu izjavljuju da se ukupna bezbednosna situacija popravila. Međutim, prisustvo članova RAE zajednice u KPS ne smatraju faktorom koji može garantovati njihovu bezbednost, te zajednice i dalje ključnim smatraju prisustvo policije UNMIK i KFOR.

Kosovski Bošnjaci iz Župe, u blizini Prizrena, takođe izjavljuju da se situacija u celini popravila. Prisustvo policajaca bošnjačke nacionalnosti u policijskoj ispostavi u Rečanu/Rečan u mnogome doprinosi da se manjinske zajednice koje žive na toj lokaciji osećaju bezbednije. Data su im i jaka uverenja da će policija voditi istrage krivičnih dela počinjenih protiv njih. Ipak, kosovski Bošnjaci koji žive u ovoj oblasti teško se odlučuju da odu do područja u kome dominantnu populaciju čine kosovski Albanci, posebno ako ne govore albanski jezik.

Dragaš/Dragash

Kosovski Goranci naseljeni u prizrenskom regionu uglavnom žive u opštini Dragaš/Dragash. Mogućnost kosovskih Goranaca da se slobodno kreću, slična je kao i za kosovske Bošnjake u Župi, to jest, oni koji govore albanski jezik putuju po Kosovu, dok su opcije mnogo ograničenije za one koji govore isključivo srpsko-hrvatski. Goranci su kritični prema neuspehu policije UNMIK u rešavanju zločina koji ugrožavaju lokalno stanovništvo.⁷ Postoji Služba za patroliranje u zajednicama, a otprilike polovinu pripadnika KPS stacioniranih u Dragašu/Dragash čine kosovski Goranci. Međutim, zbog hijerarhijske prirode zajednice kosovskih Goranaca, zločin često ne prijavi žrtva već neko iz zajednice određen za to, što povećava mogućnost nesporazuma i umanjuje efikasnost praćenja slučaja od strane policije.

Orahovac/Rahovec

U periodu koji pokriva ovaj izveštaj zabeležen je niz paljevina kuća koje su u posedu kosovskih Srba u opštini Orahovac/Rahovec. Iako u vreme kada su se napadi odigrali kuće nisu bile naseljene, konstantno ponavljanje navedenih incidenata ne doprinosi da kosovski Srbi steknu osećaj bezbednosti. Ovo takođe smanjuje stepen poverenja u predstavnike policije UNMIK ili KPS koje treba da im garantuju bezbednost. Međutim, čini se da zajednica kosovskih Srba nije voljna da saraduje sa policijskim istražiteljima, što delom proizlazi iz činjenice da se u policijskoj stanici u Orahovcu/Rahovec nalazi samo jedan policajac srpske nacionalnosti. Policija je stoga izrazila nameru da prebaci više policajaca iz redova zajednice kosovskih Srba van ovog područja u Orahovac/Rahovec, koji bi patrolirali zajedno sa kosovskim Albancima, što bi povećalo poverenje u nepristrasnost i efikasnost policijskih snaga.

Ipak, iako se bezbednosna situacija u Orahovcu/Rahovec poboljšala i pripadnici policije neprestano rade na izgradnji poverenja, trenutnom percepcijom zajednice kosovskih Srba o sopstvenoj bezbednosti i dalje dominira strah od događaja koji su se odigrali u prošlosti. Stoga je stav zajednice kosovskih Srba na području Orahovca/Rahovec da jedino KFOR može obezbediti sigurno i bezbedno okruženje.

⁷ Za zajednicu kosovskih Goranaca veliki problem i dalje predstavlja krađa stoke, sena i drva za ogrev, obzirom da žive u pograničnom području. Dalje, nakon oružane pljačke koja se desila 24. decembra 2002. i ubistva kosovskog Goranca 31. decembra 2002., politički predstavnici Goranaca u Dragašu/Dragash organizovali su niz protesta kako bi istakli svoje probleme i zabrinutost zbog bezbednosne situacije u kojoj se nalaze.

U ruralnim oblastima opštine Orahovac/Rahovec, populacija kosovskih RAE u mogućnosti je da se kreće relativno slobodno, bez nekih većih problema bezbednosne prirode. U donjem Orahovcu/Rahovec, međutim, populacija RAE se i dalje suočava sa maltretiranjem.

Region Peći/Pejë

Desetog oktobra 2002., autobus pod pratnjom KFOR koji je prevezio grupu penzionera kosovskih Srba iz sela Osojane/Osojan gde je organizovan povratak, zasut je kamenicama i Molotovljevim koktelima po prispeću u zgradu opštine Peć/Pejë. Penzioneri su imali nameru da se prijave za novu shemu isplate penzija na Kosovu. Grupa od nekoliko stotina kosovskih Albanaca (koja je učestvovala u političkom skupu toga dana) okupila se oko zgrade opštine dok su penzioneri bili u zgradi, te su policija UNMIK i KFOR morali da upotrebe silu kako bi se grupa razišla.⁸ Penzioneri su kasnije bili u mogućnosti da se pod pratnjom vrata u Osojane/Osojan.

Sloboda kretanja, posebno kada govorimo o kosovskim Srbima, i dalje predstavlja problematično pitanje, pripadnici manjinskih zajednica izjavljuju da veruju kako njihovu bezbednost može garantovati samo zaštita KFOR, bilo da se radi o zaštiti samih sela, bilo da se radi o kretanju van mesta boravka. Ovakav stav potkrepljen je teškim incidentima koje smo već opisali, ali se takođe se može posmatrati u kontekstu opšteg porasta stope teškog kriminala (krivičnih dela koja nisu etnički motivisana) u regionu Peći/Pejë.

Iako se u periodu koji pokriva ovaj izveštaj bebezbednosna situacija stabilizovala za pripadnike zajednica RAE, njihovi pripadnici su i dalje predmet uznemiravanja i fizičkih napada. Česti su primeri krađe stoke, pljački, iznuđivanja, seksualne zloupotrebe, paljevine i batinanja. Mnogi od pomenutih incidenata se ne prijavljuju, obzirom da se žrtve plaše odmazde i ne žele da naruše ionako krhke odnose koje su nekako uspele da uspostave sa većinskom populacijom. Svakako da ima primera u kojima je prijavljivanje slučaja dovelo do odmazde, što ukazuje na klimu u kojoj nasilništvo nad ovim manjinskim zajednicama prolazi nekažnjeno.

Međutim, izgleda da, dok su kosovski Srbi u regionu Peći/Pejë strogo ograničeni na život u sopstvenoj zajednici te im je neophodna pratnja KFOR za ma kakvo putovanje izvan prebivališta, kosovski Bošnjaci u regionu (i u izvesnoj meri pripadnici zajednica RAE) se vraćaju normalnom načinu putovanja i kretanja uopšte. Ove zajednice su tradicionalno stvarale čvršće veze (kako društvene tako i ekonomske) sa Crnom Gorom, te se ne osećaju naročito pogođenim činjenicom da se ne mogu olako upustiti u putovanje Kosovom. Tečno poznavanje albanskog jezika i dalje predstavlja važan faktor za slobodno kretanje unutar samog regiona i van njega.

Dolina Osojane/Osojan, Bica/Biqë i Grabac/Grapc

U regionu Peći/Pejë postoje dve oblasti u kojima se vrši organizovan povratak kosovskih Srba. To su dolina Osojane/Osojan u opštini Istok/Istog i susedna sela Bica/Biqë i Grabac/Grapc u opštini Klina/Klinë. Bezbednosna situacija u obema oblastima je stabilna ali u mnogome je zavisna od prisustva KFOR. Iako je jedan KFOR punkt uklonjen, statični KFOR punktovi se nalaze i na ulazu i na izlazu iz doline Osojane, a KFOR patrole patroliraju tokom čitavog dana i noći.

Za razliku od Osojana, statični KFOR punktovi ne postoje u selima Bica/Biqë ili Grabac/Grapc. Ipak, KFOR je permanentno prisutan i u Bici/Biqë i u Grapcu/Grapc, obzirom da se oba mesta nalaze u neposrednoj blizini naselja u kome žive kosovski Albanci, a zajednice kosovskih Srba su u stalnom strahu od napada.

⁸ Španska SJP je rasterala gomilu.

I UNMIK i KPS takođe patroliraju ovim selima nekoliko puta dnevno, mada nema policijske ispostave ni u jednom od njih. Ipak, postoji jedna kancelarija montažnog tipa u selu Bica/Biqë koja je otvorena od 09:00-12:00 časova. Iako pripadnici manjinskih zajednica generalno veruju da i UNMIK i KPS odgovaraju na njihove zahteve za pružanje pomoći, ipak smatraju da povremeno policiji nedostaju i odgovarajući resursi i odlučnost kako bi bila u stanju da pruži efikasnu zaštitu ili garantije za slobodu kretanja.

Goraždevac/Gorazhdevc

Enklavu Goraždevac/Gorazhdevc koju naseljavaju kosovski Srbi i dalje čuva KFOR koji ovde ima statične punktove. Pored toga, KFOR i redovno patrolira na ovoj lokaciji. Međutim, 29. avgusta, uprkos prisustvu policije UNMIK i intervenciji KFOR koja je usledila, grupa od šest kosovskih Srba bila je izložena dugotrajnoj vatri iz malokalibarskog oružja dok je sekla šumu. Incident je izazvao veliku zabrinutost zbog ozbiljnosti prirode s jedne strane i, sa druge strane, zbog nemogućnosti KFOR i policije UNMIK da pruže efikasnu zaštitu. Seljani su inače bili izloženi stalnom uznemiravanju koje je uključivalo kamenovanje i nezakonit prelaz preko poljoprivrednih dobara.

Region Gnjilana/Gjilan

Grad Gnjilane/Gjilan

U periodu koji pokriva ovaj izveštaj, zabeležen je smanjen broj prijavljenih napada na manjinske zajednice u gradu Gnjilanu/Gjilan. Ipak, i dalje ima dosta ozbiljnih incidenata. U jednom slučaju povređena je žena romske nacionalnosti kada je bomba bačena na kuću u kojoj je živela. Neaktivirane ručne bombe pronađene su u kući jednog povratnika, a nekoliko meseci kasnije je u istoj kući nađena eksplozivna naprava.

Nastavlja se sa manjim uznemiravanjem, provokacijama i maltretiranjem, ali se ipak čini da je to u znatno manjoj meri. Populacija kosovskih Srba u gradu Gnjilanu/Gjilan priznaje da je došlo do opšteg poboljšanja sveukupne bezbednosne situacije, posebno kada govorimo o slobodi kretanja i inicijativama za odlazak u trgovinu.⁹ Međutim, ovo stanovništvo se u razgovoru sa OEBS požalilo kako samo mali broj policijskih patrola obilazi kraj u kome žive i kako, u svakom slučaju, nisu voljni da zločine prijave KPS albanske nacionalnosti koji rade u policijskoj stanici u Gnjilanu/Gjilan.

U gradu Gnjilanu/Gjilan, pešački saobraćaj se najviše odvija na putu ka Prištini/Prishtine. Porodice kosovskih Srba koje žive u predgrađima, uglavnom se kreću pijačnim danima – utorkom i četvrtkom. Motorni saobraćaj, čak i sa jugoslovenskim registarskim tablicama, odvija se prilično slobodno u samom gradu, posebno preko dana kada se putuje u susedne opštine ili na teritoriju Srbije. Većina kosovskih Srba u Gnjilanu/Gjilan registrovala je svoja vozila na KS registarske tablice, što je u velikoj meri povećalo slobodu kretanja. Štaviše, lokalna populacija kosovskih Srba počela je da koristi taksi vozila-taksi kosovskih Albanaca za prevoz po gradu ili odlazak u okolna sela, posebno Šilovo/Shillovë.

Stanovnici sela u neposrednoj blizini Gnjilana/Gjilan, kao što je recimo Gornji Makreš/Makresh i Epërm, izjavljuju da se bezbednosna situacija poboljšala. Oni mogu i voljni su da putuju u susedna sela naseljena kosovskim Srbima, na teritoriju Srbije i pridružuju se organizovanim putovanjima u Gnjilane/Gjilan radi kupovine. U mešovitom selu Gornji Livoč/Livoçi i Epërm,

⁹ Ove inicijative za odlazak u kupovinu organizuje UNHCR. Srpsko stanovništvo iz oblasti naseljenih manjinama u okolini Gnjilana/Gjilan odvozi se autobusom do samog grada pijačnim danom. KFOR ne obezbeđuje pratnju ali je u pojačanoj meri prisutan u gradu ovim danima.

kosovski Srbi i kosovski Albanci su uspostavili formalni i neformalni dijalog i saradnju, radeći združeno na projektima vodosnabdevanja i to bez ikakvih prijavljenih problema.

Međutim, članovi izolovanijih manjinskih zajednica, kao što je Paralovo/Parllovë, i dalje nemaju želju da se pokrenu iz svojih sela i mnogo češće prijavljuju incidente manjeg uznemiravanja. U jedinstvenom položaju se nalazi selo Crnica/Cërnice, čiji su se stanovnici suočili sa nizom incidenata od kojih su neki bili fatalni. Ovde se bilo kakav oblik kretanja odvija jedino preko dana, pa čak i tada uz veliku opreznost.

U ostalim naseljima u kojima žive manjinske zajednice, čini se da su seljani zadovoljni stepenom pristupstva policije, kao i odnosima koje policija održava sa zajednicama. Jedinica za patroliranje u zajednicama u gradu Gnjilanu/Gjilan redovno posećuje oblasti koje nastanjuju manjine i oformila je poseban tim koji se bavi pitanjima manjina. Ovaj tim je, pored drugih inicijativa, pokrenuo i projekat za osmatranje susedstva u oblasti koju naseljavaju Romi u gradu Gnjilanu/Gjilan. Ujedno je lansirala i projekat čiji je cilj upoznavanje učenika srpske nacionalnosti sa radom policije. Međutim, zajednica kosovskih Srba nastavlja da ispoljava nezadovoljstvo zbog nedovoljnih rezultata koje je policija pokazala u istrazi počinjenih krivičnih dela.

Novo Brdo/Novoberdë

U periodu sačinjavanja ovog izveštaja nisu se desili veći incidenti na polju bezbednosti u Novom Brdu/Novoberdë; iako je u novembru mesecu, nakon uspeha koji su kosovski Srbi ostvarili na lokalnim opštinskim izborima, povišen stepen međuetničke tenzije bio očigledan, ova opština ostaje mirna. Čini se da je KFOR zadobio poverenje manjinske zajednice i kada je u pitanju zabrinutost pripadnika manjina, može se reći da je usmerena pre na pristup javnim službama nego na pitanja bezbednosti. Međutim, umanjeno prisustvo KFOR doprinelo je stvaranju percepcije o smanjenoj bezbednosti, naročito u mestima kao što su Bostane/Bostan i Jasenovik/Jasenovik. Može se reći da se putovanje van mesta stanovanja neznatno pojačalo, mada se i dalje svodi samo na neophodno, prvenstveno prema Gnjilanu/Gjilan ili Gracanici/Graçanicë. Privatna vozila se koriste za kraća putovanja, a autobusi UNHCR za duža. U mnogim situacijama, autobusi su jedina alternativa obzirom da je populacija u Novom Brdu/Novoberdë prilično siromašna te nema mnogo privatnih vozila. Uprkos pojačanom kretanju van sela, strah od manjih oblika zastrašivanja je još prisutan i kretanje na bilo kakav put podrazumeva preuzimanje izvesne doze rizika.

Čini se da su manjinske grupe zadovoljne prisustvom policije u selima, iako ima nezadovoljstva zbog nerešenih slučajeva. U oblastima koje naseljavaju manjine KPS funkcioniše u vidu etnički mešovitih patrola i seljani su prijavili da nemaju nikakvih problema u komuniciranju sa njima. Međutim, policijske patrole u većini sela su motorizovane, te se seljani žale da se pripadnici policije veoma retko zaustavljaju radi ma kakvog neformalnog razgovora sa stanovništvom. Obzirom da seljani nemaju fiksne telefone a mreža mobilne telefonije je prilično loša na ovom području, veoma je teško kontaktirati policiju. Kosovski Srbi, stanovnici sela Bostane/Bostan su izjavili da je zatvaranje ispostave u Novom Brdu/Novoberdë umnogome doprinelo da se osećaju manje bezbedno. Ipak, na kraju perioda koji pokriva ovaj izveštaj uspostavljeno je stalno prisustvo policije putem "kancelarije za izveštavanje" u Novom Brdu/Novoberdë.

Kamenica/Kamenicë

U samoj Kamenici/Kamenicë populacija kosovskih Srba nastoji da se kreće u delu grada naseljenom Srbima, najviše u nastojanju da izbegne maltretiranje ili zastrašivanje. Ipak, često posećuju multietničku pijacu i nekolicinu obližnjih prodavnica čiji su vlasnici kosovski Albanci.

Manjinske zajednice na široj teritoriji opštine Kamenica/Kamenicë ostaju u izolaciji iako postoji ograničena sloboda kretanja. U većini sela u opštini, kosovski Srbi su u mogućnosti da putuju u Kamenicu, Gnjilane i na teritoriju Srbije. Uglavnom se putuje danju, privatnim automobilima bez pratnje ili javnim transportom, iako je KFOR obavestio OEBS da još uvek pruža dnevne pratnje za školske autobuse koji saobraćaju na relaciji između Kamenice i brojnih okolnih sela.

Opšte uzev, članovi malih zajednica ili oni koji žive na kraju sela najranjiviji su kada je u pitanju zastrašivanje i uznemiravanje. Ipak, u samim selima ljudi se osećaju relativno bezbedno i mogu obavljati rad na poljoprivrednom zemljištu.

Selo Kololeč/Kololeq, naseljeno kosovskim Srbima a okruženo selima u kojima žive kosovski Albanci, predstavlja svojevrsan izuzetak. Stepenn uznemiravanja i zastrašivanja je visok i seljani niti obrađuju zemlju niti putuju. I srpsko selo Carakovce/Çarakovc u kome je 2000. živelo 47 porodica kosovskih Srba, konačno je napušteno oktobra meseca 2002. Kao primarni razlog, porodice koje su odlazile navodile su da se ne osećaju bezbedno i da policija nije u dovoljnoj meri prisutna u ovoj oblasti.¹⁰ Slična situacija je prijavljena i u selu Kololeč/Kololeq. Migracija je ovde olakšana činjenicom da se selo nalazi u blizini administrativne granice sa Srbijom.¹¹

Uprkos visokom stepenu zastrašivanja, mora se reći da se jedini veći incident odigrao 27. juna 2002., kada je ručna granata bačena na kuću jednog kosovskog Srbina. Vlasnik je pretrpeo lakše telesne povrede. Ovaj napad je jedan u nizu mnogih koji su se odigrali na istom vlasništvu: napadi ručnim bombama desili su se još i 12. i 13. septembra 2002. U najskorijem napadu koji se desio 22. novembra, Molotovljev koktel je bačen na drva za ogrev na istom imanju.

Vitnai/Viti

Kosovski Srbi i kosovski Hrvati putuju izvan svojih sela nešto češće, mada se suočavaju sa verbalnim uvredama, uznemiravanjem i zastrašivanjem. Konkretno, autobuse koji transportuju srpsku decu u školu povremeno kamenuje albanska omladina. Zbog ovih incidenata, KFOR je organizovao preventivnu informativnu kampanju namenjenu roditeljima maloletnika uključenih u ove incidente.

U samoj Vitini/Viti, iako se bezbednosna situacija nije naročito poboljšala, članovi manjinskih zajednica pokazuju više odlučnosti da se kreću. Kao primer ove odlučnosti može se navesti zahtev vođa zajednica koje žive u okolnim selima da svoje nedeljne sastanke sa predstavnicima policije UNMIK i KFOR održavaju u Vitini/Viti, a ne u srpskom selu Vrbovac.

Kosovski Hrvati koji žive u jednom broju etnički mešovitih sela u oblasti Vitine/Viti, tvrde da nema bitnijih promena položaja u kom se nalaze. Iako primera manjih uznemiravanja i provokacija još uvek ima, mešaju se sa svojim komšijama Albancima i mogu se slobodno kretati kako u samim selima u kojima žive, tako i u Vitini/Viti.

Međutim, u srpskom selu Klokot/Kllklot došlo je do serije nasilnih incidenata usmerenih protiv članova ove zajednice. Oštećeno je ili srušeno nekoliko kuća čiji su vlasnici kosovski Srbi. Kuće su uništene ili oštećene u nizu eksplozija koje su se dogodile 31. jula 2002., a 15. oktobra 2002. eksplozirala je i jedna nagazna mina kada je poginula četrdesetogodišnja Srkinja. Pored toga,

¹⁰ Mora se, ipak, naglasiti da je mlađe stanovništvo i decenijama ranije napuštalo selo zbog ekonomske krize koja je u ovoj oblasti vladala. Najveći broj mladih lica napustio je selo 1999. ostavljajući roditelje.

¹¹ Seljani srpske nacionalnosti zabrinuti su za opstanak, obzirom da više ne primaju pomoć u hrani niti socijalnu pomoć. Pored toga, istakli su zabrinutost i po pitanju fizičke bezbednosti, jer nisu u stanju da obrađuju zemlju, a ima i primera krađe stoke.

11. novembra 2002., otkrivena je još jedna nagazna mina na polju, u blizini mesta na kom se odigrala prethodna, fatalna eksplozija.

U području Vitine/Viti, opšte mišljenje o KPS među pripadnicima manjinske zajednice prilično je negativno. Ovo stoga što su u KPS na ovom području uglavnom zastupljeni kosovski Albanci. Ujedno, pripadnici policije se smatraju nedovoljno iskusnim, te neefikasnim. Pored toga, kosovski Srbi i Hrvati su izjavili OEBS da se više puta desilo da je prilikom upućivanja telefonskog poziva KPS, policajac koji se javio odbio da govori srpsko-hrvatski i spustio slušalicu. Zbog toga se krivična dela često prijavljuju pripadnicima KFOR pa tek onda policiji, dok se manji incidenti uopšte ne prijavljuju.

Ipak, policijske patrole obilaze područja koja nastanjuju manjine i po nekoliko puta dnevno i odgovaraju na pozive. Generalno uzev, policajci imaju dobru komunikaciju sa lokalnom populacijom, iako u selima Mogila/Mogila i Letnica/Letnicë tvrde da policija jednostavno prođe automobilom ne ostvarujući komunikaciju sa stanovništvom. Zajednica kosovskih Srba veruje da uklanjanje statičnih punktova KFOR nije u povišenom stepenu ugrozilo samu bezbednost, ali da je umanjilo samopouzdanje Srba, obzirom da više nema vidljive zaštite.

Uroševac/Ferizaj

Velika populacija kosovskih Aškalija živi u blizini grada Uroševca/Ferizaj i u selu Dubrava/Dubravë. Ova zajednica je ostvarila veliki napredak u integraciji u opštinske strukture. Populacija kosovskih Roma koja živi u blizini Uroševca/Ferizaj, znatno je brojno opala od završetka konflikta. Oni članovi zajednice koji ne govore albanskim jezikom meta su zastrašivanja. Dok su bezbednosni problemi sa kojima se suočavaju članovi zajednica RAE relativno mali, zajednica kosovskih Srba u Uroševcu/Ferizaj je pod konstantnom zaštitom KFOR, a pojedinci nisu u stanju (niti pokazuju volju) da se kreću bez pratnje, obzirom da su predmet uznemiravanja. Međutim, članovi ove zajednice su u mogućnosti da bez pratnje putuju u Štrpce/Shtërpçë i Gnjilane/Gjilan.

Članovi zajednica kosovskih Bošnjaka i Goranaca nevoljno u javnosti govore svojim jezikom (srpsko-hrvatskim) i zato članovi koji ne govore tečno albanski jezik nisu u stanju da ostvare pristup osnovnim službama, uključujući i zdravstvenu zaštitu.¹² Bošnjaci i Goranci iz ovog kraja stoga putuju u Dragaš/Dragash, oblast pretežno naseljenu kosovskim Gorancima, koristeći pritom privatna vozila.

Štrpce/Shtërpçë

Opštinu Štrpce/Shtërpçë čini oko 70% kosovskih Srba i 30% kosovskih Albanaca. U njoj živi i mali broj Roma. Članovi zajednice kosovskih Albanaca suočavaju se sa malim brojem problema bezbednosne prirode i mogu se slobodno kretati oblastima koje naseljavaju kosovski Srbi. Iako su maja meseca 2002. kosovski Srbi pružili otpor povratku 26 raseljenih lica albanske nacionalnosti u selo Donja Bitinja/Bitanja e Ultë, nije bilo nasilnih incidenata po povratku ovih lica.

Stanovnici opštine Štrpce/Shtërpçë i dalje ne pokazuju volju da putuju izvan enklave i KFOR nastavlja da prima zahteve za pratnju. Jula meseca 2002., KFOR je prestao da obezbeđuje pratnju

¹² Postoji samo jedna privatna klinika u Uroševcu/Ferizaj koja prima pacijente koji ne govore albanski i u koju bi Bošnjaci i Goranci imali poverenja.

konvojima koji polaze iz Štrpca, te su kosovski Srbi počeli da putuju van enklave privatnim vozilima.¹³

Region Mitrovice/Mitrovicë

Na nekolicini lokacija stepen bezbednosnog rizika još uvek je visok za manjine, mada je generalno uzev situacija mirna, uz mali broj prijavljenih incidenata. Čini se da je strah koji je u početku postojao kod pripadnika manjinskih zajednica zbog uklanjanja stacionarnih KFOR punktova jenjao. U samom gradu Mitrovica/Mitrovicë, KFOR je umanjio mere bezbednosti u 'zoni poverenja',¹⁴ ukinuvši policijski čas zaveden 10. decembra 2002. i smanjivši broj punktova sa tri na po jedan sa svake strane mosta na reci Ibar. Sada KPS patrolira ostatkom zone poverenja. U periodu koji pokriva ovaj izveštaj, KPS je prvi put počela da funkcioniše u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë.

KFOR veruje da je nova strategija uklanjanja stacionarnih punktova u nekim mestima kao što je Gojbulja/Gojbulë, na primer, (opština Vučitrn/Vushtrri), u stvari poboljšala bezbednosnu situaciju manjina, obzirom da su mobilne patrole u mogućnosti da detaljno pokriju teren i momentalno reaguju u slučaju eventualnog incidenta. Kao što i samo pravilo nalaže, policija UNMIK i KFOR razgovaraju sa manjinskim zajednicama o novim merama koje se uvode. I KFOR i policija UNMIK održavaju sastanke sa manjinskim zajednicama na kojima se raspravlja o pitanjima bezbednosti, slobodi kretanja i sličnom. Uz uklanjanje stacionarnih punktova, KFOR primenjuje i strategiju manje vidljivog prisustva, ukidajući upadljive pratnje.

Mitrovica/Mitrovicë

Opština Mitrovica/Mitrovicë sastoji se od 49 sela. Sam grad kao i dva sela iz ove opštine etnički su mešovita, dok ostatak opštine naseljavaju kosovski Albanci. Od 1999., grad je podeljen duž reke Ibar. Na južnoj strani grada dominiraju kosovski Albanci, dok u severnom delu dominiraju kosovski Srbi, mada u njemu žive i pripadnici drugih zajednica kao što su kosovski Albanci, kosovski Bošnjaci i kosovski Romi. Kosovski Albanci koji su ostali da žive u severnom delu grada naseljavaju tzv. "tri solitera", Gušavac/Gushac, Donji Suvi Do/Suhodolli i Ulët i Bošnjaku Mahalu (kosovski Bošnjaci/Albanci). Veći deo zajednice kosovskih Roma koja je nekada naseljavala južni deo grada, sada živi u kolektivnom centru Česmin Lug u severnom delu grada ili u romskom naselju u Leposaviću/Leposaviq. Kosovski Turci žive u oba dela grada. Ograničena sloboda kretanja i nedovoljna bezbednost glavna su prepreka normalizaciji života u ovom gradu. Punktovi KFOR koji su se nalazili na glavnom putu koji prolazi kroz Donji Suvi Do/Suhodolli i Ulët, uklonjeni su u periodu između 18. i 28. novembra. KFOR sada patrolira ovim područjem.¹⁵

Svinjare/Svinjarë

U periodu koji pokriva ovaj izveštaj bezbednosna situacija za kosovske Srbe koji žive u Svinjarima/Svinjarë nije se bitno promenila, a policija je opisuje kao mirnu. Policijska ispostava koja postoji u Svinjarima/Svinjarë je bazična i nije funkcionalna, te je doneta odluka da se u skorijoj budućnosti zatvori i da policija jedino patrolira ovim krajem. KFOR izveštava o dobroj

¹³Nakon dvadesetčetvoročasovnog praćenja, KFOR je utvrdio da kosovski Srbi putuju bez pratnje u Kačanik/Kaçanik, Uroševac/Ferizaj, Gnjilane/Gjilan i druga mesta. Uz pratnju se jedino putuje autobusom koji saobraća na relaciji Štrpce - Beograd i koji prolazi kroz kapiju 3, dok je svaki drugi oblik kretanja, u Srbiju preko kapije 5, u Đeneral Janković/Hani e Elezit i Skoplje, za Gnjilane, zaštićen samo obezbeđivanjem puteva.

¹⁴ 'Zona poverenja' je pojas između severnog i južnog dela Mitrovice/Mitrovicë koji je bio strogo kontrolisan od strane KFOR.

¹⁵ U nedeljama koje su prethodile uklanjanju stacionarnih KFOR punktova, 150 kosovskih Srba je postavilo (nezvanično) barikade na putu za Gornji Suvi Do/Suhodolli i Epërm u znak protesta zbog navodnog maltretiranja jedne Srkinje od strane Albanaca.

saradnji sa policijom UNMIK po ukidanju stacionarnih punktova KFOR u novembru mesecu 2002. KFOR ipak danonoćno patrolira. Čini se da je zajednica shvatila i prihvatila logiku koja stoji iza odluke o novim merama bezbednosti i zadovoljna je što su joj je ponuđena odgovarajuća zaštita. Policija UNMIK i KFOR nastavljaju sa pratnjom autobusa koji decu iz Svinjara/Svinjarë prevoze u školu u severnom delu grada.

Vučitrn/Vushtrri

U Vučitrnu/Vushtrri većinsku populaciju čine kosovski Albanci, a u nekim delovima žive manjine kosovskih Srba i Aškalija. Opštinu čini 66 sela, od kojih 61 naseljavaju kosovski Albanci, a pet kosovski Srbi. Mala zajednica kosovskih Aškalija živi blizu centra grada. Preostali kosovski Srbi žive u pet enklava: Gojbulji/Gojbulë, Priluzju/Prilluzhë, Miroču/Miraqë, Slatini/Sllatinë, Gracu/Gracë i mešovitom selu Banjska/Banjskë. U poslednjih osam meseci prijavljen je niz slučajeva uznemiravanja i fizičkih napada na članove zajednice kosovskih Srba.¹⁶ Zajednica kosovskih Aškalija smatra da je bezbednosna situacija u kojoj se nalazi loša i da nisu uočili nikakvo poboljšanje u poslednjih 6 meseci, iako se aktivnost KFOR i policije UNMIK pojačala.¹⁷ KPS patrolira područjem, ali je veoma teško organizovati etnički mešovite patrole obzirom da manjakaju policajci iz redova kosovskih Srba, dok Aškalija uopšte nema.

Punkt KFOR u selu Gojbulja/Gojbulë (naseljenom kosovskim Srbima) je uklonjen. Kosovskim Albancima koji žive u blizini pristup selu je neometen tako da incidenti kao što su krađe, oštećenje imovine ili batinanje veoma često dešavaju na periferiji sela. Autobus koji u organizaciji Danskog saveta za izbeglice saobraća na relaciji Gojbulja/Gojbulë - Vučitrn/Vushtrri - severna Mitrovica/Mitrovicë takođe je redovno izložen kamenovanju, navodno nakon povratka nekih ekstremnih Albanaca u grad. U funkciju su stavljene mobilne patrole KFOR kako bi se obezbedila ova relacija, te je ne tako davno KFOR uhapsio dvojicu kosovskih Albanaca koji su učestvovali u kamenovanju autobusa. Policija UNMIK i KFOR nastavljaju sa pratnjom autobusa koji decu iz Gojbulje prevozi u školu u Vučitrnu/Vushtrri i nazad.

Bezbednosna situacija za brojnu populaciju kosovskih Srba koja naseljava Priluzje/Priluzhë, najveću enklavu u opštini, ostaje stabilna. Ipak, poslednjih meseci, broj prijavljenih incidenata se povećao. Stanovnici Priluzja/Prilluzhë imaju kritički stav prema policiji (koja funkcioniše iz podstanice u kojoj rade policajci UNMIK i KPS srpske nacionalnosti) i to zato što ne uspevaju da zaustave rastuću stopu kriminala. Njihov odnos sa policijom se dodatno pogoršao nakon incidenta koji se odigrao 31. oktobra 2002., kada su dva lica uhapšena tokom racije u jednom baru uspela da pobegnu nakon fizičkog napada gostiju bara na policiju. U enklavi postoji i malo naselje kosovskih Roma. Ulazak u selo kontroliše stacionarni punkt KFOR, te se stanovnici Priluzja/Prilluzhë žale na izolaciju i ograničenu slobodu kretanja i kontinuirano zahtevaju da KFOR ili policija obezbeđuju autobus i voz kako bi se moglo putovati van enklave.¹⁸

Stacionarni punkt između Miroča/Miraqë (sela u kome pretežno žive Srbi) i Vida uklonjen je u proleće 2002. Iako se bezbednosna situacija postepeno poboljšava, 10 starijih seljana je ispoljilo strah po ličnu bezbednost kada izlaze na njivu. Požalili su se i na seču šume. Iako KFOR i policija UNMIK organizuju združene patrole u ovoj oblasti, planinski teren otežava sprovođenje mera bezbednosti. U Slatini/Sllatinë, selu koje je povezano sa Banjskom/Banjskë (videti u daljem tekstu) i dalje živi oko 16 starijih kosovskih Srba. KFOR prijavljuje da se vrši manje

¹⁶ Samo u novembru mesecu došlo je do paljevine useva, krađe šume, ilegalnog vadenja peska, kao i dva fizička napada. Zajednica kosovskih Srba tvrdi da su sva ova dela izvršili kosovski Albanci.

¹⁷ Ova manjinska zajednica prijavljuje uporne oblike uznemiravanja od strane kosovskih Albanaca, kao što su verbalne uvrede, fizičko zlostavljanje, kamenovanje i bacanje petardi ili bombi.

¹⁸ Kosovski Romi imaju pristup multietničkom vozu koji dva puta dnevno saobraća do Zvečana/Zvečan.

ozbiljno ali konstantno uznemiravanje ove zajednice od strane kosovskih Albanaca. Stalno prisustvo KFOR je jedina garancija bezbednosti ovih lica. Slična situacija vlada i u selu Grace/Gracë, gde živi zajednica kosovskih Srba, te KFOR nije uklonio statični punkt, a vrši i redovne patrole. Manjinska zajednica kosovskih Srba koja živi u Banjskoj/Banjskë zaštićena je statičnim punktom KFOR stacioniranom na glavnom putu i mobilnim patrolama. U skorije vreme se odigralo nekoliko incidenata usmerenih protiv ove zajednice. Ohrabreni bezbednosnom situacijom, poljoprivrednici srpske nacionalnosti su septembra meseca 2002. počeli da obrađuju zemlju koja se nalazi na periferiji. To se dešava prvi put u poslednje tri godine. Etnički mešovite patrole KPS su pozitivno primljene.

Srbica/Skenderaj

Preostala populacija kosovskih Srba u ovoj opštini živi u selima Banja/Banjë i Suvo Grlo/Suvogërrl i manastiru Devič. Stanovnici sela Banja/Banjë su najzabrinutiji zbog činjenice da KFOR polako smanjuje pratnju vozila koja putuju do Rudnika i Srbije. Etnički mešovite patrole koje operišu u Banji/Banjë i Suvom Grlu/Suvogërrl sastavljene su od policajaca srpske nacionalnosti iz policijske stanice u Zubinom Potoku i policajaca albanske nacionalnosti iz policijske stanice u Srbici/Skenderaj. Čini se da stanovnici ovih sela nemaju baš mnogo poverenja u policajce KPS albanske nacionalnosti i izjavljuju da se istraga slučajeva ne sprovodi na efikasan način.

Leposavić/Leposaviq

Opština Leposavić/Leposaviq sastoji se iz 72 sela: 69 srpskih i tri albanska. Kosovski albanci žive u Bistrici/Bistricë, Košutovu/Kushtovë i Ceranji/Cerajë. U opštini živi i oko 200 privremeno raseljenih lica romske nacionalnosti. Održavanje bezbednosti manjina otežano je lošim terenom, mada, imajući u vidu izolovanost ovih zajednica, nekoliko problema bezbednosne prirode je iskršlo u okviru same zajednice. Čak i stanovnici kampa "Romsko skladište" romske nacionalnosti, njih oko 200, koji se nalazi u centru Leposavića/Leposaviq, retko prijavljuju slučajeve vezane za bezbednost. Više se žale na nemanje uslova za obavljanje svojih verskih obreda. Zbog toga je, kao deo normalizacije, prisustvo KFOR smanjeno. Ipak, stanovništvo albanske nacionalnosti zahteva pratnju KFOR kada odlazi u Mitrovicu.

Zvečan/Zvečan

Zvečan/Zvečan se sastoji od 45 naselja, od kojih u tri žive kosovski Albanci. Pored toga, oko 180 kosovskih Roma živi u izbegličkom kampu u Žitkovcu/Zhitkocv. Dogodilo se nekoliko etnički motivisanih incidenata u ovom selu, mada kosovski Romi konstantno prijavljuju (ne uvek policiji) slučajeve uznemiravanja koji uključuju sve, od krađa do batinanja. Stoga ne napuštaju kamp, osim ako je to krajnje neophodno. Ostatak kosovskih Albanaca živi u Boljetinu/Boletin, Lipi/Lipë i Žaži/Zahë. U poslednjih šest meseci nije došlo do bitnijih promena u bezbednosnoj situaciji, uz samo nekoliko incidenata iz etničkih pobuda.

Prvi policajci KPS kosovski Srbi počeli su sa radom u Zvečanu/Zvečan novembra meseca 2002. Statični punkt KFOR između sela Boljetin/Boletin (naseljenog kosovskim Albancima) i Lipa/Lipë (naseljenog kosovskim Srbima) je uklonjen, što je izazvalo nelagodnost kod kosovskih Albanaca koji su se bojali da kriminalnih aktivnosti kosovskih Srba, naročito tokom noći. Međutim, pet do šest meseci pre uklanjanja punktova nije bilo većih incidenata. Veći problem predstavlja sloboda kretanja, posebno za decu i studente.

Zubin Potok

Opština Zubin Potok sastoji se od 64 sela, od kojih kosovski Srbi naseljavaju 63, a kosovski Albanci jedno. Preostali kosovski Albanci žive u selu Čabra/Çaber, mada ima i privremeno raseljenih kosovskih Srba i izbeglica iz Hrvatske koji žive u ovoj opštini. Bezbednosna situacija

u Čabri/Çaber (naseljenoj kosovskim Albancima) se poboljšala u poslednjih šest meseci i obeležena je dobrom saradnjom između policije UNMIK i KFOR i lokalne zajednice. Stacionarni punkt KFOR je uklonjen i zamenjen patrolama u koje su uključeni policajci KPS kosovski Albanci. Problem i dalje predstavlja sloboda kretanja i policija, ukoliko se to od nje zahteva, obezbeđuje transport za one koji žele da putuju u Zubin Potok.

Region Prištine/Prishtinë

Kosovo Polje/Fushë Kosovë

Broj incidenata iz etničkih pobuda usmerenih ka manjinskoj populaciji kosovskih Srba i kosovskih Roma u Kosovu Polju/Fushë Kosovë je nizak. Iako ima pojedinačnih incidenata, kao što je onaj koji se odigrao 22. oktobra 2002., kada je napadnut jedan stariji kosovski Srbin, u periodu koji pokriva ovaj izveštaj zabeležena je stabilizacija bezbednosne situacije za manjinske grupe.¹⁹ U selu Bresje/Bresje, broj srpskih porodica nastavlja da se smanjuje. Oni koji odlaze kao razlog uglavnom navode bezbednosnu situaciju, ali i lošu infrastrukturu i loše mogućnosti pristupa osnovnim službama. Poslednji stacionarni punktovi KFOR su u opštini Kosovo Polje/Fushë Kosovë uklonjeni jula meseca 2002. i zamenjeni su patrolama KFOR.²⁰ Već dvanaest meseci meseci etnički mešovite patrole KPS funkcionišu u Kosovu Polju/Fushë Kosovë. Pokazale su se kao efikasne, mada populacija kosovskih Srba i dalje ispoljava manje volje da saraduje sa pripadnicima KPS iz redova kosovskih Albanaca. Sa druge strane, policajci iz redova kosovskih Srba izjavljuju da postoji prihvatljiv stepen saradnje sa zajednicom kosovskih Albanaca.

Obilić/Obiliq

Iako je bezbednosna situacija za pripadnike kosovskih zajednica RAE u Obiliću/Obiliq stabilna, manji oblici uznemiravanja predstavljaju konstantan problem. Problem uznemiravanja, posebno u školama, razrešavaju KPS i policija UNMIK i pozornici u zajednici u saradnji sa NVO i direktorima škola. Bezbednosna situacija za kosovske Rome i kosovske Aškalije koji žive u selu Plemetina/Plemetin i kampu u opštini Obilić/Obiliq je stabilna. Međutim, loša ekonomska i društvena perspektiva ovih zajednica i dalje je primarni razloga za tenzije, kako u samoj zajednici tako i za tenzije između zajednice i većinske populacije.

Priština/Prishtinë

U opštini Priština/Prishtinë, kosovski Srbi u najvećem broju žive u Gračanici/Graçanicë. U periodu sačinjavanja ovog izveštaja, zabeležena je stabilna bezbednosna situacija za kosovske Srbe koji žive u Gračanici/Graçanicë (u kojoj živi 98% kosovskih Srba i 2% kosovskih Roma). Etnički motivisani incidenti niti su česti, niti ozbiljnije prirode. Stacionarni punktovi KFOR u samoj Gračanici/Graçanicë uklonjeni su pre perioda koji pokriva ovaj izveštaj i čini se da su alternativne mere primenjene od strane KFOR, policije UNMIK i KPS prilično efikasne. Tokom čitavog perioda koji pokriva ovaj izveštaj, patrole KPS su uspešno funkcionisale u Gračanici/Graçanicë. Od 1. novembra 2002. upravljanje policijskom stanicom u Gračanici/Graçanicë povereno je KPS, za šta je ranije bila zadužena policija UNMIK, uz smernice izvršnog savetnika policije UNMIK. Sama policijska stanica je iz Gračanice/Graçanicë preseljena u susedno albansko selo Ajvaliju/Hajvali. Čini se da je populacija RAE koja živi u Gračanici/Graçanicë prilično slobodna u posećivanju ove policijske stanice, što daje podstrek za dalji transfer komandi na ostalim odgovarajućim lokacijama.

¹⁹ Problem koji se redovno ponavlja i koji pogađa ne samo zajednicu kosovskih Srba već i zajednicu kosovskih Albanaca (mada u manjoj meri) jeste navodna krađa stoke. Međutim, i pored pojačane prisustva KFOR i od strane policije UNMIK, počinioči još uvek nisu otkriveni.

²⁰ Manjinske zajednice su u početku bile skeptične prema smanjenju stacionarnog prisustva KFOR, ali obzirom da nakon uvođenja novih mera nije došlo do porasta etnički motivisanih incidenata, manjinska populacija je postepeno prihvatila promene.

Lipjan/Lipljan

Bezbednosna situacija u opštini Lipljanu/Lipjan ostala je stabilna tokom čitavog perioda sačinjavanja ovog izveštaja. Nije bilo ozbiljnih incidenata etnički motivisanog nasilja nad manjinskim grupama. Shodno novoj strategiji, KFOR je uklonio statične punktove (kako u samom gradu Lipljan/Lipjan, tako i u selima naseljenim manjinama širom ove opštine) i umesto toga primenio strategiju uključivanja mobilnih patrola. U tome je naišao na valjanu podršku policije UNMIK i KPS. Kosovski Srbi (ukupno 28 policajaca), pripadnici zajednica RAE Bošnjaci zastupljeni su u KPS, koja funkcioniše iz policijske stanice u Lipljanu/Lipjan. Prema zapažanju policije UNMIK, prisustvo članova manjinskih zajednica u KPS, ohrabrilu je članove zajednica (posebno kosovskih Srba) da polako prijavljuju krivična dela i traže pomoć policije.

Pripadnici zajednice kosovskih Srba u Lipjanu/Lipljan i dalje ispoljavaju strah od uznemiravanja i u suštini izbegavaju kretanje glavnim putevima koji vode kroz oblasti koje nisu naseljene kosovskim Srbima. Kontakti između zajednice kosovskih Srba i kosovskih Albanaca i dalje su ograničeni. Ipak, od septembra meseca 2002., kosovski Srbi su, uz zaštitu KFOR, u mogućnosti da trguju subotom izjutra u prodavnicama čiji su vlasnici kosovski Albanci. Ova inicijativa je ostvarena uz dogovor sa vođama zajednica i lokalnim trgovcima. KFOR i dalje obezbeđuje pratnju autobusu koji prevozi radnike iz Lipljana/Lipjan u Kosovo Polje/Fushë Kosovë. Takođe, KFOR obezbeđuje pratnju autobusima koji preko izlaza br. 3 putuju u Srbiju. Sloboda kretanja za stanovnike opštine Lipljan/Lipjan je poboljšana i sve češćom upotrebom KS registarskih tablica.

U opštini živi i poveća zajednica RAE, i to kako u samom Lipljanu/Lipjan, tako i u okolnim selima kao što su Magura/Magurë, Dobrotin/Dobrotin i Mala Dobranja/Dobraja e Vogël. Ova zajednica i dalje trpi uzmeniravanje manjeg obima prvenstveno zato što govori jedino srpsko-hrvatskim jezikom.

Populacija kosovskih Hrvata koja živi u mešovitom selu Janjevo/Janjevë i dalje je u mogućnosti da se slobodno kreće širom Kosova i njeni članovi u komunikaciji sa većinskim stanovništvom koriste srpsko-hrvatski jezik.

Štimlje/Shtime

Posebnu zabrinutost izaziva stanje u kom se nalazi mala zajednica kosovskih Srba u Štimlju/Shtime.²¹ Iako tokom perioda koji pokriva ovaj izveštaj nije zabeležen nijedan ozbiljniji incident, treba napomenuti da ovu zajednicu čine pretežno starija lica, osetljiva na zastrašivanje i uznemiravanje, te im je sloboda kretanja jako ograničena. Čini se da su prijavljeni slučajevi uznemiravanja populacije kosovskih Srba praćeni i detaljno istraživani. Pored toga, treba istaći i da su opštinski funkcioneri imali pozitivan uticaj na poboljšanje bezbednosne situacije u ovoj opštini. KFOR obezbeđuje transport dva puta mesečno autobusom koji odlazi za Lipljan/Lipjan kako bi članovi ove zajednice mogli obaviti trgovinu.

III. PROCES POVRATKA MANJINA SA STANOVIŠTA BEZBEDNOSTI

Statistička analiza o povratku manjina koju je sproveo UNHCR pokazala je da stepen fizičke bezbednosti i slobode kretanja varira od manje do manjine i ujedno zavisi od lokacije na kojoj data manjina živi. To su ključni faktori koji utiču na dinamiku procesa povratka. U 2002. zabeležen je ukupno 2,741 povratak, što je premašilo godišnju stopu povratka do sada

²¹ Ova opština potpada pod nadležnost policijske stanice u Lipljanu/Lipjan, koja je otvorila ispostavu kako bi obezbeđivala ovaj kraj.

zabeleženu. U poređenju sa 2000., kada je zabeleženo ukupno 1,906 povrataka (gotovo sva lica koja su se vratila bila su srpske nacionalnosti i vratila su se u monoetničke enklave), u 2002. Je ispoljen izvestan diverzitet u etničkom i regionalnom smislu.

Međutim, ovi statistički podaci mogli bi stvoriti varljivu sliku čitavog procesa zato što ukazuju na pozitivniji ambijent nego što u stvari jeste. Pojačan proces povratka u 2002. trebalo bi posmatrati u kontekstu opšteg silaznog trenda procesa povratka zabeleženog u prethodnoj godini, najviše kosovskih Srba. Mnogi faktori su doprineli opadanju ovog trenda, uključujući i nasilničke napade na manjinske zajednice zabeležene u 2000. i 2001., i nestabilnost koja je u regionu nastala usled konflikata u bivšoj jugoslovenskoj Republici Makedoniji i na jugu Srbije. Još jedan faktor koji je odredio silaznu liniju jeste prezasićenost monoetničkih enklava, gde je veliki broj privremeno raseljenih lica zatražilo utočište, dobivši pritom prednost u odnosu na povratnike. Povratak Srba na te lokacije nastavlja se do danas, obzirom da su porodice koje iz ovih mesta potiču još uvek raseljene. Povratak je ohrabren bezbednošću koja potiče iz činjenice da je populacija kosovskih Srba tu koncentrisana. Treba napomenuti da su pre konflikta ove monoetničke zajednice gde se vrši povratak kosovskih Srba bile ili monoetnička sela ili kompaktni i izdvojeni krajevi grada naseljeni Srbima.

Stoga, trajna i opravdana briga za ličnu bezbednost, pokazivanje želje da se vrte prvenstveno u oblasti u kojima žive srpske porodice i potreba za merama bezbednosti koje bi pružili KFOR, policija UNMIK i KPS, objašnjavaju zašto većina kosovskih Srba koji se vraćaju dolazi u monoetničke sredine, pre nego u mešovite. Stoga se slobodno može reći da bezbednosni uslovi određuju lokaciju i dinamiku procesa povratka.²²

Ovaj obrazac je uočen u regionu Peći/Pejë, gde je demografska rasprostranjenost pre konflikta bila takva da je većina srpskih zajednica bila relativno izdvojena ili fizički ili u smislu mešanja sa ostalim etničkim zajednicama. Kada je povratak počeo da se odvija u ovom regionu, ispoljen je isti obrazac naseljavanja kosovskih Srba koji su se vraćali u monoetničke enklave ili naselja.²³ Prilikom povratka kosovskih Srba u dolinu Osojane/Osojan u opštini Istok/Istog, povratnici su se našli u izolaciji, reprodukujući situaciju koja je postojala u periodu pre izbivanja konflikta. Izolacija je i rezultat strogog oslanjanja na obezbeđenje i pratnju od strane KFOR.²⁴ Bezbednosni aranžmani ovog tipa ograničavaju slobodu kretanja povratnika i pristup osnovnim javnim službama, kao i mogućnost zapošljavanja van sela. Seljani su se dodatno zabrinuli nakon napada na penzionere iz njihovog sela koji se odigrao u Peći/Pejë, oktobra meseca 2002.²⁵

Sasvim je različita situacija sa povratnicima u monoetnička sela Bica/Biqi i Grabac/Grapc u opštini Klina/Klinë. Odmah po povratku, odlučnost u nastojanju da se uspostave kontakti sa susednim albanskim selima olakšana je nešto labavijim bezbednosnim merama KFOR. Postojala je tendencija da početna pozitivna namera za mešanjem bude uništena. Ne samo da su se kontakti proredili, već je došlo i do pojave incidenata.²⁶

²² Uslovi života raseljenog lica (loši životni uslovi, smanjenje ili ukidanje humanitarne pomoći ili preopterećenje zajednica koje nude gostoprimstvo), ponekad primoranost da se napuste zapadnoevropske zemlje u kojima neka od ovih lica žive, uglavnom su navedeni od strane povratnika kao faktori koji su uticali na povratak, pre nego poboljšanje opštih životnih uslova na Kosovu, uključujući tu i slobodu kretanja.

²³ Od 177 lica, 175 se vratilo u ovakva sela.

²⁴ Za detaljnije informacije o prvom povratku u Osojane videti OEBS/UNHCR Deveti izveštaj o položaju etničkih manjina na Kosovu.

²⁵ Za detaljnije informacije o pomenutom incidentu, videti poglavlje koje se odnosi na pečki region.

²⁶ Došlo je do pretećih situacija u kojima je pucano iz vatrenog oružja izvan sela (počiniooci nepoznati) ili su upućivane verbalne uvrede.

Kada govorimo o povratku ne-srpskog življa, kosovski Romi, Aškalije i Egipćani uglavnom se vraćaju u mešovite zajednice širom Kosova. Recimo, tu je povratak kosovskih Aškalija u Maguru, Malu Dobranju i grad Prištinu/Prishtinë, sve u regionu Prištine. Ima i primera povratka nesrpskog stanovništva u oblasti naseljene drugim ili mešovitim etničkim zajednicama. Takav slučaj imamo u svih pet opština pečkog regiona. Povratak u etnički mešovite oblasti zahtevao je pojačane mere bezbednosti od strane policije UNMIK i KPS. Uprkos dugotrajnim i intenzivnim pripremama i podsticanju opštinskih funkcionera da se uključe u ovaj proces, proces je praćen bezbednosnim incidentima koji su bili usmereni kako na već postojeću manjinsku zajednicu, tako i na povratnike. Kao primer se može navesti povratak Aškalija u grad Vučitrn/Vushtrri 2002., kada je došlo do niza incidenata.²⁷

Kontinuirano suočavanje sa problemom bezbednosti kadgod se organizuje povratak manjina dovelo je do shvatanja da je neophodno prioritet dati izgradnji poverenja i međuetničkom dijalogu kako bi se stvorio minimalan nivo stabilnosti pre nego dođe do realizacije povratka. U odsustvu takvog dijaloga bezbednosni uslovi i sloboda kretanja bivaju problematični. Onda je neophodno u velikoj se meri osloniti na KFOR i policiju UNMIK, kao što se i desilo u Osojanu. Takav povratak, sem ako nije praćen intenzivnim naporima za ostvarivanje pomirenja, svaku zajednicu čini ranjivom na nasilje ili uznemiravanje već onog trenutka kada se smanji prisustvo međunarodnih vojnih i policijskih snaga.

Kada se ne reše pitanja bezbednosti, onda povratak sam po sebi ima male šanse da bude i održiv. U jednom drugom primeru, kada se desio spontan povratak prve grupe od 26 kosovskih Albanaca u monoetničko ali opustelo selo Donja Bitinja/Bitanja e Ultë u opštini Štrpce u kojoj dominantnu populaciju čine kosovski Srbi, povratnici su naišli na oštro suprotstavljanje od strane seljana istoimenog srpskog sela. Zbog bezbednosti stanovnika oba sela, poljsko-ukrajinski KFOR je privremeno uveo ograničenje kretanja u samom selu i njegovoj okolini.²⁸ Međunarodne organizacije su intervenisale kako bi se dozvolio povratak privremeno raseljenim licima albanske nacionalnosti. Kao rezultat intervencije, KFOR se složio da pruži efikasne ali manje restriktivne mere obezbeđenja. Paralelno sa ovim dešavanjem, povratnici su preuzeli inicijativu za otvaranje dijaloga sa kosovskim Srbima.²⁹ Uska saradnja između civilnih i vojnih organizacija dovela je do postizanja dva bitna rezultata. Najpre, omogućila je stvaranje preduslova za povratak. Drugo, uprkos početnoj brizi zbog zaštite prava povratnika koji su se spontano vratili (od strane KFOR u ovom slučaju), situacija je dovela do inicijative američkog KFOR da se ustanove "Uputstva o postupku povratka izbeglica i raseljenih lica u oblast Gnjlana/Gjilan", kojim bi se rukovodile sve jedinice KFOR.

Tokom 2002., vlade nekih zapadnoevropskih zemalja su ustanovile da su se bezbednosni uslovi na Kosovu poboljšali do te mere da je moguće u proleće 2003. pokrenuti forsirani povratak ne-srpskih etničkih manjina. U odgovor na ovakvo shvatanje stanja, UNHCR je sproveo anketu kako bi utvrdio kakav bi uticaj ova vrsta povratka mogla imati na ne-srpske manjinske zajednice. Anketa se fokusirala na mogućnosti prihvata u već oformljenim zajednicama i na odnose između

²⁷ Na primer, posle povratka, povratnike su maltretirali kosovski Albanci, a ubrzo po povratku u maju 2002., oštećena je imovina. Videti takođe odeljak o Vučitrnu/Vushtrri.

²⁸ Restrikcije su se kretale od potpune zabrane kretanja do ograničene pratnje.

²⁹ Povratnici albanske nacionalnosti su naveli kosovskim Srbima koji su se suprotstavljali njihovom povratku činjenicu da će obe zajednice imati koristi od ovog povratka. Pokazalo se da je povratak kosovskih Albanaca u Donju Bitinju/Bitanja e Ultë podstakao početak diskusije o povratku manjina u Uroševac/Ferizaj gde su povratnici u selo Donja Bitinja bili raseljeni, kao i diskusiju o povratku Srba u dolinu Župa.

manjinske i većinske populacije na lokacijama gde je povratak bio u toku. Pored toga, ispitivala je oblasti u kojima je postojala mogućnost da bezbednost i sloboda kretanja kako povratnika tako i već postojeće manjinske zajednice budu ugroženi. Anketa je otkrila da povratak u zajednice koje nemaju pripadnike manjina još od 1999. i koje su naseljene isključivo većinskim stanovništvom ne predstavljaju lokacije na kojima bi povratak mogao zaživeti, osim ako se pažljivo ne pripreme kroz međuetnički dijalog pre nego dođe do povratka. Ovakav stav je uopšten, mada postoje izvesni izuzeci, kao što je gore naveden primer kosovskih Albanaca koji su se vratili u Donju Bitinju.

Da zaključimo, neplaniran, čak i povratak manjih razmera u nenaseljene oblasti ili oblasti naseljene isključivo većinskim stanovništvom, verovatno bi rezultirao sekundarnim raseljavanjem u koncentrisana područja gde već živi veliki broj privremeno raseljenih lica.

POGLAVLJE 2: PRISTUP PRAVOSUDU

Pristup pravosudnom sistemu, uključujući krivično i građansko pravo, jeste posebna vrsta pristupa osnovnim javnim službama. Manjine moraju imati fizički pristup sudovima i mora im se obezbediti da se njihovi predmeti rešavaju na pravičan i delotvoran način. Da bi se osigurali pristup sudu i pravičnost, članovi manjinskih zajednica moraju biti zastupljeni u profesionalnom svojstvu u sudovima. Od poslednjeg izveštaja, Odeljenje za pravosuđe UNMIK (OP) preduzelo je izvesne mere da integriše manjine u pravosuđe i da istovremeno oslabi paralelni sudski sistem.³⁰ U isto vreme, manjine još uvek pokazuju nepoverenje u pravosudni sistem UNMIK.

I. INTEGRACIJA/ZAPOŠLJAVANJE U SUDOVIMA

Posle mnogih diplomatskih i tehničkih teškoća, UNMIK je uspela da zaposli znatan broj sudija i tužilaca iz manjinskih zajednica u pravosudni sistem UNMIK. Veći deo “Zajedničkog dokumenta UNMIK – Jugoslavija” (Zajednički dokument), koji je potpisan 5. novembra 2001., usmeren je na integraciju manjina u pravosuđe i potvrđuje obavezu UNMIK da unapređuje multietničnost pravosuđa putem zapošljavanja više sudija i tužilaca kosovskih Srba, sa ciljem da se reši duboko ukorenjena zabrinutost zbog etničke pristrasnosti. Prema ovom dokumentu, UNMIK se takođe složila da “obrazuje novu službu u okviru OP koja će biti odgovorna za unapređivanje situacije u ovoj oblasti.” Sledstveno tome, OP je obrazovalo Sekciju za pravosudnu integraciju (SPI), koja ima tri osnovna cilja: 1) integraciju sudija i tužilaca pripadnika manjina u sudove; 2) lakši pristup sudovima za manjine u enklavama; i 3) praćenje u sudovima predmeta koji se tiču manjina.

Proces integracije sudstva bio je spor, uglavnom zbog diplomatskog neslaganja između UNMIK i Republike Srbije. U procesu sprovođenja Zajedničkog dokumenta postalo je jasno da je još potrebno naći rešenja za neka ključna pitanja, kao što je pitanje da li će novopostavljene sudije i tužioci kosovski Srbi moći da zadrže svoje povlastice u socijalnom i zdravstvenom osiguranju iz Republike Srbije. Devetog jula 2002. potpisana je Zajednička deklaracija³¹ između ministra pravde Republike Srbije i zamenika SPGS za policiju i pravosuđe UNMIK, o daljem lakšem zapošljavanju sudija i tužilaca kosovskih Srba. Prema ovom sporazumu, Direkcija za stambena i svojinska pitanja (Direkcija) bi trebalo da uloži maksimalne napore da reši sve imovinske zahteve koje su podneli kandidati kosovski Srbi; UNMIK bi vršila bezbednosnu procenu za svakog pojedinog kandidata; i UNMIK bi osigurala ispunjenje ostalih uslova, kao što je zapošljavanje pomoćnog osoblja u sudovima. Sa svoje strane, Republika Srbija se obavezala da zadrži povlastice iz socijalnog i penzionog osiguranja za sudije i tužioce, i da im dozvoli da zauzmu svoje ranije položaje u pravosudnom sistemu Republike Srbije u slučaju da odluče da napuste Kosovo.

Ova Zajednička deklaracija zaista je pomogla da se olakša proces prijavljivanja. Konkurs za upražnjena mesta za sudije i tužioce dobro je primljen od strane članova manjinskih zajednica. Posle isteka roka za prijavljivanje, Pravosudno i tužilačko veće Kosova (Veće) preporučilo je 42 kandidata Skupštini Kosova, uključujući 19 kosovskih Albanaca, 21 kosovskog Srbina (uključujući 7 interno raseljenih lica koja žive u Srbiji), jednog (1) kosovskog Bošnjaka i jednog

³⁰ “Paralelni pravosudni sistem” odnosi se na paralelne srpske sudove koji i dalje rade u okviru jurisdikcije Kosova uprkos činjenici da, zakonski, samo sudovi UNMIK imaju nadležnost. (Videti rezoluciju 1244 SB UN). Za dodatne informacije videti “Izveštaj o istorijatu: Paralelne sudske aktivnosti u Severnoj Mitrovici/Mitrovicë” OEBS, od 31. maja 2002.

³¹ “Zajednička deklaracija o zapošljavanju sudija i tužilaca srpske nacionalnosti u multietničkom pravosudnom sistemu na Kosovu”.

(1) kandidata kosovskog Goranca. Iako Skupština Kosova nije formalno dala zeleno svetlo za ove sudije i tužioce,³² mnogi od njih naknadno su dali svečanu zakletvu 12. decembra 2002. pred glavnim zamenikom SPGS. Nove sudije i tužioci različite etničke pripadnosti bolje odražavaju dinamičke odnose između većinskog i manjinskog stanovništva na Kosovu.³³

Zajedno sa integracijom i zapošljavanjem manjinskih sudija i tužilaca, nekoliko sudova je nedavno otvoreno u manjinskim zajednicama. UNMIK je ustanovila opštinske i sudove za prekršaje u Leposaviću/Leposaviq i Zubinom Potoku, zvanično od 13. januara 2003. Osim toga, odsek Opštinskog suda u Uroševcu/Ferizaj i Sud za prekršaje treba da se otvore u Štrpcu/Shtërpçë krajem marta 2003. U ovim sudovima oglašeno je nekoliko upražnjenih mesta za pomoćno sudsko osoblje. U ovom trenutku brojke pokazuju da, od ukupno 1254 pomoćna radnika u sudovima na Kosovu, njih samo 63 su pripadnici manjina.³⁴ Odeljenje za pravosudnu administraciju (OPA),³⁵ uz podršku OP, trenutno vrši popunjavanje nekoliko upražnjenih mesta, a članovi manjinskih zajednica se podstiču da se prijave. Novembra 2002. je objavljen spisak upražnjenih mesta, uključujući nekoliko mesta u sudovima u Leposaviću/Leposaviq i Zubinom Potoku. Kosovski Srbi u severnim opštinama izrazili su zabrinutost u to vreme u pogledu upražnjenih mesta. Na primer, "Zajednička deklaracija" nije obuhvatala pomoćno osoblje. Mnogi kandidati za ove nove položaje radili su u paralelnim sudovima, i nije bilo jasno da li će Republika Srbija nastaviti da im plaća socijalno i penziono osiguranje. Da bi se otklonile ove brige i radna mesta detaljnije objasnila, SPI i OPA su organizovali niz sastanaka u severnom Kosovu sa potencijalnim kandidatima novembra 2002.

Kako je važna inicijativa za integraciju sudija, tužilaca i pomoćnog osoblja u toku, UNMIK je i dalje odgovorna da obezbedi da svi oni koji rade u sudovima mogu da dođu na posao bezbedno i da rade u sigurnom okruženju. Zajednička deklaracija ne sadrži odredbu o bezbednosti za novopostavljene sudije i tužioce zato što je UNMIK izjavila da će obezbediti zaštitu na osnovu pojedinačne procene o riziku. OEBS će striktno nadgledati sprovođenje ovog procesa. S druge strane, pomoćno sudsko osoblje se takođe mora zaštititi, naročito osoblje koje putuje iz enklava. U tom pogledu ima nekoliko manjih poboljšanja. Jedan primer za to je iz Orahovca/Rahovec, gde je u Opštinskom sudu zaposlen samo jedan kosovski Srbin – i to kao radnik obezbeđenja. Dva druga kosovska Srbina zaposlena su kao pomoćno osoblje marta 2001., ali nisu mogli da počnu da rade zato što nije bilo bezbednosne pratnje. OPA je rešilo ovaj problem zaposlivši vozača kosovskog Srbina da vozi kosovske Srbe do posla i nazad svakog dana. Zbog ovoga, ona dvojica koja su zaposlena još 2001. trebalo bi konačno da počnu da rade. Kada ovo kažemo, to ne znači da su otklonjeni svi problemi. U istom sudu postoji još četvoro kosovskih Srba sudija porotnika, koji do sada nisu učestvovali ni na jednom suđenju. Predsednik ovog suda rekao je OEBS da su ih oni službeno pozivali da zasedaju u sudskim većima, ali da oni nisu odgovorili na ovaj poziv jer su se još uvek osećali nelagodno i bojali se da će atmosfera biti neprijateljska.³⁶

³² Na sednici Skupštine Kosova od 14. novembra 2002., Skupština je odložila raspravu o imenovanju sudija i tužilaca zato što je Komitet za pravna pitanja više puta i bezrazložno zahtevao više biografskih podataka. Da bi se izbeglo dalje nepotrebno odlaganje, SPGS je održao ceremoniju polaganja zakletve u okviru svojih rezervisanih ovlašćenja.

³³ Ukupan broj sudija trenutno je 326. Odnos polova je 81 sudija žena i 245 muškaraca, a od ovih 293 su kosovski Albanci, 16 su kosovski Srbi i 17 su iz ostalih etničkih manjina (kosovski Turci, Bošnjaci i Romi). Ukupan broj tužilaca sada je 47. Sedam (7) tužilaca su žene, a 40 muškarci. Etnički sklop čine 43 kosovska Albanca, jedan (1) kosovski Srbin i tri (3) iz ostalih etničkih manjina (kosovski Turci, Bošnjaci i Romi).

³⁴ Nedeljni izveštaj OP, od 31. januara 2003.

³⁵ Ovo Odeljenje deluje u okviru Ministarstva za javne službe.

³⁶ OEBS nije uspela da kontaktira ove sudije porotnike.

II. FIZIČKI PRISTUP SUDOVIMA I CENTRIMA ZA PRITVOR

Jedan od najvećih problema javnog pristupa pravosuđu i dalje ostaje fizički pristup sudovima. Od poslednjeg izveštaja situacija se poboljšava, ali i dalje znatno varira od regiona do regiona. Pristup sudovima u opštini Mitrovica/Mitrovicë i dalje je najproblematičniji sa logističke i bezbednosne tačke gledišta. Tamošnja situacija je jedinstvena jer se sudovi nalaze u severnom delu opštine, koji je pretežno nastanjen kosovskim Srbima. Dok kosovski Srbi nemaju problem fizičkog pristupa, kosovski Albanci ga imaju, i još uvek moraju da koriste transport koji obezbeđuje policija UNMIK da bi stigli u zgradu suda. Ovo može prouzrokovati teškoće, jer se transport odvija svega nekoliko puta dnevno, a nekim danima uopšte nema prevoza zbog bezbednosnih problema. Osim redovnog sudskog osoblja koje se odvozi i dovozi u isto vreme svakog dana, nema određenog rasporeda prevoza, te ljudi koji moraju da idu u sud često moraju da čekaju satima u policijskoj stanici. Za kosovske Albance i Bošnjake koji žive u severnom Kosovu ovo je još teže jer oni prvo moraju da idu u južni deo i da onda čekaju na autobus da ih odveze u severni deo grada. Kosovski Aškali koji žive u Mitrovici/Mitrovicë očigledno da nemaju problema u pristupu sudovima što se tiče bezbednosti, ali oni ionako trenutno imaju samo dve građanske parnice koje treba da se reše pred sudom.

Za razliku od Mitrovica/Mitrovicë, transport manjina do sudova u drugim opštinama vrši se *ad hoc*, sa različitim uspehom. U Vučitrnu/Vushtrri, transport iz enklava kosovskih Srba vrši se na zahtev i u saradnji sa policijom. Tamo, sudski službenici takođe odlaze u enklave kosovskih Srba i obavljaju sudske administrativne poslove na licu mesta, kao što je overavanje ugovora ili obavljanje početnih sudskih formalnosti. Predsednik Suda za prekršaje u Vučitrnu/Vushtrri obavestio je OEBS da sudije povremeno putuju u enklave radi saslušanja i ispitivanja svedoka; međutim, to je ostavljeno njihovoj diskreciji i nema raspoloživih podataka o tome. Ipak, stanovnici enklava sve su svesniji da imaju mogućnost pristupa sudu i izgleda da se poboljšava prihvatanje pravosudnog sistema. Na drugom kraju spektra, kosovski Srbi u opštini Srbica/Skenderaj očigledno odbijaju da prihvate bezbednosne mere radi pristupa sudovima. Prema rečima predsednika Opštinskog suda u Srbici/Skenderaj, prošle godine su u njihovom sudu razmatrana dva predmeta u koja su bili umešani kosovski Srbi, oba u vezi krivičnih stvari. U ovim slučajevima, iako se predsednik dogovorio sa policijom u vezi bezbednosti, advokat je tvrdio da bezbednost nije bila dovoljna i zatražio da se predmeti odbace. Sud i tužilac su se dogovorili da pretresu predmete u sudu u Mitrovici/Mitrovicë, ali se okrivljeni nisu odazvali na pozive suda i osuđeni su u odsustvu.³⁷

Situacija vezana za fizički pristup sudu nije se znatno izmenila u regionu Peći/Pejë. OEBS je bila obaveštena da kosovski RAE i Bošnjaci u ovom regionu nemaju problema u pristupu sudu, dok je za kosovske Srbe u enklavama neophodna pratnja KFOR. OEBS je saznala da kosovski Srbi koji žive u enklavi Osojane/Osojan u opštini Istok/Istog imaju mogućnost podnošenja zahteva sudu preko kancelarije UNMIK. U Goraždevcu/Gorazhdevc, žalbe ili zahtevi sudu se mogu dostaviti preko kancelarije UNMIK, policije UNMIK ili preko nekog lica u pratnji KFOR (uz obaveštenje od tri dana unapred). Kosovski Srbi koji žive u enklavi Bica/Biqë u opštini Klina/Klinë izjavili su da imaju velike teškoće da dogovore pratnju do suda. Predstavnik sela izrazio je zabrinutost što je KFOR odredio samo dva (2) dana nedeljno za prevoz ljudi do Kline/Klinë.

U regionu Prizrena, manjine iz opština Prizren i Dragaš/Dragash, uključujući kosovske Gorance, Turke, Rome, Bošnjake i vrlo mali broj kosovskih Srba, obično nemaju problema u pristupu sudovima. Situacija manjinske zajednice kosovskih Srba koji žive u opštini Orahovac/Rahovec

³⁷ Ovaj slučaj takođe pokazuje kako se argument nedovoljne bezbednosti može (zlo)upotrebiti kao deo strategije odbrane da se izbegne osuda.

ostaje i dalje ista: oni se ne mogu kretati izvan svojih enklava bez pratnje. Ipak, tamošnji kosovski Srbi u sve većem broju podnose zahteve Opštinskom sudu u Orahovcu/Rahovec i čini se da policija dobro reaguje na njihove zahteve za pratnju.

U regionu Gnjilana/Gjilan, opština Štrpce/Shtërpçë pretežno nastanjena kosovskim Srbima, nalazi se u nadležnosti Opštinskog suda u Uroševcu/Ferizaj. Zbog ograničene slobode kretanja, kosovski Srbi i Romi ne mogu fizički da pristupe sudu, tako da ovde postoji veoma mali broj predmeta koji se pretresaju i sude. OEBS je primila obaveštenje da policija UNMIK ne obezbeđuje uvek transport kojim će osumnjičeni i svedoci stići na saslušanja i suđenja, ali sprovode sudske odluke kao što su nalozi za hapšenje ako se dotično lice ne pojavi pred sudom. Ovi problemi će biti rešeni kada se otvori odsek Opštinskog suda Uroševac/Ferizaj i Sud za prekršaje u Štrpcu/Shtërpçë. U regionu Prištine/Prishtinë još uvek ima problema u pristupu za kosovske Srbe koji žive u Gračanici/Graçanicë. UNMIK će rešiti ovaj problem organizovanjem sudskog autobusa koji će ići od Gračanice/Graçanicë do Prištine/Prishtinë. Zaposlena su dva sudska službenika za vezu koji će imati kancelarije u Gračanici/Graçanicë, i koji će pomagati u pravnim poslovima i transportu autobusom.

Kako pristup sudovima, tako i pristup centrima za pritvor ostaje veliki problem za članove porodica manjinskih pritvorenika. Teškoće koje imaju porodice manjina u oblastima bez slobode kretanja negativno utiču na pravo pritvorenog da ima pristup spoljnom svetu koji je zagarantovan i domaćim važećim zakonom i međunarodnim standardima ljudskih prava. Nije organizovan održiv zaštićen transport za porodice kosovskih Srba koje idu u posetu svojim rođacima pritvorenim u oblastima nastanjenim kosovskim Albancima. Većina mora sama da obezbedi transport ili da nađe druga *ad hoc* rešenja. Bezbednosni incident koji se dogodio 8. aprila 2002. u severnom delu Mitrovice³⁸/Mitrovicë umnogome je nepovoljno uticao na mogućnost da porodice kosovskih Albanaca idu u posetu svojim rođacima koji su pritvoreni u centru za pritvor koji se nalazi u severnom delu grada. Tokom nedelja koje su usledile neposredno posle incidenta nije organizovan transport sa pratnjom. U međuvremenu je transport porodica kosovskih Albanaca ponovo ustanovljen pod pratnjom Specijalnih jedinica policije (SJP), ali samo jednom nedeljno, dok je pre ovog incidenta transport obezbeđivan dvaput nedeljno.

Pristup advokata manjina u centre za pritvor generalno je dobar. SJP obezbeđuje advokatima kosovskim Srbima transport sa pratnjom do objekata za pritvor i sudova koji se nalaze u oblastima nastanjenim pretežno kosovskim Albancima. Pristup centru za pritvor u Mitrovici/Mitrovicë za braniocima kosovske Albanace organizuje policija UNMIK, a polazna mesta su južna policijska stanica i sud. Posete branilaca pritvorenim kosovskim Albancima bile su samo privremeno obustavljene zbog incidenta od 8. aprila 2002. Osim nekoliko pritužbi, advokati obično priznaju da imaju dovoljno vremena da posete svoje klijente i pripreme odbranu. Centar za podršku advokatima u krivičnim predmetima (CDRC)³⁹ takođe redovno prevozi advokate manjina, naročito onda kada advokati nemaju dovoljno vremena da zahtevaju transport uz policijsku pratnju.

III. PARALELNE STRUKTURE

Postojanje paralelnih sudova širom Kosova i dalje utiče na pristup pravosuđu od strane kosovskih Srba, i OEBS još uvek zapaža da postoje problemi zbog preklapanja nadležnosti i dvostrukog

³⁸ Incident se odnosio na žestok sukob između kosovskih Srba i policije UNMIK. Videti UNMIK/SRSG Press Briefing od 9. aprila 2002.

³⁹ NVO koju je osnovala OEBS da bi pružala pomoć lokalnim advokatima na Kosovu.

sudjenja za ista krivična dela.⁴⁰ Jedan od planiranih efekata programa UNMIK za sudsku integraciju biće istovremeno gašenje paralelnih sudova. Osnivanje opštinskih i sudova za prekršaje u Zubinom Potoku i Leposaviću/Leposaviq će osnažiti jurisdikciju Misije UN u severnim opštinama, a fenomen paralelnih sudova trebalo bi polako da nestane. Zapošljavanje sudija, tužilaca i pomoćnog osoblja u ovim sudovima biće neposredno proporcionalno etničkom sastavu stanovništva. Saglasno tome, u nove sudove na severu pokrajine biće postavljene sudije kosovski Srbi. Takođe se očekuje da će integracija sudija kosovskih Srba u sudovima u Mitrovici/Mitrovicë oslabiti paralelni sud u Zvečanu/Zvečan.

Znatni koraci su takođe preduzeti da se rasformiraju paralelne bezbednosne strukture, od kojih je najpoznatija “čuvare mosta” u severnoj Mitrovici/Mitrovicë.⁴¹ Neki od njenih članova osumnjičeni su za umešanost u razna dela vezana za zastrašivanje i napade na razne etničke grupe a samo je jako mali broj ovakvih slučajeva efikasno istražen i utužen. Tokom perioda koji pokriva ovaj izveštaj, zapažena su prva uspešna utuženja protiv vođa ili članova ovih struktura za navodna krivična dela izvršena protiv KFOR i/ili UNMIK, a neke istrage su još uvek u toku. Drugog jula 2002. kosovski Srbin, bivši pripadnik čuvara mosta, osuđen je što je oštetio vozilo UNMIK i osuđen na uslovnu kaznu od godinu dana. Desetog decembra 2002. kosovski Srbin, takođe pripadnik čuvara mosta, osuđen je za učešće u napadu na vozilo KFOR koji je izvršila grupa lica, a što je prouzrokovalo povrede vojnika tokom noći između 27. i 28. decembra 2001. Okrivljeni je osuđen na osam (8) meseci zatvora. Dvanaestog decembra 2002. još jedan kosovski Srbin, vođa krila čuvara mosta, osuđen je za krivično delo učešća u svojstvu vođe grupe koja je počinilac nasilnih radnji, u vezi sa neredima u severnoj Mitrovici/Mitrovicë koji su se dogodili 21. juna 2000. On je takođe osuđen za nezakonito posedovanje oružja i učešće u skupu radi izvršenja nasilja vezano za druge nereda koji su se dogodili 8. aprila 2002. Oba slučaja nereda prouzrokovala su povrede nekoliko policajaca UNMIK i oštećenja na imovini UNMIK. Okrivljeni je osuđen na ukupno osamnaest (18) meseci zatvora.

⁴⁰ Videti pravnu analizu i ocenu ovih pitanja u *Devetoj izveštaj o položaju etničkih manjina na Kosovu – od septembra 2001. do aprila 2002. OEBS i UNHCR* (u daljem tekstu Deveti izveštaj). Dalje slučajeve rizika od dvostrukog sudjenja za isto delo OEBS je pratila tokom ovog perioda izveštavanja.

⁴¹ Za dodatne informacije pogledati izveštaj OEBS “Paralelne bezbednosne strukture u severnoj Mitrovici/Mitrovicë” od 31. maja 2002.

POGLAVLJE 3: DISKRIMINACIJA I PRISTUP KLJUČNIM SLUŽBAMA

Diskriminacija i dalje predstavlja veliku smetnju mogućnosti da manjine žive razumnim životom na Kosovu. Kao što je objašnjeno u prethodnim izveštajima o položaju manjina, bilo da je indirektna ili direktna,⁴² namerna ili nenamerna, diskriminacija sprečava manjinama pristup ključnim službama, zaposlenju i obrazovanju, i onemogućava stvaranje uslova za pravičan izbor u pogledu povratka. Da bi se poboljšali uslovi za manjine, mora se prepoznati i eliminisati diskriminaciona praksa - naročito državnih organa - a manjinama se moraju obezbediti delotvorni pravni lekovi za rešavanje problema diskriminacije. Uprkos ohrabrujućem napretku ka ovim ciljevima na političkom nivou od poslednjeg izveštaja, diskriminacija i dalje ostaje stvarnost na praktičnom nivou, budući da preporuke iz prethodnog izveštaja generalno nisu sprovedene. Osim toga, delotvorni pravni lekovi tek treba da se stvore, a diskriminaciona praksa nije u potpunosti eliminisana niti se poboljšala. Umesto toga, diskriminacija i dalje postoji u pristupu ili pružanju usluga i još je više pojačana kontinuiranim problemima sa slobodom kretanja i održavanjem paralelnih struktura.

Međutim, pozitivni pomaci ostvareni su u ovom periodu izveštavanja, naročito u smislu političke spremnosti da se reše hitna pitanja manjina ili opšti problemi diskriminacije na političkom i nivou donošenja odluka. Indikativni primer u tom smislu su rad i rezultati koje je postigla međuagencijska radna grupa na visokom nivou – Savetodavni odbor za zajednice (SOZ), koji je osnovan decembra 2001. radi davanja političkih smernica, saveta i preporuka SPGS za zaštitu i integraciju manjina na Kosovu, uključujući tu i delotvorne zakone i politiku o nediskriminaciji.⁴³ SOZ je nastavio da sprovodi politiku o zapošljavanju manjina u javnom sektoru preko svoje Radne grupe za zapošljavanje manjina i bio je uključen u promociju koncepta Omnibus zakona protiv diskriminacije. SOZ je još obezbedio forum preko koga se pronalazi i formuliše delotvorna politika u ostalim oblastima relevantnim za situaciju manjinskih zajednica, ali tek treba da se vidi da li će ovi napori prerasti u pozitivno i bolje sprovođenje mera u relevantnim ministarstvima i direkcijama.

OEBS smatra da je dalji ključni korak za priznavanje, eliminaciju, i obezbeđenje efikasnih pravnih lekova protiv diskriminacione prakse nužno hitno usvajanje Omnibus zakona protiv diskriminacije, koji je provobitno izradila i predložila OEBS kao model zakona. Zakon ima tri ključne funkcije: (1) da konsoliduje i ojača postojeće zakonodavstvo u oblasti diskriminacije tako što će ga usaglasiti sa tekućim međunarodnim i evropskim antidiskriminacionim pravom i standardima,⁴⁴ (2) da promoviše ujednačenost u rešavanju slučajeva koji obuhvataju većinu oblika diskriminacije; i (3) da obezbedi efikasne pravne lekove za žrtve većine oblika diskriminacije, kao i efikasne, proporcionalne, i primerene kazne za počinioce ovakvih prekršaja. Posle dobijanja odobrenja za koncept ovakvog zakona od strane SOZ i Međuagencijske radne

⁴² U ovom kontekstu, direktna diskriminacija se može opisati kao situacija u kojoj se pojedinac ili grupa tretira lošije na osnovu svoje etničke pripadnosti, dok se indirektna diskriminacija odnosi na politiku ili praksu koja je kreirana da bude neutralna, ali ipak *zapravo* ometa ili neproporcionalno pogađa određenog pojedinca ili grupu koji pripadaju jednoj etničkoj zajednici, možda zbog propusta da se u obzir uzmu posebne okolnosti u kojima se takva grupa nalazi.

⁴³ Predsedavajući SOZ je glavni zamenik SPGS, a uloga sekretarijata je poverena Kancelarija za povratak i zajednice UNMIK. U članove spadaju Kabinet SPGS i šefovi ili zamenici šefova stubova UNMIK, KFOR, UNHCR, UNICEF, Kancelarija visokog komesara UN za ljudska prava, SZO, MOM, Kancelarija UN za koordinaciju humanitarnih poslova, MKCK i Savet Evrope. Međunarodne NVO su posmatrači na sastancima preko delegata Alijanse za prava i toleranciju.

⁴⁴ Ovo usaglašavanje je neophodno prema članu 2 Uredbe UNMIK br.1999/1, sa izmenama, "O ovlašćenjima privremene uprave na Kosovu", od 25. jula 1999. i poglavlja 3 i 4, Uredbe UNMIK br.2001/9, "Konstitutivni okvir privremene samouprave na Kosovu."

grupe za ljudska prava (RG za ljudska prava),⁴⁵ on je dostavljen Kabinetu premijera i Službi za pravne poslove SPGS radi razmatranja. Trenutno, premijer je dao prednost da se najpre izradi finalna verzija zakona.

I. JEDNAK PRISTUP OBRAZOVANJU

U oblasti obrazovanja od poslednjeg Izveštaja o položaju manjina ostvaren je samo porast pozitivnih kretanja (uključujući politička kretanja) u stvaranju efikasnog obrazovnog sistema saglasno međunarodnim standardima ljudskih prava za obrazovanje manjina.⁴⁶ Transport i fizički pristup školama i dalje ostaje problem koji treba hitno rešiti kako za učenike tako i za nastavnike iz manjinskih zajednica.⁴⁷ Uprkos preporukama koje su date u prethodnom izveštaju, UNMIK i Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju (MONT) nisu obavili konsultacije sa policijom UNMIK, KPS i KFOR, niti sačinili sveobuhvatan plan za obezbeđenje sigurnog autobusnog prevoza za učenike. Ovakvo neispunjavanje dužnosti znači da zbog kontinuiranih smetnji u slobodi kretanja i bezbednosti, mnogi učenici pripadnici manjina i dalje ostaju bez bezbednog i pouzdanog fizičkog pristupa obrazovanju, što isto tako ima direktni uticaj i na segregaciju zajednica.⁴⁸ Sa predstojećom decentralizacijom i poveravanjem odgovornosti za ovakav transport opštinama, ustanovljenje politike/standarda širom Kosova moglo bi da ima ključni značaj za ispunjenje ovih obaveza, kao i da se potencijalni povratnici uvere da će njihova deca uživati prihvatljiv pristup obrazovanju.⁴⁹

Paralelne obrazovne strukture i njihov uticaj na pravo na obrazovanje

Neadekvatna bezbednost transporta i zabrinutost u vezi opšte bezbednosti utiču na održavanje paralelnih obrazovnih sistema koji su ustanovljeni u mnogim oblastima nastanjenim kosovskim Srbima, čime se obeshrabruje uključjenje u inicijative za integraciju u obrazovanje. Na primer, kosovski Srbi u Orahovcu/Rahovec odbili su da upišu svoju decu u mešovitu školu koja predstavlja uspešnu inicijativu⁵⁰ navodno zbog bezbednosnih problema. U pokušaju da se reši paralelni obrazovni sistem i pronađu rešenja za zajedničke obrazovne standarde i integraciju zajednica, MONT i Ministarstvo u Beogradu su počeli sa pregovorima, međutim, još uvek nema napretka na vidiku.

⁴⁵ Međuagencijska radna grupa za ljudska prava je radna grupa Komiteta za nadzor ljudskih prava, ustanovljena kao visoki organ sa ovlašćenjima da preispituje zakone i praksu UNMIK u pogledu usklađenosti sa standardima ljudskih prava. RG za ljudska prava je preispitala i odobrila zakon budući da je urađen u skladu sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima.

⁴⁶ Videti "Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na obrazovanje", koje je oktobra 1996. dala grupa međunarodnih stručnjaka na zahtev Visokog komesara za nacionalne manjine OEBS. Videti fusnotu 27 u Devetom izveštaju o položaju nacionalnih manjina na Kosovu. Pravo na obrazovanje je isto tako neposredno garantovano na Kosovu Ustavnim okvirom, na osnovu člana 2, Protokola 1 Evropske konvencije.

⁴⁷ Za detaljnu analizu problema sa transportom videti Deveti izveštaj, stavovi 45-9.

⁴⁸ U regionu Prizrena ovo je pre dovelo do segregacije nego do integracije. Zbog kontinuiranog nedostatka transporta, zvaničnici u Župi i regionu Gore razmišljaju da ustanove prateće srednje škole za učenike kosovske Bošnjake i kosovske Gorance, uprkos slabijem kvalitetu tih ustanova.

⁴⁹ Planirano postupno povlačenje KFOR, kao i kontinuirano smanjenje policije UNMIK ukazuje na to da je neophodno da se istraži mogućnost prenošenja ove odgovornosti na KPS.

⁵⁰ Za detaljniju raspravu u vezi inicijativa za mešovite škole pogledati Deveti izveštaj, stavovi 55-8. Nastava se sprovodi u novoj školi koja je izgrađena između većinskog i manjinskog dela grada, i ovu školu tzv. nove inicijative trenutno pohađa 392 učenika pripadnika albanske, romske i egipćanske etničke zajednice bez ikakvog korišćenja nekih strogih bezbednosnih mera kao što je pratnja.

Obrazovanje na maternjem jeziku

Od prethodnog izveštaja desila su se samo ograničena i nesistematska poboljšanja u pristupu obrazovanju na maternjem jeziku i svaki napredak zavisio je od lokalne inicijative. Iako je pravo svakog lica koje pripada manjinskoj zajednici da uči na svom jeziku jasno uključeno u međunarodne instrumente o ljudskim pravima kao i u Ustavni okvir Kosova,⁵¹ u vezi ovog pitanja još nije izdata niti sprovedena nijedna politička direktiva sa centralnog nivoa. Izgleda da je ovo doprinelo raznolikom pristupu obrazovanju širom Kosova. Na primer, MONT tek treba da odgovori na zahtev od 12. septembra 2002., koji je kosovska zajednica Roma u Prizrenu uputila za obrazovanje na romskom jeziku i učenje romske kulture i istorije u završnom razredu srednje škole. Međutim, Romska deca u Mitrovici/Mitrovicë koja idu u dečije vrtiće i pretškolske ustanove imaju priliku da uče romski kao deo programa pod pokroviteljstvom međunarodnih NVO. Štaviše, kosovski Turci u gradu Prizrenu mogu pohađati nastavu na svom jeziku i u osnovnoj i u srednjoj školi. Međutim, za one pripadnike turske manjine koji žele da pohađaju više škole i da postanu na primer nastavnici, novi Fakultet obrazovanja pri Univerzitetu u Prištini/Priştinë ne nudi nastavu ni na turskom ni na srpsko-hrvatskom jeziku. Budući da se ovakva opcija ne nudi na višim školama, to će imati negativnih posledica na pohađanje nastave na turskom jeziku i u osnovnim i srednjim školama.⁵²

I zaista, kao što pokazuje situacija koju su doživeli pripadnici zajednice kosovskih Bošnjaka u opštini Đakovica/Gjakovë, nemogućnost članova manjinske zajednice da imaju pristup obrazovanju na maternjem jeziku može konačno dovesti do prinudne asimilacije. U periodu koji pokriva prethodni izveštaj, kosovski Bošnjaci nisu bili voljni da svoju decu koja nisu tečno govorila albanski šalju u škole na albanskom, tvrdeći da će to imati negativne posledice po njihovo obrazovanje. S druge strane, obrazovanje na srpsko-hrvatskom uopšte nije postojalo. U ovom pogledu nikakav napredak nije zapažen tokom ovog perioda izveštavanja. Prema rečima lokalnog predstavnika kosovskih Bošnjaka, nikakav konsenzus se nije mogao postići u vezi zahteva za obrazovanjem na srpsko-hrvatskom jeziku, imajući u vidu ograničena sredstva i mali broj ugroženih učenika. Umesto toga, čini se da su roditelji prihvatili obrazovanje na albanskom, sa idejom da će to povećati izgleda njihove dece da u budućnosti nađu posao.

Sve ukupno, pristup obrazovanju na maternjem jeziku i dalje je sporadičan širom Kosova. I dalje je prisutan nedostatak znatnog poboljšanja i na političkom i praktičnom nivou, što može dodatno onemogućiti pristup obrazovanju deci iz manjinskih zajednica. Štaviše, to će isto tako uticati i na druga pitanja, kao što su uslovi za povratak.

Posebne obrazovne potrebe kosovskih zajednica RAE

MONT nije izradilo sveobuhvatan plan za rešavanje specifičnih potreba zajednica RAE, kako je zastupano u prethodnom izveštaju.⁵³ Umesto toga, ispunjavanje obrazovnih potreba zajednica RAE i dalje zavisi od inicijativa međunarodnih i nevladinih organizacija, koje samo ponekad imaju podršku MONT. U regionu Mitrovice/Mitrovicë dečiji vrtići i pretškolske ustanove koje su osnovale i koje vode međunarodne NVO u naseljima kosovskih Roma povećali su broj dece kosovskih Roma koja pohađaju osnovnu školu. Dvomesечna letnja škola za 36 dece kosovskih Aškalija od 6-14 godina koja je održana u Vučitrnu/Vushtrri postigla je slične rezultate. Državni organi uključeni su u iniciranje “dopunskih” časova za decu kosovskih RAE u gradu Prizrenu i u Suvoj Reci/Suharekë da bi se učenici integrisali u osnovnu školu, odnosno u srednju tehničku

⁵¹ Videti poglavlje 4, član 4.4 Ustavnog okvira koji propisuje da: Zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo da “... (b) imaju obrazovanje na svom jeziku.” Videti fusnotu 33, Deveti izveštaj.

⁵² Dvadeset troje (23) od 46 nastavnika koji govore turski na Kosovu stari su preko 60 godina i trebalo bi da idu u penziju.

⁵³ Za poptuniju analizu ovih potreba pogledati Deveti izveštaj, stav. 64-8.

školu. Pored toga, posle intervencije OEBS, Kancelarija UNMIK za razvoj obrazovanja u Prizrenu smestila je u školu 17 dece kosovskih RAE. Uprkos ovim pohvalnim naporima, MONT ipak nije sistematski i dosledno ispunilo specijalne potrebe dece kosovskih RAE širom Kosova.

II. JEDNAK PRISTUP ZAPOŠLJAVANJU

Prethodni izveštaj bio je usmeren na fundamentalni karakter prava na jednak pristup zapošljavanju, budući da to utiče na odluku o tome da li da pripadnik manjinske zajednice ostane ili se vrati na Kosovo. Ovo se takođe preklapa sa drugim faktorima kao što su bezbednost i sloboda kretanja, mogućnost da se komunicira na manjinskom jeziku i diskriminaciona praksa.⁵⁴

Ključna oblast na visokom političkom nivou bila je pristup manjina zapošljavanju u javnom sektoru. Iako javni sektor predstavlja primarnog poslodavca za manjine na Kosovu, u njemu trenutno radi manje od jedan posto pripadnika manjinskih zajednica.⁵⁵ Nedavni pokušaji imali su za cilj da se preokrene praksa diskriminacionog zapošljavanja u javnom sektoru. Konkretno, ovde je Radna grupa za zapošljavanje manjina SOZ⁵⁶ pomagala Kabinetu premijera u izradi programa pozitivne diskriminacije za PIS i podržala sprovođenje Zakona o javnim službama na Kosovu, Uredba UNMIK br.2001/36.⁵⁷ Ipak, ovi napori ostali su jalovi, a jedina poboljšanja zapažena su u pristupu zapošljavanju manjinama na centralnom i opštinskom nivou.

Preporuka iz prethodnog izveštaja bila je promocija politike pozitivne diskriminacije u praksi zapošljavanja manjina od strane Ministarstva javnih službi.⁵⁸ Krajem juna 2002., SPGS, Kabinet premijera i SOZ su u principu usvojili program pozitivne diskriminacije za javne službe, pod nazivom "Proporcionalna zastupljenost zajednica," koji je pripremila Savetodavna služba za jednake mogućnosti i jednakost polova pri Kabinetu premijera. Program predlaže da se ustanovi 'opseg zastupljenosti' za svaku zajednicu da bi se osigurao jednak pristup zapošljavanju u javnom sektoru. Kada se izračuna, ovaj 'opseg zastupljenosti' treba da odredi prihvatljivi minimalni i maksimalni procenat službenika u javnim službama za svaku manjinsku zajednicu koja postoji u opštini.⁵⁹ Koristeći ove opsege kao smernice, program je planiran da pokrene mehanizme interne kontrole kojim bi se kontrolisalo kada su određeni minimum ili maksimum prekoračeni u skladu sa 'opsegom zastupljenosti'. Međutim, pokazalo se da je jako teško da se dobiju podaci na osnovu kojih bi se odredio 'opseg zastupljenosti', koji bi opet bio prihvatljiv za sve zajednice. Ova situacija dovela je do zastoja u sprovođenju programa.⁶⁰ Zbog toga, uprkos jakoj podršci sa centralnog nivoa i prepoznavanja problema, u okviru PIS još nijedan program pozitivne diskriminacije ne funkcioniše.

⁵⁴ Videti stavove 69-76 u Devetom izveštaju o položaju manjina.

⁵⁵ "Izveštaj Generalnog sekretara o Misiji privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu" (Izveštaj GS o UNMIK), 13. januar 2003., stav 33.

⁵⁶ Radnu grupu je ustanovio SOZ sa zadatkom da da specifične preporuke PIS i UNMIK u vezi poboljšanja pristupa zapošljavanju za pripadnike manjinskih zajednica.

⁵⁷ Proglašena 22. decembra 2001.

⁵⁸ Videti prvu preporuku u odeljku "Zapošljavanje", Deveti izveštaj.

⁵⁹ Opseg se bazira na nekoliko faktora, uključujući brojke iz popisa i izborne rezultate.

⁶⁰ Planirano je da se program zvanično pokrene putem Administrativnog uputstva 2003/02 za sprovođenje Uredbe UNMIK 2001/36. Videti naredni deo radi objašnjenja. Treba pomenuti da Administrativno uputstvo zahteva da Ministarstvo javnih službi izda Administrativne instrukcije koje bi utvrdile dalje postupke i kriterijume da bi se program pozitivne diskriminacije mogao u potpunosti sprovesti (član 10.3 Administrativnog uputstva).

Međutim, napredak ka ispunjenju ovog cilja načinjen je nedavno donošenjem Administrativnog uputstva br.2003/02⁶¹, kojim se sprovodi Uredba UNMIK 2001/36, o "Javnim službama na Kosovu". Uredba 2001/36 propisuje neophodni pravni okvir kojim se zabranjuje diskriminacija od strane ili u okviru javnih službi,⁶² a Administrativno uputstvo omogućava sprovođenje proporcionalne zastupljenosti zajednica. Ono ustanovljuje postupke i uslove zapošljavanja, kao i kodeks ponašanja za pripadnike javnih službi i pravilnik o disciplinskim postupcima protiv javnih službenika. Administrativno uputstvo predstavlja velik korak u promociji jednakog pristupa zapošljavanju za članove manjinskih zajednica u javnom sektoru.

Poštovanje smernica vezano za zapošljavanje manjina u javnom sektoru⁶³ povećalo se u nekim strukturama PIS, kao što su MONT (27%) i Kabinet premijera (16.5%). Ostali, kao što je Ministarstvo finansija i ekonomije (0% manjinskog osoblja; popunjeno 28 od 57 radnih mesta), još uvek su daleko od granice koju je odredila Uredba UNMIK br.2001/19⁶⁴ u vezi minimuma prihvatljivog nivoa zapošljavanja manjina na centralnom nivou. Kancelarija za poslove zajednica (Kancelarija za zajednice), koja posluje u okviru Stuba II UNMIK zaduženog za javnu upravu, istakla je da je od 3,775 službenika u PIS, samo 199 srpskog porekla, 80 su poreklom Bošnjaci/Muslimani, 47 kosovski Turci i 22 pripadnici kosovskih RAE zajednica, dok sedam (7) službenika pripada drugim etničkim grupama. Ove brojke pokazuju nezadovoljavajući procenat učešća članova manjinskih zajednica u javnom sektoru na centralnom nivou. One pokazuju da ima malo dokaza o tome da je svako ministarstvo, uključujući tu i ključno Ministarstvo javnih službi, poklonilo pažnju preporuci premijera iz 2002. o sprovođenju programa 'Proporcionalne zastupljenosti zajednica', ili da su preduzete mere da se osigura jednak pristup zapošljavanju u opštinskim upravama.

Što se tiče zapošljavanja manjinskih zajednica u opštinskim strukturama, podaci koje su podnele 23 opštine a koje je objavila Kancelarija za zajednice⁶⁵ pokazuju da se ukupno 3,352 zaposlenih u raznim opštinama izjasnilo kao kosovski Srbi, a 1,014 su pripadnici drugih manjinskih zajednica⁶⁶, dok je 11,969 službenika kosovskih Albanaca.

Mada su neki povratnici pripadnici manjinskih zajednica uspjeli da nađu zaposlenje u okviru javnog sektora, bezbednost i ograničena sloboda kretanja utiču na mogućnost izbora posla i u okviru javnog sektora, a posebno u privatnom sektoru. Kosovski Srbi se, stoga, vraćaju pretežno u ruralne ili polu-ruralne krajeve gde se mogu baviti osnovnim seoskim i poljoprivrednim

⁶¹ Koje je SPGS potpisao 25. januara 2003.

⁶² Član 2.1, Uredba UNMIK br.2001/36 ustanovljuje nediskriminaciju, proporcionalnu i multietničku zastupljenost, kao i pravično i ujednačeno postupanje javnih službenika kao vodeće principe. U Aneksu Uredbe takođe je izložen i Kodeks ponašanja za pripadnike javnih službi, koji ističe poštovanje ljudskih prava i prava manjinskih zajednica, kao i nepristrasno vođenje poslova.

⁶³ Videti Uredbu UNMIK 2001/9 o Ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu, Poglavlje 4 (4.4): "Zajednice i njihovi članovi imaju pravo da: (...) (d) Imaju jednake mogućnosti u pogledu zapošljavanja u javnim telima na svim nivoima (...)." Videti dalje Uredbu UNMIK 2001/36 o Javnim službama na Kosovu, Poglavlje 2 član.2.1(h): "Uključivanje: zapošljavanje na svim nivoima u javnim službama odražavaće multietnički karakter Kosova i potrebu za pravičnom zastupljenošću svih zajednica na Kosovu."

⁶⁴ Član 4.2: "Pripadnike javne službe čine zaposleni iz svih zajednica na Kosovu na osnovu profesionalnih kvalifikacija, kompetentnosti i zasluga posle poštenog i javnog konkursa. Zastupljenost nevećinskih zajednica u sastavu javne službe na svim nivoima srazmerna je zastupljenosti nevećinskih zajednica u Skupštini Kosova."

⁶⁵ Kancelarija za zajednice, Etnički profil osoblja Konsolidovanog budžeta Kosova (KBK) u opštinama, decembar 2002.

⁶⁶ Ostale zajednice obuhvataju kosovske Bošnjake, Turke, Rome, Aškalije, Egipćane, Gorance i Hrvate.

radovima, ukoliko imaju pristup obradivom zemljištu.⁶⁷ Oni koji su našli zaposlenje, rade uglavnom u javnom sektoru, na primer u lokalnoj ambulanti, lokalnoj školi, KPS, UNMIK ili su se zaposlili zahvaljujući projektima koji stvaraju zaradu koje podržava međunarodna zajednica, ali sve u okviru bezbednog okruženja koje im pruža sopstvena zajednica ili selo. Suprotno ovom, kosovski Romi, Aškali i Egipćani povratnici su se u mnogim slučajevima vratili u urbane ili polu-urbane krajeve, i svojim zanimanjima pre konflikta, kao što su građevinarstvo i trgovina.⁶⁸ Međutim, ni povratnici iz ove tri zajednice ni kosovski Srbi nisu uspeali da se vrate na radna mesta u društvenim preduzećima.⁶⁹

III. JEDNAK PRISTUP SOCIJALNIM SLUŽBAMA

Sistem socijalnih službi, za koji je utvrđeno da jedva funkcioniše u vreme prethodnog izveštaja, i dalje posluje kao i ranije uz malo zapaženih izmena. Centri za socijalni rad (CSR) i dalje nemaju mogućnosti da obezbede potpune usluge u oblastima nastanjenim manjinama, zbog nedovoljnog broja radnika posvećenih socijalnoj zaštiti koji bi radili u ovim oblastima i zbog nevoljnosti socijalnih radnika da iz oblasti nastanjenih većinskim stanovništvom putuju u oblasti manjina. Međutim, povećali su se kontakti između osoblja CSR koje radi u većinskim oblastima i onih koji rade u enklavama. U nekim slučajevima, službenici UNMIK za lokalne zajednice (SLZ), organizovali su sastanke između direktora CSR i socijalnih radnika iz enklava radi razjašnjenja nekih nedoumica i razmene iskustava sa kolegama koji rade u oblastima sa većinskim stanovništvom.⁷⁰ Pozitivni primeri saradnje između CSR iz većinskih oblasti i onih u oblastima nastanjenim manjinama više se baziraju na pojedinačnim inicijativama službenika CSR nego na strategiji koordinacije koja se sprovodi na centralnom i lokalnim nivoima. U Orahovcu/Rahovec, na primer, CSR ima kancelariju u takozvanom ‘Srpskom kvartu’. Odgovorno lice u toj kancelariji, kosovski Srbin, i direktor CSR u Orahovcu/Rahovec, kosovski Albanac, već izvesno vreme rade kao kolege i sastaju se nekoliko puta nedeljno radi koordinacije posla. Slična kooperacija postoji i između osoblja CSR koje radi u južnoj i severnoj Mitrovici/Mitrovicë.

Uloga SLZ na obezbeđenju jednakog pristupa socijalnoj pomoći manjinama i dalje ima ključni značaj. U nekim opštinama SLZ su još uvek odgovorni za mesečno isplaćivanje socijalne pomoći,⁷¹ što je neodrživo rešenje za duži vremenski period. OEBS je primila pritužbe od strane socijalnih radnika koji rade u manjinskim oblastima u vezi potrebe da se organizuje obuka za pitanja socijalne zaštite, i zahtevali su da direktor opštinskog CSR češće i redovnije posećuje njihove kancelarije u manjinskim oblastima čime bi se povećao razvoj timskog rada i razmena informacija među službenicima CSR.

U prethodnom izveštaju razmatrana je mogućnost da se obezbede adekvatna sredstva za mobilne službe na terenu. Situacija se samo neznatno poboljšala, s tim da tri sela kosovskih Albanaca u Zvečanu/Zvečan, tri udaljena sela kosovskih Albanaca u Leposaviću/Leposaviq i izolovane

⁶⁷ 82% povratnika kosovskih Srba vraća se u ruralne ili polu-ruralne oblasti, uz izuzetke pretežno u regionima Gnjilana/Gjilan i Prizrena.

⁶⁸ Neki povratnici Romi, Aškali i Egipćani su iskoristili male projekte za sticanje zarade koje podržavaju NVO, ali niko ne radi u javnom sektoru.

⁶⁹ Pristup je bio problem kada se govori o Pošti i telekomu Kosova (PTK) i KEK.

⁷⁰ U Srbici/Skenderaj, direktor CSR kosovski Albanac sastao se sa socijalnim radnikom kosovskim Srbinom koji radi u srpskim selima Banja/Banjë/Banja i Suvo Grlo/Suhogërrll.

⁷¹ Na primer, u selima kosovskih Srba Banja/Banjë i Suvo Grlo/Suhogërrll (Srbica/Skenderaj), SLZ UNMIK podiže novac iz banke u gradu i daje ga socijalnom radniku kosovskom Srbinu, koji zatim vrši isplatu u ovim selima. U Vučitrnu/Vushtri, SLZ lično isplaćuje mesečnu socijalnu pomoć, posećujući sve korisnike manjina u opštini.

oblasti u severnoj Mitrovici/Mitrovicë⁷² i dalje pokrivaju CSR koji se nalaze u južnoj Mitrovici/Mitrovicë. Posete terenskih timova ovim oblastima su neredovne, što prinuđuje kosovske Albance da putuju u južnu Mitrovicu/Mitrovicë da se ponovo upišu za socijalnu pomoć ili da podignu mesečnu isplatu socijalne pomoći. Situacija je naročito teška za nesposobne i starije osobe koje možda i nisu u stanju da dođu u CSR. Primer gde oskudnost sredstava negativno utiče na rad CSR jeste kancelarija u Gračanici/Gračanicë, gde tri službenika kosovska Srbina imaju samo jedno vozilo, zbog čega nisu u mogućnosti da pokriju i seoske i urbane oblasti u opštini. Situacija se još više pogoršala sa prekidom kućnih poseta od strane službenika CSR manjinama koje žive u Prištini/Prishtinë zbog obustavljanja pratnje KFOR.⁷³ Posebno zabrinjava što mobilni timovi CSR sve ređe posećuju selo i kamp Plemetina/Plemetine. Čak i u Obiliću/Obiliq, gde je direktor CSR pokazao vanrednu posvećenost u podršci manjinskim zajednicama, službenici CSR nisu voljni da obavljaju redovne posete mobilnim timovima, navodeći da zajednice kosovskih Srba i RAE uživaju izvesnu slobodu kretanja u odnosu na godinu dana ranije i da bi, zbog toga, mogli i sami da dođu u CSR.

Što se tiče procesa ponovnog upisivanja za program socijalne pomoći, u ranijim izveštajima je pisano da su manjine praktično bile izuzete od ponovnog podnošenja zahteva⁷⁴, jer CSR još nisu izgradili kapacitete da obezbede rad na terenu, a manjine nisu mogle da dođu u prostorije CSR zbog bezbednosnih problema. OEBS je ocenila da postoji generalno poboljšanje kod CSR u smislu širenja informacija među korisnicima o zahtevima za ponovni upis. Čini se da je veliki broj manjina znao za postupak ponovnog upisivanja i CSR je izjavio da su svima koji koriste socijalnu pomoć date instrukcije u vezi ponovnog prijavljivanja. Međutim, i dalje ostaju problemi sa slučajevima korisnika koji su vezani za krevet i koji ne mogu da se oslone na kućne posete socijalnih radnika, bilo zbog toga što žive u oblasti manjina ili zato što osoblje CSR ne zna gde oni žive. Pozitivan primer gde je CSR organizovao dobru i funkcionalnu pokrivenost za slučajeve ponovnog upisivanja je u Prizrenu, gde pripadnike manjina koji ne mogu da dođu u prostorije CSR posećuju mobilni timovi. Nije sprovedena nijedna preporuka iz prethodnog izveštaja, to jest da Ministarstvo za rad i socijalna pitanja nadgleda efekte ponovnog upisivanja, i da se indirektno diskriminacioni postupci otklone.

Jedan od pomaka u oblasti pristupa socijalnoj zaštiti je sprovođenje prava na korišćenje svog jezika pri traženju pristupa socijalnoj zaštiti.⁷⁵ Ministarstvo za rad i socijalna pitanja se nalazi u procesu pripreme programa za isticanje jednakih oznaka za CSR širom Kosova. Postavljanje oznaka na zvaničnim jezicima trenutno se razlikuje od jednog centra do drugog. Na primer, u CSR u južnoj Mitrovici/Mitrovicë, oznake zgradi i izvan nje štampane su na albanskom, srpsko-hrvatskom, i engleskom jeziku. Međutim, u Srbici/Skenderaj CSR, koji se nalazi u privatnoj zgradi, na ulazu ima oznake samo na albanskom i engleskom, dok u Vučitrnu/Vushtrri direktor nije raspoložan da istakne bilo kakve oznake. Da bi se ostvarila jedinstvena praksa izdavanja

⁷² Lipa/Lipë, Boljetin/Boletin i Zaza/Zhahë u opštini Zvečan/Zveçan; Košutovo/Koshutovë, Bistrica/Bistricë i Ceranja/Cerajë u opštini Leposavić/Leposaviq; Bošnjačka Mahala/Kodra Minatore, Tri kule, Donji Suvi Do/Suhodolli i Ulët u severnoj Mitrovici/Mitrovicë.

⁷³ Prema rečima SLZ UNMIK, predloženo je da mešoviti timovi CSR obavljaju kućne posete za kosovske Srbe u Prištini/Prishtinë, ali su ovaj predlog odbili i službenici kosovski Srbi i kosovski Albanci, tvrdeći da korisnici ne bi bili zadovoljni ovakvim rešenjem.

⁷⁴ Korisnici pomoći iz kategorije I moraju se ponovo upisati (i ponovo kvalifikovati) za dobijanje pomoći svakih šest meseci. Isti proces primenjuje se svaka tri meseca za korisnike iz kategorije II.

⁷⁵ Ključne odredbe važećeg zakona koje štite pravo korišćenja sopstvenog jezika pri traženju pristupa javnim službama mogu se naći u članu 9.1, 9.3, i 9.4 Uredba UNMIK 2000/45, o "Opštinskoj samoupravi na Kosovu". Ove odredbe slažu se sa stavom 2 i 3 člana 10 Dela III Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, koja je uklopljena u važeći zakon na Kosovu stavom 3.2(g) Uredbe UNMIK 2001/9. Ove odredbe su takođe usklađene i sa članom 10(2) Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina.

dokumenata na zvaničnim jezicima, svi formulari CSR štampaju se na centralnom nivou, a potom se distribuiraju opštinskim kancelarijama CSR. Gotovo svi opštinski CSR imaju informativne materijale na svim zvaničnim jezicima. U Prizrenu su, međutim samo opšti informativni materijali štampani i na turskom, ali ne i rešenja i ostali štampani dokumenti.⁷⁶

IV. JEDNAK PRISTUP ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI

Pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu i dalje ostaje fundamentalno pitanje za manjine koje i dalje doživljavaju probleme u pristupu zdravstvenim ustanovama. U izolovanim selima širom Kosova pristup apotekama je još uvek ograničen, ali je dopremanje lekova relativno bolje. Kao što je već istaknuto u prethodnom izveštaju, nizak nivo poznavanja prava na zdravstvene usluge i dalje postoji, a isto tako nema spiska lekova koje besplatno obezbeđuje Ministarstvo zdravlja.⁷⁷

Stalno prisutni problemi zbog nedostataka slobode kretanja i bezbednosti i dalje manjinama onemogućavaju pristup zdravstvenoj zaštiti. U severnoj Mitrovici/Mitrovicë, kosovski Albanci imaju pristup zdravstvenoj zaštiti preko alternativnog rešenja kao što je ambulanta UNMIK, gde je medicinski stručnjak svakodnevno na raspolaganju, a lekar opšte prakse svake nedelje posećuje pacijente. KFOR organizuje transport za pacijente kojima je potrebno bolničko lečenje. U Svinjarima/Svinjarë, mešovitom selu u južnoj Mitrovici/Mitrovicë, zdravstvena zaštita za zajednicu kosovskih Srba obezbeđuje se putem nedeljnih poseta lekara koga iz severne Mitrovice/Mitrovicë prati KFOR, i mesečnih poseta doktora iz grčkog KFOR. Predlog da se osnuje ambulanta za obe etničke zajednice već godinu dana čeka na rešenje. U Osojanu/Osojan, Crkolezu/Cërkolez,⁷⁸ i Istoku/Istog, primarna zdravstvena nega obezbeđena je preko ambulanti sa doktorom opšte prakse i nekoliko medicinskih sestara (koje plaća Ministarstvo zdravlja iz Beograda). U slučajevima gde je potrebna sekundarna zdravstvena zaštita pacijenti se šalju u severnu Mitrovicu/Mitrovicë uz pratnju španskog KFOR. Ove dve ambulante raspolažu samo osnovnom opremom i ograničenim opsegom lekova. U Štimlju/Shtime, preostalih 20 kosovskih Srba radije putuju u dom zdravlja u Gračanici/Gračanicë nego da idu u lokalni.

Od prethodnog izveštaja, zapažene su i dalje inicijative za obezbeđenje monoetničkih rešenja za problem zdravstvene zaštite, što je suprotno preporukama za obezbeđenje integrisanog sistema zdravstvene zaštite na Kosovu koji bi služio i članovima manjinskih zajednica.⁷⁹ Na primer, u severnoj Mitrovici/Mitrovicë zdravstvena zaštita ostaje pod kontrolom Ministarstva zdravlja iz Beograda, uprkos prisustvu zdravstvenih centara UNMIK (sa doktorima koji primaju dve plate ako posećuju enklave na jugu). Stalni problem je isto tako utisak o nedovoljnoj bezbednosti koju osećaju kosovski Albanci koji žive u severnim opštinama, i kosovski Srbi koji žive u južnim opštinama, kada ih leče doktori iz suprotnih etničkih zajednica.

Posebni problemi u pristupu zdravstvenoj zaštiti za zajednice kosovskih RAE još ostaju nerešeno pitanje. U Mitrovici/Mitrovicë, zajednica kosovskih Roma živi u kampovima koji se nalaze na dosta velikoj udaljenosti od najbliže ambulante⁸⁰, a čak i kada dođu u ustanovu, pomoć im može

⁷⁶ Videti član 9.5 Uredbe 2000/45, "Statut opštine treba da sadrži detaljne odredbe za upotrebu jezika zajednica kao što je propisano ovim članom, uzimajući u obzir sastav zajednica u opštini". Ispitivanje statuta raznih opština otkriva niski nivo saglasnosti sa ovom odredbom.

⁷⁷ Odsek za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje UNMIK, Administrativno uputstvo 9/2000.

⁷⁸ Osojane je oblast organizovanog povratka. Od početka leta 2001. tamo je registrovano oko 300 kosovskih Srba. Osamdesetpet (85) kosovskih Srba živi u enklavi Crkolez/Cërkolez.

⁷⁹ Videti stav 85, Deveti izveštaj.

⁸⁰ Kamp Žitkovac je oko 3 km od ambulanti u Zvečanu/Zvečan; kolektivni centar Banjska/Banjskë je oko 15 km od iste ambulante. Kamp Roma u Leposaviću/Leposaviq je oko 1 km od opštinske ambulante. U romskom kampu u Mitrovici/Mitrovicë nedavno je otvorena ambulanta.

biti uskraćena zato što mnogi nemaju lična dokumenta ili zdravstvene knjižice. Broj kosovskih RAE koji posećuju bolnice i domove zdravlja radi ukazivanja pomoći i dalje je relativno mali,⁸¹ čak i u slučajevima teških bolesti. Na primer, prilikom obavljanja lekarskog pregleda pre polaska u školu kod dece kosovskih Aškalija u Vučitrnu/Vushtrri, doktori su prijavili da je petoro (5) od osmero (8) dece bolovalo od zaraznih bolesti. Što se tiče posebne situacije zajednice kosovski RAE koji žive u kampu u Plementina/Plementini⁸², o kojoj smo ranije pisali da je neodrživa,⁸³ stanje se delimično poboljšalo otvaranjem ambulante u kampu. U ambulanti primarnu zdravstvenu negu svakodnevno obezbeđuju medicinske sestre, a svake nedelje dolazi lekar opšte prakse i ostali specijalisti. Za složenije zdravstvene usluge pacijenti se šalju u dom zdravlja u Obiliću/Obiliq ili u bolnicu u Prištini/Prishtinë, transportom koji obezbeđuju dom zdravlja iz Obilića/Obiliq ili Američki komitet za izbeglice (ARC).⁸⁴ SLZ u Obiliću/Obiliq izvestio je da pripadnici kosovskih RAE iz kampa u Plementini/Plementine imaju više poverenja da idu u dom zdravlja u Obiliću/Obiliq ili u ambulantu u kampu. U prethodnom izveštaju preporučeno je da Ministarstvo zdravlja obezbedi informacije o zdravstvenoj zaštiti putem informacione kampanje u zajednici RAE. Međutim, ovakva kampanja nije sprovedena, dok je Povelja o pravima pacijenata, pod pokroviteljstvom Ministarstva, uključujući odredbu o “nezi bez diskriminacije”, ostala i dalje samo nacrt.

Još jedno pitanje, koje nije bilo obuhvaćeno u prethodnom izveštaju jeste pristup zdravstvenoj zaštiti za invalidna lica iz manjinskih zajednica. Problemi objekata za zdravstvenu zaštitu koji imaju samo rudimentarne mogućnosti komplikuju se dalje su zbog nedostatka rampi, liftova i toaleta za hendikepirana lica.⁸⁵ Kućne posete od strane doktora nisu uobičajena praksa i hendikepirana lica moraju da prate članovi porodice za slučaj daljeg upućivanja u bolnicu ili u druge zdravstvene ustanove.

Poboljšanje u odnosu na prethodni izveštaj je u tome što se sada koristi maternji jezik u pristupu zdravstvenoj zaštiti. Ministarstvo zdravlja je dostavilo važeće uredbe i informativno cirkularno pismo (6/2002) o korišćenju jezika u zdravstvenim ustanovama svim direktorima bolnica i domova zdravlja na Kosovu.⁸⁶ Međutim, politika u vezi korišćenja jezika ne sprovodi se dosledno,⁸⁷ tako da su direktori davali razna opravdanja zbog nepostavljanja oznaka na svim jezicima, kao što je mogućnost izlaganja zdravstvenih službenika bezbednosnom riziku ili oštećenje imovine, nedostatak sredstava i nepoznavanje postupka. Ustanove za primarnu zdravstvenu zaštitu u Prizrenu, Dragašu/Dragash i Orahovcu/Rahovec jesu primeri nedosledne

⁸¹ Ove informacije baziraju se na informacijama koje je OEBS prikupila tokom razgovora sa raznim zajednicama RAE, sastancima sa zdravstvenim radnicima i ostalim lokalnim i međunarodnim organizacijama.

⁸² U kampu u Plementini/Plementine živi oko 150 porodica, 60% Aškalija, 32% Roma i 8% Srba ili manjih grupa. Njihov životni standard svodi se na sasvim osnovne stvari i veoma zavisi od pomoći i podrške od spolja.

⁸³ Videti stav 85 u Devetom izveštaju.

⁸⁴ Međunarodna NVO koja trenutno nadzire upravljanje kampom.

⁸⁵ Na primer, u bolnici u Prištini/Prishtinë, samo hitna služba i porodiljsko odeljenje imaju specijalne rampe za kolica.

⁸⁶ Uredba UNMIK 2000/10 o “Ustanovljenju Administrativnog odeljenja za zdravstvenu i socijalnu zaštitu” u članu 2(a) propisuje da “Odelek može davati političke preporuke Privremenom administrativnom veću preko zamenika Specijalnog predstavnika generalnog sekretara za civilnu administraciju, između ostalog, u vezi: (a) sveobuhvatne strategije razvoja nediskriminacione, efikasne, transparentne i odgovorne zdravstvene i socijalne zaštite na Kosovu, poštovanje ljudskog dostojanstva, i rešavanje potreba osetljivih grupa i ostalih lica u okviru populacija koje mogu biti u opasnosti.”

⁸⁷ U novom Centru za duševno zdravlje u južnoj Mitrovici/Mitrovicë, prema rečima zdravstvenih radnika, sva pisana saopštenja, uključujući oznake i štampane formulare i informativne materijale, biće ispisana na albanskom i srpskom jeziku.

primene važećih zakona u vezi korišćenja jezika u javnim ustanovama. U Dragašu/Dragash, informativne oznake istaknute su na albanskom i srpskom jeziku, ali nacrti dokumenata dostupni su samo na albanskom. U Orahovcu/Rahovec, zdravstveni radnici su upravo počeli da sprovode odredbu o korišćenju srpskog jezika u ustanovama primarne zdravstvene zaštite. U Prizrenu, direktor doma zdravlja podržava napore OEBS da se sprovede korišćenje srpskog i turskog jezika u domovima zdravlja pored albanskog, ali još nisu postignuti pozitivni rezultati. U prizrenskoj bolnici, iako su većina oznaka na albanskom i srpskom, štampana dokumenta su samo na albanskom. Direktor je izjavio da će nova dokumenta biti štampana na albanskom i srpskom, međutim, malo je napretka učinjeno da se osigura i korišćenje turskog jezika. U Mitrovici/Mitrovicë je malo napretka ostvareno i u severnom i u južnom delu grada u pogledu pisanih saopštenja u primarnim zdravstvenim ustanovama.

POGLAVLJE 4: STAMBENA I IMOVINSKA PRAVA

Kao jedan od preduslova za održiv povratak manjina na Kosovo, pripadnici ovih zajednica moraju biti u mogućnosti da realizuju svoja imovinska prava.⁸⁸ Delotvorna realizacija imovinskih

⁸⁸ Imovinska prava jesu skup prava koja obuhvataju pravo da se poseduje, raspoláže i koristi imovina. Ona su priznata u međunarodnom pravu i preko instrumenata ljudskih prava direktno su primenljiva na Kosovu,

prava zahteva pozitivne mere od strane države (na Kosovu, ovakve pozitivne mere obaveza su UNMIK i njenih relevantnih organa, kao i PIS i njihovih službi), što bi prema tome trebalo da ima implikacije i na političkom i na budžetskom nivou. Iako na nedovoljnu realizaciju imovinskih prava utiču pitanja kao što su pristup imovini ili mehanizmi podnošenja zahteva, nadležni organi imaju pozitivnu obavezu da osiguraju pristup kako preko zakonodavnih reformi tako i u samom izvršenju/sprovođenju tih mera.⁸⁹ "Pristup" se može definisati da obuhvata tri opšte oblasti: poznavanje zakonskih prava, fizički pristup relevantnim sudskim i izvršnim organima, i, konačno, kada se ostvari fizički pristup, sposobnost odgovarajućih organa da obezbede delotvornu realizaciju ovih prava.

I. DIREKCIJA ZA STAMBENA I SVOJINSKA PITANJA (DIREKCIJA) I KOMISIJA ZA REŠAVANJE STAMBENIH I IMOVINSKIH ZAHTEVA (KOMISIJA)

Jedna od ključnih smetnji za proces povratka i zaštitu manjina je pristup njihovim stambenim jedinicama, ili njihovim "domovima".⁹⁰ Komisija za rešavanje stambenih i imovinskih zahteva (Komisija) i Direkcija za stambena i svojinska pitanja (Direkcija) ustanovljene su da se olakša povratak i potvrđivanje stambenih imovinskih prava, koja su ili izgubljena usled diskriminacije ili sile, ili su ostala neraščišćena zbog neformalnih transakcija.⁹¹ U okviru svog mandata, Direkcija i Komisija imaju ovlašćenja da isele nezakonito useljene stanare i da povrate imovinu zakonitim nosiocima (bilo da su to vlasnici, posednici, ili nosioci prava korišćenja).

Mandat Direkcije i komisije u vezi nezakonitog zauzimanja stanova⁹² ima posebnu kritičnu važnost za održivi povratak manjina. Naročito u urbanim oblastima, veliki broj stambenih jedinica raseljenih lica, kako kuća tako i stanova, nezakonito je useljen, što jednim delom sprečava njihov povratak. Izvestan broj nezakonitih stanara nisu oslobodili zauzete stanove uprkos činjenici da su dobili pomoć za obnovu svojih kuća.⁹³ U okviru svojih mandata Direkcija i Komisija igraju ključnu ulogu za olakšavanje povratka pripadnika manjinskih zajednica u njihove domove.⁹⁴ Budući da mnoge manjine pate što im je nezakonito zauzeta stambena

kao i preko domaćeg zakona koji važi i na Kosovu. Za dodatne podatke videti izveštaje OEBS o imovinskoj situaciji, januar 2001. i februar 2002. Videti takođe Deveti izveštaj, str. 30-38.

⁸⁹ Videti *Airey v. Ireland*, 6289/73, 10. septembar 1979., stav 32-33, *Blentić v. Republika Srpska*, CH/96/17, 5. novembar 1997., stav 25.

⁹⁰ Videti *Kevešević v. Federacije BiH*, CH/97/46, 10. septembar 1998., stav 42 i *M.J. v. R.S.*, CH/96/28, 7. novembar 1997., stav 32, u kome se tvrdi da pravo na povratak u svoj dom podrazumeva pravo na imovinu (član 1, Protokol I, Evropske konvencije) i pravo na sopstveni stan/dom (član 8, Evropske konvencije). Videti takođe *Kipar v. Turske* (25781/94), 10. maj 2001.

⁹¹ Deo 1.2, Uredba UNMIK 1999/23.

⁹² Treba pomenuti da neka nezakonita zauzeća mogu biti izvan nadležnosti Direkcije i Komisije, i spadaju u nadležnost redovnih sudova.

⁹³ Opštine i nadležne službe u velikom broju slučajeva nisu u stanju da osiguraju da oni koji su dobili pomoć za obnovu svojih kuća oslobode nezakonito zauzete stanove. U selu Potok/Potok u opštini Podujevo/Podujevë, predstavnik sela obavestio je OEBS da se sedam korisnika pomoći za obnovu nikada nisu preselili u svoje obnovljene domove. U gradu Prizrenu, mnogi korisnici i dalje nezakonito stanuju u stanovima uprkos činjenici da su dobili pomoć za obnovu. Izražena je isto tako zabrinutost što u Lipljanu/Lipjan, osam (8) porodica kosovskih Albanaca koje su dobile pomoć za obnovu svojih domova u Maloj Dobranji/Dobraja e Vogël i dalje žive kao raseljena lica u Plemetini/Plementin i ne vraćaju se.

⁹⁴ U kontekstu iseljenja posle dobijanja pomoći za obnovu kuća, postoji tripartitni sporazum, preko koga "Smernice za obnovu kuća UNMIK za 2002." propisuju da, kada se pomoć odobri, to obavezuje korisnika da oslobodi svaki nezakonito zauzeti stan, ili stan koji je dobijen na bazi humanitarne pomoći u roku od mesec dana posle završetka obnove. Tripartitni sporazum potvrđuje ovlašćenja Direkcije/Komisije, i u članu 8 se kaže da, ako korisnik ne oslobodi stan, Komisija može da izda nalog o iseljenju. Ako korisnik pomoći ne zauzme posed nad obnovljenom kućom, član 8 isto tako ovlašćuje Direkciju da stavi obnovljenu

imovina, to znači da su informisanost, fizički pristup, i delotvorni rad Direkcije i Komisije ključni elementi za efikasnu zaštitu manjina i njihovih imovinskih prava, kao i da se olakša njihov održiv povratak.⁹⁵

OEBS je zapazila napredak u aktivnostima Direkcije/Komisije od prethodnog izveštaja, kako u pogledu povećanja broja operacija tako i u dodeljivanju odgovarajućih sredstava. Uprkos očiglednom napretku, koji je najuočljiviji pod novim rukovodstvom Direkcije/Komisije, nivo informisanosti manjinskih zajednica i fizički pristup mehanizmima Direkcije/Komisije još nije dosledan i u nekim aspektima je neadekvatan.⁹⁶ Na primer, pristup raseljenim licima koja žive izvan Kosova čini se da se poboljšao od prethodnog izveštaja. Ustanovljene su terenske kancelarije i mobilni timovi koji rade u Crnoj Gori na prikupljanju zahteva, a terenske kancelarije koje rade u Beogradu, Nišu, i Kraljevu u Srbiji ostale su otvorene do decembra 2002. Direkcija je takođe organizovala kampanju za obaveštavanje javnosti da je rok za podnošenje zahteva produžen. Podnosioci zahteva koji žive izvan Kosova podneli su 15,615 zahteva (66% od ukupnog broja podnetih zahteva), što pokazuje da su interno raseljena lica izvan Kosova imala bolji poristup i bila bolje obaveštena o ovom mehanizmu u odnosu na poslednju izveštaj.⁹⁷ Sličan slučaj je i u Crnoj Gori, gde su 1,692 zahteva podneta u poslednjih šest meseci 2002., pošto su tamo otvorene kancelarije. Ipak, ograničenost sredstava može da obustavi ovaj progres u drugim mestima. Direkcija tek treba da otvori kancelariju u bjRM da prikuplja zahteve pretežno od izbeglica kosovskih RAE.⁹⁸ Tako, iako su ostvarena poboljšanja u fizičkom pristupu i obaveštenosti raseljenih lica izvan Kosova, nedostatak ljudskih i fizičkih sredstava u Direkciji još uvek ometaju delotvornu realizaciju stambeno-imovinskih prava.

Na Kosovu, nivo obaveštenosti i fizičkog pristupa manjinskih zajednica mehanizmima Direkcije/Komisije čini se da se nije znatno ili dosledno poboljšao od prethodnog izveštaja. Ukupan broj primljenih zahteva na Kosovu predstavlja samo 34% (8,053 tahteva) od ukupnog broja koje su primile Direkcija/Komisija, što pokazuje da elementi pristupa i dalje ostaju neodgovarajući te sprečavaju delotvornu realizaciju stambenih prava manjinskih zajednica, kao i imovinskih prava većinske zajednice. Što se tiče mehanizma prijema zahteva izvan Kosova, čini se da ljudski kadrovi i fizička sredstva Direkcije/Komisije imaju uticaja na rezultate prijema i na Kosovu.⁹⁹ Sve dok nedavno nije otvorena kancelarija Direkcije Prizrenu,¹⁰⁰ regionalna kancelarija Direkcije u Peći/Pejë bila je odgovorna za poslove u tom regionu kao i u regionu Peći/Pejë i u Crnoj Gori.¹⁰¹ Iako je kancelariji povereno više vozila, njeno osoblje se smanjilo za

kuću pod svoju upravu i da je privremeno dodeli nekom drugom dok korisnik ne obavesti Direkciju da namerava da se vrati u nju.

⁹⁵ Za ocenu rada Direkcije/Komisije, videti takođe Deveti izveštaj.

⁹⁶ Tokom perioda izveštavanja, Direkcija nije otvorila nove kancelarije na Kosovu, ali je zadržala one u Prištini/Prishtinë, Gnjilanu/Gjilan, Mitrovici/Mitrovicë i Peći/Pejë. Do 4. februara 2003., kada je otvorena terenska kancelarija u Prizrenu, kancelarija u Peći/Pejë takođe je pokrivala region Prizrena. U Direkciji radi 15 međunarodnih i 150 lokalnih zaposlenih.

⁹⁷ U vreme prethodnog izveštaja, izvan Kosova sakupljeno je samo 6,726 zahteva.

⁹⁸ Sporazum između Direkcije i UNMIK u vezi rada ovakve kancelarije još nije potpisan.

⁹⁹ Na primer, u regionu Prištine/Prishtinë, koji obuhvata i kancelariju u Gračanici/Graçanicë, broj primljenih zahteva je najveći na Kosovu (preko 3,800 zahteva, 16% od ukupnih zahteva). Gde nije bio dovoljan broj kancelarija, međutim, nije zapažen takav napredak. Brojke o prijemu zahteva u regionima Peći/Pejë i Prizrena jasno pokazuju nedostatak ovih službi. Do 14. decembra 2002., primljeno je samo 178 zahteva (0,8% od svih zahteva) regionu Peći/Pejë i samo 130 zahteva (0,5% od svih zahteva) prikupljeno je u regionu Prizrena.

¹⁰⁰ Kancelarija je otvorena 3. februara 2003. posle upornih zajedničkih napora Direkcije, OEBS i Norveškog saveta za izbeglice da bi se otklonile povrede ovog prava u ovom regionu.

¹⁰¹ Odsustvo delotvornog prisustva Direkcije u regionu Prizrena uticalo je na nivo pristupa podnosilaca zahteva širom Kosova. *Ad hoc* pokušaji da se otklone ovi nedostaci značili su da su sredstva Direkcije

polovinu, a šef kancelarije se menjao tri puta od prethodnog izveštaja, što ometa kontinuiran i delotvoran rad. Ovakve okolnosti sprečile su organizovanje mobilnih timova Direkcije i sprovođenje kampanje informisanja manjinskih zajednica o aktivnostima Direkcije.

Kampanja obaveštavanja javnosti širom Kosova koju je sprovela OEBS iznela je nove aspekte koji su uticali na nivo obaveštenosti o mehanizmima Direkcije/Komisije. Sprovedena od 20. do 26. novembra 2002., kampanja je ukratko informisala preko 175 predstavnika zajednica kosovskih RAE, kosovskih Srba i kosovskih Bošnjaka u 15 mesta širom Kosova¹⁰² o mandatu i funkciji Direkcije/Komisije, kao i o stambeno-imovinskim pravima pripadnika ovih zajednica.¹⁰³ Iako je ova kampanja dopunila veliku kampanju Direkcije u kojoj je javnost obaveštena o produženju rokova za podnošenje zahteva, konfuzija je ostala među ljudima u vezi s tim ko može da podnese zahtev Direkciji i gde se zahtevi mogu podneti. Pored toga, vođe zajednica kosovskih RAE koji trenutno žive u kolektivnim centrima u Leposaviću/Leposaviq i Žitkovcu/Zitkovc (Zvečan/Zveçan) nisu pokazali dovoljno interesovanje za proces podnošenja zahteva Direkciji/Komisiji, iako je najveći deo njihovih kuća (koje se nalaze u tzv. "Romskoj Mahali" u Mitrovici/Mitrovicë) bio uništen.¹⁰⁴ Ipak, u Mitrovici/Mitrovicë je u razgovorima otkriveno da zajednice kosovskih RAE imaju slab pristup Direkciji uprkos tome što je ovaj region dobro pokriven, te se zato šef kancelarije Direkcije u Mitrovici/Mitrovicë saglasio da organizuje mobilni tim koji bi pokrивao sva naselja zajednica RAE u ovom regionu.

Što se tiče efikasnosti Direkcije i Komisije u obradi zahteva, ekspeditivnost procesa i sprovođenje odluka i dalje su neadekvatni. Od ukupno 23,668 zahteva, Direkcija ili Komisija su rešile samo 1,856 zahteva (8 % od ukupnog broja primljenih zahteva),¹⁰⁵ i samo 621 odluka o iseljenju je sprovedena protiv nezakonito useljenih stanara (227 administrativnih iseljenja Direkcije,¹⁰⁶ 254 sprovedenih odluka o iseljenju Komisije, i 140 dobrovoljnih oslobađanja nezakonito zauzetih stanova¹⁰⁷).

Jedan aspekt rada Direkcije koji može da ima veliki uticaj na povratak manjina je status 4,275 slučajeva praznih ili nezakonito zauzetih stanova, koje Direkcija još uvek nije rešila. Trenutno, samo 2,268 stanova nalazi se pod upravom Direkcije, a od ovih, samo je 771 stan dodeljen raseljenim ili ugroženim porodicama na osnovu sistema privremene dodele stana iz humanitarnih razloga.¹⁰⁸

morala da se premeštaju i da se operacije nepotrebno ometaju. Sredstva iz regiona Prištine/Prishtinë premeštena su u Prizren, i, kao posledica toga, od Direkcije u mitrovačkom regionu zahtevano je da pokrije i opštinu Glogovac/Glllogovc, koju je obično pokrивao prištinski region.

¹⁰² Ovo je bio zajednički projekat Odeljenja za ljudska prava i vladavinu prava i Odeljenja za demokratizaciju OEBS. Predstavnici i vođe su ukratko obavešteni u Đakojvici/Gjakovë, Orahovcu/Rahovec, Gnjilanu/ Gjilan, Kamenici/Kamenicë, Mitrovici/Mitrovicë, Vučitrnu/Vushtrri, Leposaviću/Leposaviq, Zvečanu/Zveçan, Prizrenu, Uroševcu/Ferizaj, Gračanicu/Gračanicë (Priština/Prishtinë), Štrpcu/Shtërpcë, Kosovu Polju/Fushë Kosovë, Plemetini/Plementin (Obilić/Obiliq).

¹⁰³ Takođe se nastojalo da im se ukaže na hitnu potrebu da članovi njihovih zajednica podnesu zahteve kako bi osigurali svoja imovinska prava.

¹⁰⁴ OEBS i UNHCR su podsticali da se zahtevi podnesu nezavisno od stanja njihovih ranijih kuća da bi se sakupili neophodni pravni dokazi kako bi se, *inter alia*, sprečila buduća nezakonita gradnja na njihovoj zemlji. Ove preporuke prihvatila je i Direkcija.

¹⁰⁵ 1,148 odluka Komisije, 708 odluka Direkcije.

¹⁰⁶ Videti Uredbu UNMIK 2000/60, član 12.6.

¹⁰⁷ 123 su otišli pre administrativnog iseljenja Direkcije, a 14 pre sprovođenja iseljenja po rešenju Komisije.

¹⁰⁸ Videti Uredbu UNMIK 2000/60, član 12.4.

Sve ukupno, uprkos napretku od prethodnog izveštaja, pristup i poslovanje Direkcije i Komisije i dalje su neadekvatni i nedovoljni da bi se osigurala delotvorna zaštita stambeno-imovinskih prava manjina i olakšao njihov povratak.¹⁰⁹

Ipak, treba pomenuti da za one koji žele da se vrate na nezakonito zauzetu imovinu teškoće ne stvaraju samo mehanizmi Direkcije i Komisije. Probleme isto tako stvaraju i oštećenja posle iseljavanja, uništavanje imovine kao i zastrašivanje. Zbog vremenskog raspona od kada je izvršeno iseljavanje od strane Direkcije/Komisije i fizičkog zaposedanja stana od strane nosioca imovinskog prava, dešavalo se pljačkanje i uništavanje stana/imovine. Pored toga, izbačeni nezakonito useljeni stanari zastrašivali su nosioca imovinskog prava koji se vratio u svoj stan. Maja meseca 2002. u Vučitrnu/Vushtrri, pripadnici većinske zajednice tražili su novac za 'zaštitu', dok su izbačeni nezakoniti zauzimači stana tražili nadoknadu od povratnika-nosioca imovinskog prava za popravke koje su izvršili u stanovima koje su oslobodili. Ovakve pojave ističu potrebu za većom koordinacijom između Direkcije, Komisije i policije u vezi iseljenja, kao i veću odlučnost organa za sprovođenje zakona.

II. KATASTAR

Od poslednjeg izveštaja, ukupan pristup katastru se poboljšao za manjinske zajednice.¹¹⁰ U većini oblasti, izdata su nova katastarska dokumenta na tri jezika i većina viših službenika u opštinskoj katastarskoj službi (OK) mogu da komuniciraju na nealbanskim jezicima (srpsko-hrvatskom ili turskom). Fizički pristup manjinskih zajednica katastru u regionu Gnjilana/Gjilan se prema izveštajima poboljšao, gde je OK u Vitini/Viti zaposlila službenika kosovskog Srbina, a u kameničkom katastru je direktor kosovski Srbin. U prizrenskom regionu, članovi zajednice kosovskih RAE u Orahovcu/Rahovec prema izveštajima uživaju slobodan pristup u OK, dok u opštini Mitrovica/Mitrovicë, kosovski Srbi i RAE mogu da dođu u OK preko isturenih kancelarija u severnom delu grada.

Ipak, i dalje se dešavaju incidenti tamo gde su manjine imale probleme da fizički dođu do OK. Na primer, u opštini Peć/Pejë, zajednica kosovskih RAE i međunarodna organizacija koja ih je pomagala imali su problema da dobiju prave katastarske mape za oblast kosovskih RAE "Kristal". Sličan¹¹¹ problem iskrsao je kada su tražene katastarske mape za potencijalne povratnike kosovske Srbe u mestima Siga/Sigë i Brestovik. Pripadnici manjinske zajednice takođe su doživeli teškoće ili im je čak uskraćen pristup u kancelarije katastra u multietničkim opštinama, kao što su Lipljan/Lipjan i Kosovo Polje/Fushë Kosovë.

Ovi problemi fizičkog pristupa još više su otežani zbog kontinuiranog nedostatka operativnog kompletnog katastra, što ima posledice za sve zajednice na Kosovu. Iako je nedavno proglašena uredba za ustanovljenje potpuno funkcionalnog registra za prava na nepokretnu imovinu,¹¹² ona

¹⁰⁹ Septembra 2002., predstavnici zajednice kosovskih Bošnjaka u Peći/Pejë izjavili su da su brige u vezi imovine, zajedno sa nezapošljenošću, ključne smetnje za povratak. Jedan predstavnik, frustriran što zajednica nije dobila obećana sredstva za pomoć povratnicima, izjavio je da veliki broj nezakonito zauzetih stanova i nedostatak sredstava za obnovu porušenih kuća obeshrabruju zajednicu da se vrati. Relativna nesposobnost Direkcije/Komisije da brzo iseli nezakonito useljene stanare zbog toga je negativno uticala na odluke raseljenih lica da se vrate.

¹¹⁰ Videti Deveti izveštaj, strana 33, stavovi 105-6.

¹¹¹ Većina OK čuvaju posedovne listove kao i zemljišne knjige i spise o društvenoj imovini, i kopije građevinskih planova. Većina OK ima kopije ugovora overenih od strane suda o prodaji nepokretne imovine. Međutim, za stanove ne postoji registar, jer tekući sistem to ne obezbeđuje.

¹¹² Uredba UNMIK 2002/22, o "Proglašenju zakona usvojenih na Skupštini Kosova o ustanovljenju registra za imovinska prava nad nepokretnom imovinom", 20. decembar 2002.

se ne može sprovesti dok se ne donese prateći zakon i dok sam katastar ne bude funkcionalan. Na primer, neki katastarski podaci za Kosovo još se nalaze u Srbiji. Pregovori između UNMIK, Koordinacionog centra za Kosovo i Metohiju, i vlade Srbije i Crne Gore i Republike Srbije u ovom trenutku se vode radi ustanovljenja tehničke saradnje i rekonstrukcije katastarskog sistema na Kosovu, posebno u vezi s tim kako da se prenesu katastarski podaci za teritoriju Kosova. Pored toga, kako sada stvari stoje, OK ne čuvaju istu vrstu dokumenata i spisa, što znači da oni možda nemaju spise koji su potrebni da se ustanove imovinska prava. Drugi problem koji je otkriven od prethodnog izveštaja je u vezi autentičnosti katastarskih dokumenata i pouzdanosti katastarskih spisa. Hapšenje dva viša službenika iz OK u Prištini/Prishtinë septembra 2002., zbog navodne korupcije, izazvalo je sumnje u ispravnost imovinskih transakcija koje su registrovane u opštini u protekle tri godine.¹¹³

III. NEZAKONITA GRADNJA I KORIŠĆENJE ZEMLJIŠTA

Kao što je pomenuto u prethodnom izveštaju, nedostatak slobode kretanja i diskriminacija manjina čini ih posebno ranjivim na probleme nezakonite gradnje i korišćenja zemlje, ili nezakonito mešanje u njihova imovinska prava.¹¹⁴ Manjine su posebno ugrožene nezakonitim korišćenjem poljoprivrednog zemljišta. Ovakvo nezakonito korišćenje njihove zemlje ometa ove nosioce imovinskih prava da se vrate na svoju imovinu na održivi način. Od prethodnog izveštaja ostvaren je mali napredak na otklanjanju nedostataka u pravnom okviru, kao što su neadekvatni mehanizmi za žalbe u upravnim postupcima na opštinskom i centralnom nivou i nedostatak delotvornih sudskih pravnih lekova za ovakvo mešanje.¹¹⁵ Nije zapažen veći napredak ni kod sprečavanja nezakonitog korišćenja poljoprivrednog zemljišta.

Efekte ovih propusta zapaženi su u opštini Peć/Pejë, kada je zajednica kosovskih RAE koja je bila raseljena iz oblasti "Kristal" u gradu pokušala da dođe i počne sa obnovom kuća na svojoj zemlji. Ne samo što su nosiocima imovinskih prava, kosovskim RAE, uskraćene dozvole za izgradnju na njihovoj zemlji, već su dozvole za gradnju izdate kosovskim Albancima i to da grade na istoj zemlji što predstavlja nezakonitu gradnju od strane većinske zajednice, a opština to još nije uredila iako je upoznata sa ovim problemom. Nosiocima imovinskih prava kosovskim RAE uskraćene su dozvole za gradnju od strane opštine zbog određivanja zona u toj oblasti, dok su dozvole za gradnju izdate podnosiocima zahteva iz većinske zajednice u ovoj istoj zoni. Opština je, na bazi plana o zonama, odbila da razmatra žalbe na svoju odluku. Sledstveno tome, na bazi odluke opštinskog veća od septembra 2000., kojom se menja plan o zonama, opština je preko opštinskog administratora UN, obećala da će preduzeti odgovarajuće mere. Međutim, sve do danas nije ništa urađeno u vezi preko 100 evidentiranih nezakonito izgrađenih kuća. Kao što ovaj slučaj ilustruje, kontinuirana neefikasnost administrativnog rešavanja problema negativno utiče na sposobnost manjinskih zajednica da ostvare svoja imovinska prava i da tako iskoriste i svoje pravo na povratak.

IV. UREDBA UNMIK 2001/17 O REGISTROVANJU UGOVORA O PRODAJI NEKRETNINA U POSEBNIM GEOGRAFSKIM OBLASTIMA KOSOVA (I ADMINISTRATIVNA UPUTSTVA 2001/16 I 2002/4)

¹¹³ Osmog oktobra 2002., posle konsultacija sa OP i Kosovskom katastarskom agencijom (KKA), opštinski administrator UN izdao je nalog o zamrzavanju registracije svih imovinskih transakcija koje su izvršene tokom poslednje tri godine dok se ne ustanovi Revizionna komisija KKA koja će verifikovati njihovu pravovaljanost. Katastar je ponovo otvoren za javnost 24. oktobra 2002.

¹¹⁴ Videti Deveti izveštaj, str. 33, stav 107.

¹¹⁵ *Ibid*, stavovi 108-111.

Sistematska prodaja nekretnina koje pripadaju manjinama, bilo da se vrši dobrovoljno ili uz pretnje i pritisak, ima potencijalni štetan uticaj na uslove života datih manjinskih zajednica i, indirektno, na pravo izbeglica i raseljenih lica na povratak u svoje zajednice. Kao odgovor na ovu pojavu, UNMIK je donela Uredba 2001/17.¹¹⁶ Pre i posle proglašenja, Uredba je izazvala kritike i spekulacije.¹¹⁷ Postojao je strah da će ona odvratiti registraciju imovine i dovesti do sumnjivih imovinskih transakcija kojima se izbegava zvanični (sudski) sistem. Štaviše, izazvala je zabrinutost da nametnuto ograničenje predstavlja povredu prava na slobodno raspolaganje svojom imovinom, a takođe i diskriminaciju.

Uredba, međutim, ne zabranjuje prodaju uopšte. Ona nalaže da takve prodaje moraju da se podvrgnu reviziji od strane druge institucije, osim suda (naime OAUN) da se utvrdi da li je ugovor pravično zaključen i da li prodaja predstavlja sistematski otkup imovine koju poseduju manjine. U tom smislu, Uredba nema nameru da služi kao instrument za ograničavanje prodaje nepokretne imovine koju poseduju manjine, već upravo suprotno, kao neophodni instrument zaštite legitimnih interesa manjina.

Međutim, potreba da se registruje ugovor o prodaji kod OAUN može da dovede do nepotrebnog i mukotrpnog mešanja u imovinska prava prema Evropskoj konvenciji. Evropski sud je utvrdio da je nacionalni zakon o eksproprijaciji bio nefleksibilan, tvrdeći kako su podnosioci žalbi bili ostavljeni “u neizvesnosti u pogledu sudbine svoje imovine”, pošto dati zakon nije imao pravne lekove protiv dužeg postupka eksproprijacije, a takođe nije predviđao mogućnost da se zahteva nadoknada. Ovi propusti u nacionalnom zakonu utvrđeno je da podvrgavaju podnosiocima zahteva “individualnom i preteranom opterećenju”.¹¹⁸ U skladu sa argumentima Evropskog suda, OEBS smatra da Uredba, uprkos predviđenom ponovnom razmatranju i žalbenom procesu, stavlja prekomerni teret na manjinske nosioce imovinskih prava, dok isto tako nema mogućnosti da se isplati nadoknada ovim ljudima zbog mešanja u njihova prava. Ovakav teret čini se da je individualan i nesrazmeran kada se stavi na vagu sa legitimnim ciljem Uredbe, i u tom smislu je ilustrativna sledeća studija slučaja.

Slučaj su pokrenula 11. marta 2002. dve stranke¹¹⁹ koje su zahtevale od OAUN da registruje ugovor o prodaji u Lipljanu/Lipjan. Dana 28. marta 2002., OAUN je odbila registraciju ugovora iz bezbednosnih razloga: *transakcija bi ugrozila slobodu kretanja kosovskih Srba u Lipljanu/Lipjan*. Petog aprila 2002., stranke su podnele zahtev za ponovno razmatranje, s tim što je potencijalni prodavac, kosovski Srbin, prodaju obrazložio zdravstvenim razlozima. On i njegova žena bili su stari i bolesni (naročito njegova žena) i on više nije mogao da se brine o njoj. Zato je želeo da ode i pridruži se sinu jedincu u Srbiji. Nisu imali dovoljno novca da plaćaju bolničke račune i lekove, tako da bi im novac od prodaje bio potreban da pokriju troškove zdravstvene nege. Šesnaestog aprila 2002., mada je priznavala teškoće ovog bračnog para kosovskih Srba, OAUN je odbacila zahtev za ponovno razmatranje,¹²⁰ bazirajući odluku na mišljenje KFOR u vezi bezbednosti. Osmog maja 2002., kosovski Albanac je uložio žalbu sudu na odluku OAUN,¹²¹ tvrdeći da se dve stranke poznaju već 30 godina i da su se uvek dobro slagale, kao i da su se mnogi kosovski Albanci već naselili u susjedstvu. Kosovski Srbin je pred

¹¹⁶ Za informacije o Uredbi 2001/17, videti takođe Deveti izveštaj.

¹¹⁷ Videti takođe: Norveški savet za izbeglice (NSI): Uredba UNMIK 2001/17 – Zahtev za reviziju saglasnosti sa međunarodnim standardima u pogledu dozvoljenih ograničenja pri dobrovoljnom prenosu privatne stambene imovine, 14. septembar 2001. i Institucija ombudsmana na Kosovu – Specijalni izveštaj br. 5, 29. oktobar 2001.

¹¹⁸ Videti Evropski sud za ljudska prava, Presuda u slučaju Sporrang i Lonroth, Serija A br. 52, stav 73.

¹¹⁹ Kosovski Albanac – kupac - i kosovski Srbin – trenutni vlasnik imovine.

¹²⁰ OAUN je ponovila iste bezbednosne razloge kao i u slučaju A.

¹²¹ Videti član 7 Uredbe 2001/17.

sudskim većem izjavio da je ocena u vezi bezbednosti koja je načinjena u ovom slučaju bila netačna, pošto se njegova kuća ne nalazi na putu koji koriste drugi pripadnici zajednice kosovskih Srba kada idu iz jednog u drugi kraj opštine.¹²² Međutim, sudsko veće je sledilo argumente OAUN, naime da se “smatra da ima ključnu važnost da se sačuva kritična ulica [gde se kuća nalazi], jer je ova ulica naseljena pretežno Srbima, čime se obezbeđuje bezbedan pristup Srbima iz susjedstva i Srbima koji žive dalje na jugu do srpskog kvarta u severnom delu grada.”¹²³ Petog jula 2002., sudsko veće je odbacilo žalbu.¹²⁴

OEBS je dokumentovala slučajeve koji pokazuju da Uredba ne služi onoj svrsi kojoj je prvobitno bila namenjena. Predstavnici UNMIK u opštinama Priština/Prishtinë, Obilić/Obiliq i Kosovo Polje/Fushë Kosovë takođe su izvestili da Uredba nema veći značaj za prodaje, pošto su sve prodaje na kritičnim mestima obavljene pre stupanja na snagu ove Uredbe. Na primer, u selu Devet Jugovića/Nënte Jugoviq, 50% stambene imovine već je bilo prodato pre donošenja Uredbe. U Kosovu Polju/Fushë Kosovë i Obiliću/Obiliq, statistika UNHCR koja se odnosi na odlazak kosovskih Srba pokazuje da je mnogo više imovine bilo razmenjeno od broja podnetih ugovora za registraciju, što pokazuje pribegavanje neformalnim transakcijama.

Dodatna zabrinutost u vezi Uredbe potiče od njenog sprovođenja, i, naročito, od odbijanja zahteva od strane SPGS koje su dostavile OAUN iz raznih opština na Kosovu da se označe i druge posebne geografske oblasti.¹²⁵ Nekoliko opština bez PGO podnele su zahteve SPGS da ih označi u njihovoj zoni odgovornosti. Na primer, opština Uroševac/Ferizaj nema PGO. Od avgusta 2001., opština je podnela tri zahteva SPGS. Međutim, svi zahtevi su odbijeni bez objašnjenja, uprkos velikom broju međuetničkih prodaja imovine koje su se odigrale u opštini.¹²⁶ Predlog da se i grad Priština/Prishtinë uključi u PGO podnošen je tri puta, ali su svi zahtevi odbačeni. Prizrenska opština podnela je septembra 2001. Predlog, ali je i ovaj zahtev odbijen.

Druga pojava koja ometa delotvorn sprovođenje Uredbe je nedostatak raspoloživih sredstava za OAUN da nadgledaju transakcije i da preispituju sumnjive prodaje imovine. Smanjenje broja radnika u UNMIK uticalo je na broj i vrstu službenika koji su sposobni da efikasno i aktivno sprovedu revizije i da nastave sa istragama u vezi odbijenih kupoprodajnih ugovora. Štaviše, OEBS je zabrinuta zbog slabog razumevanja Uredbe, kako od strane javnosti, tako i od strane opštinskih službenika. Imperativ je da sudovi, lokalni organi i OAUN u potpunosti razumeju Uredbu.

Iako poljoprivredno zemljište nije uključena u opseg Uredbe, ipak obrazac međuetničke prodaje poljoprivredne zemlje daje dodatne razloge za zabrinutost. OEBS je uočila da, ne samo što ovakva prodaja zemlje odseca pristup seljaka pripadnika manjina i tako ih sprečava da obrađuju svoja polja, već isto tako izoluje manjinske zajednice, pošto se ta zemlja obično nalazi duž glavnih putnih pravaca koje koriste manjine. Kako pokazuje tekuće stanje, neke strateške kupovine poljoprivredne zemlje manjina već su izvršene u nekoliko oblasti, što ukazuje na isti obrazac i praksu koja se odigrala sa stambenom imovinom. Vredno je pomenuti da je poljoprivredna zemlja suštinski ekonomski indikator za održivi povratak mnogih manjinskih

¹²² Videti iskaz kosovskog Srbina pred sudskim većem na pretresu od 10. juna 2002.

¹²³ Videti deklaraciju OAUN tokom pomenutog pretresa.

¹²⁴ Prema lipljanskom OAUN, transakcija je možda obavljena neslužbeno, jer su u decembru predstavnici opštine zapazili da je kuća prazna. Nije sprovedena nikakva provera.

¹²⁵ Videti dalje analizu koja je data u Devetom izveštaju, stav 123.

¹²⁶ Kancelarija pravnog savetnika je tri puta odgovorila da podneti zahtev ne ispunjava kriterijume po članu 1.2 lit. (a) i (b). Opštinski sud u Uroševcu/Ferizaj izvestio je da je 536 kosovskih Srba i Crnogoraca svoju imovinu (stanove, zemlju, poslovne objekte, itd.) prenelo na kosovske Albance – među kojima su bile 182 stambene jedinice – koje su prodate posle proglašenja Uredbe.

zajednica, tako da je od velikog značaja da se vrši kontrola nad međuetničkim transakcijama vezanim za ovo zemljište.

Jedan od poteza za otklanjanje nedostataka Uredbe bio je ustanovljenje Radne grupe SOZ za njenu reviziju. Zaključeno je da postoji potreba da se poveća broj PGO, naročito u urbanim oblastima iz kojih su manjine izbegle, a proce povratka još nije počeo. Oblasti kao što je grad Priština/Prishtinë, u kome ima veliki broj nezakonito zauzetih stanova manjina, predstavljaju neprijateljsko okruženje za potencijalne povratnike. Ovakve okolnosti vrše veliki pritisak na manjinske vlasnike imovine koji se radije odlučuju da je prodaju nego da čekaju da Direkcija reši njihove posedničke i vlasničke sporove. Radna grupa je isto tako priznala da je od vitalnog značaja, u cilju pravilnog sprovođenja Uredbe, da OAUN ima mogućnost da nadgleda, istražuje, i prati sumnjive prodaje imovine putem revizije ili ulaganja žalbe. Zbog toga, i u svetlu smanjenja broja radnika UNMIK, ne smeju se ugroziti mogućnosti OAUN da ispune svoje odgovornosti u skladu sa ovom Uredbom. Radna grupa je takođe preporučila izmene koje bi se unele u vidu amandmana u Uredbu. Ovde je obuhvaćena preporuka da amandman obuhvati i poljoprivredno zemljište. Ovakav amandman bi služio istom javnom interesu koji je iziskivao reviziju kupovine stambene imovine, naime da zaštiti imovinska prava svih zajednica, bez obzira na etničku pripadnost, od prinudne ili nepravedne taktike prodaje.

V. OBNOVA I POVRATAK

Pravo izbeglica i interno raseljenih pripadnika manjina da se vrate i iskoriste svoja imovinska prava često zavisi od odobrene pomoći za obnovu. Mnoge kuće manjina porušene su i u urbanim i u seoskim oblastima tokom konflikta ili odmah posle toga, a u nekim slučajevima rušenje se nastavilo tokom celog perioda posle konflikta.¹²⁷ I zaista, sa sigurnošću se može reći da je nivo ovakvog rušenja u selima obrnuto srazmeran prisustvu manjinske zajednice u njima.

Kao što je istaknuto u prethodnim izveštajima, iako su generalno dobro obavestene o postojanju pomoći za obnovu i mehanizmima kako da dođu do nje, manjine su imale teškoća da je dobiju.¹²⁸ Stvarni broj kuća koje su obnovljene u manjinskim zajednicama daleko je manji nego u većinskim zajednicama, koje obično imaju bolji pristup i dobijaju veća finansijska sredstva. Na primer, u celom regionu Mitrovice/Mitrovicë, ogromna većina kuća koje su obnovljene nisu pripadale manjinskim korisnicima. U Dečanima/Dečan, pre protekle sezone obnove, 55% porušenih kuća većinskog stanovništva je obnovljeno, u poređenju sa 6-7% kuća koje su pripadale manjinskom stanovništvu.

Pristup manjina pomoći za obnovu

Oprethodnog izveštaja, ipak, čini se da se poboljšao pristup manjina procesu za obnovu. Sve ukupno, u opštinskim komisijama za smeštaj (OKS), koje odobravaju raspodelu većine pomoći za obnovu, interesi manjinskih zajednica izgleda da su se dosledno popravili zbog prisustva najmanje jednog predstavnika SLZ, ili opštinskog službenika za zajednice sa pravom glasa. Tri zapažena izuzetka bile su komisije u Kosovu Polju/Fushë Kosovë, Obiliću/Obiliq, i Uroševcu/Ferizaj, gde nijedno lice nije zastupalo interese manjinskih zajednica. Neizbežan rezultat ovakvog nedostatka zastupanja bili su manja dodela pomoći manjinskim zajednicama. U Uroševcu/Ferizaj, jedine manjine koje su dobile pomoć bili su tri (3) kosovska Aškalija (manje od

¹²⁷ Na primer, "Romska Mahala" u mitrovačkoj opštini i "Kristal" u u pečkoj, porušene su posle sukoba. U the Vučitrnu/Vushtrri, 10. maja 2002., izvršena je pljačka i teško uništavanje kuća za povratnike kosovske Aškalije.

¹²⁸ Videti Deveti izveštaj, str. 34-36, stavovi 112-122.

5% raspodele manjinama).¹²⁹ Ponekad, pak, čak i kada je bio prisutan neki zastupnik manjina one ipak nisu dobile pomoć. U Glogovcu/Gllgovcu, manjine uopšte nisu imale koristi od pomoći za obnovu.

Osim toga, napredak koji je ostvaren u pomoći manjinama za obnovu od prethodnog izveštaja može se više pripisati međunarodnim, a ne lokalnim, inicijativama. Na primer, kao što je preporučeno u prethodnom izveštaju, Evropska agencija za rekonstrukciju je zahtevala da se 10% od donacija za pomoć u obnovi dodeli manjinskim korisnicima. Ona je isto tako obezbedila poseban fond za manjine. Ove inicijative prinudile su mnoge OKS da izaberu manjine koje inače ne bi uzeli u razmatranje, bilo zbog političkih obzira ili zbog stepena ugroženosti.¹³⁰ Aktivno zalaganje za manjinske korisnike od strane SLZ takođe je pomoglo u procesu izbora. Drugi primer je region Prizrena, gde mnogi pripadnici manjinske zajednice uopšte nisu znali da imaju prava na pomoć za obnovu.¹³¹ Manjine u Prizrenu dobijale su pomoć za obnovu uglavnom preko švajcarskog programa Karitas, koji je obnovio 57 kuća Roma u opštini.

Zabrinutost pomenuta u prethodnom izveštaju još uvek ostaje zbog toga što je pristup manjina pomoći za obnovu ponekad isto tako onemogućen usled nedovoljne saradnje između međunarodne NVO koja je uključena u projekat i opštinskih vlasti, kao što je OKS. Na primer, u pećkom regionu, partenr EAR u projektu, CORDAID, u jednom trenutku je diskvalifikovao korisnike zbog nedostatka dokaza iz katastarskih knjiga, iako su alternativni dokazi prihvatljivi prema "Smernicama UNMIK za obnovu kuća za 2002." CORDAID se takođe opirao da pruži pomoć porodicama kosovskih RAE iz oblasti Kristal u opštini Peć/Pejë, i to ne zbog navodno osetljivih pitanja, već zbog toga što je imovinsko stanje ovih porodica bilo suviše nejasno. Uprkos tome što je pomoć odobrena za petoro korisnika iz ove oblasti koji su imali dokumentaciju o imovini, CORDAID je ostao uporan i nastojao je da ignoriše odluku i kao razloge navodio da imovina nije potkrepljena dokumentacijom, i bezbednosne probleme. Dva odbijena slučaja konačno su ipak bila uključena u program.¹³²

Pristup manjina i primena Smernica UNMIK za obnovu kuća

Pored smetnji koje su istaknute u prethodnom izveštaju, manjine koje su pokušale da dobiju pomoć za obnovu i da zaštite svoja prava naišle su na teškoće usled nedostatka pravne težine koja je data Smernicama koje uređuju proces obnove.¹³³ Kako su napisane, Smernice pružaju opsežan sistem za zaštitu prava na imovinu, zakonski proces, i povratak domovima, ali nemaju nikakva zakonski obavezujuća ovlašćenja.

Sistem se oslanja na jedan organ u opštini koji "preporučuje, koordinira, i odobrava", a to je u većini slučajeva OKS.¹³⁴ Kao što je utvrđeno u Smernicama, u članstvo OKS uključeni su i

¹²⁹ U stvari, ova OKS se sastala samo tri (3) puta u toku godine, a da predsedavajući nije obavestio SLZ UNMIK, koji je član OKS, o ovim sastancima.

¹³⁰ U izvesnom broju opština, kao što su Srbica/Skenderaj, Deačni/Dečan, Peć/Pejë, i Klina/Klinë, granična tačka za "indikator socijalne ugroženosti" koji se koristi za ocenu ugroženosti, morala je da se snizi da bi se ispunila kvota EAR od 10%.

¹³¹ U opštini Prizren, od 49 slučajeva manjina za koje je opština znala, podaci su na ocenjivanje u OKS dostavljeni samo za 10 slučajeva.

¹³² 18. novembra 2002., porušene su dve kuće korisnika pomoći za obnovu.

¹³³ Smernice je izdalo Ministarstvo za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje, Odsek za stambene odnose i obnovu.

¹³⁴ U članu 2.3.3, Smernice dozvoljavaju da se OKS mimoide kada se razmatraju projekti manjina. Ovakvu opciju mora da odobri administrator UN, koja se dalje koordinira preko SLZ, a OKS se obaveštava o ovom procesu.

relevantni sekretarijati opština,¹³⁵ kao što su Urbanizam i katastar, od kojih se zahteva da izaberu korisnike i da sami sporovode obnovu. Smernice opisuju postupke i strukture preko kojih OKS, kao centralni organ, osigurava da se ispune osnovni kriterijumi o ugroženosti, kao i proceduralni, pravni i tehnički zahtevi za obnovu. Na primer, Smernice zahtevaju od OKS da, preko Službe za verifikaciju i opštinskog službenika za zajednice, “verifikuju i osiguraju” da izabrani korisnici imaju pravni pristup ciljnoj imovini.¹³⁶ Ipak, imovinska prava istražuju se tek onda kada se utvrdi ugroženost korisnika i OKS potvrdi da korisnik ispunjava uslove za dobijanje pomoći za obnovu. Ovakve mere promovišu imovinska prava i pravo na povratak svom domu. Smernice isto tako sadrže mehanizme za sprečavanje korupcije. Ne samo što OAUN može da interveniše kada smatra da je to neophodno, već se postupci sadrže mehanizme provere i ravnoteže, kao što je Služba za verifikaciju OKS, ranije opisana. Osim toga, Smernice zahtevaju tri različita procesa verifikacije kada se sastavi konačan spisak korisnika.¹³⁷ Takođe postoje i mehanizmi žalbi, kojima se štiti pravo na zakonski proces. Na primer, kada se konačni spisak oglasi, mogu se uložiti žalbe na neispunjavanje uslova od strane nekog korisnika, ili pak prigovor da se neko lice stavi na spisak, na koje se mora dati odogovor.¹³⁸ Pored toga, Smernice efikasno promovišu pravo na povratak svom domu tako što se odbija svako ‘drugo raseljavanje’, uključujući premeštaj iz seoske u urbane oblasti. Jedino ‘raseljavanje’ koje je dozvoljeno kada se dobija pomoć za obnovu je samo u okviru istog sela/zajednice.¹³⁹ Štaviše, postupak zahteva da ona lica koja su raseljena na ili izvan Kosova budu jednako uzeta u obzir za dobijanje pomoći za obnovu ako izraze želju da se vrate u svoje mesto porekla. Izbor se vrši samo na osnovu ugroženosti.

Kada bi se mehanizmi koji su izneti u Smernicama primenjivali, oni bi efikasno promovisali pravo na povratak svom domu i zaštitili imovinska i prava na zakonski proces, a sprečili bi i korupciju u svim zajednicama zbog jasno definisanih postupaka i ustanovljenih struktura.¹⁴⁰ Ipak, bez nadzora i mehanizma praćenja, povećava se i potencijalna zloupotreba ili nenamensko dodeljivanje pomoći za obnovu. U Peći/Pejë, gde su sredstva za 2002. privremeno obustavljena zbog navoda o korupciji i favorizmu u programu u 2001., službenik za opštinske projekte UNMIK, koji je bio član OKS, obavestio je OEBS da su ponovo načinjeni pokušaji, koji su osujećeni, da se u korisnike ubace i “politički podobna lica”.¹⁴¹

Kada se Smernice ne koriste, prava manjina na imovinu i zakonski proces, kao i pravo na povratak bila su ugrožena ili čak prekršena, naročito u slučajevima organizovanog povratka ili projekata namenjenih manjinama. U mitrovačkom i pečkom regionu, zaobilaženje OKS i Smernica dovelo je do većih negativnih posledica. U pečkom regionu ovo zaobilaženje dovelo je do rasprava oko imovine koje su prerasle u povrede važećeg zakona i međunarodnih stanadarda ljudskih prava u toku sprovođenja projekta organizovanog povratka u sela Bica/Biqë i

¹³⁵ Videti član 2.3.1, Smernica.

¹³⁶ U stvari, Smernice predviđaju proces od sedam koraka za Službu za verifikaciju OKS da se pomogne korisniku da verifikuje posed, uključujući i mere koje treba preduzeti kada katastarska dokumenta još nisu spremna i raspoloživa. Štaviše, Smernice baziraju izbor na kriterijumu ugroženosti, a ne na potvrdi imovinskih prava.

¹³⁷ Član 3.4.1-3, Smernica.

¹³⁸ Član 3.4.4, Smernica.

¹³⁹ Videti član 2.3, tačka 2.

¹⁴⁰ U Peći/Pejë, Dečnima/Dečan, i Đakovici/Gjakovë, OKS je vrlo pažljivo razmotrila slučaj po slučaj spisak korisnika predložen od strane izvođača radova. U Uroševcu/Ferizaj, podnet je zahtev u kome se tvrdilo da se korisnik koji je dobio pomoć lažno predstavio. Zahtev je prihvaćen i to lice je skinuto sa spiska. U Klini/Klinë, jedna porodica je pokušala da izgradi kuću na opštinskoj zemlji. Međutim, intervenisao je Direktor za katastar i obnovu i nezakonita gradnja je sprečena.

¹⁴¹ Slična dinamika pojavila se i u Klini/Klinë, gde je pokušano da se kao korisnici proguraju lični i politički miljenici, ali ih je OKS odbila.

Grabac/Grape u opštini Klina/Klinë. Kako to Smernice dozvoljavaju, Regionalna uprava UNMIK odlučila je da primeni strukturu za povratak i pomirenje jedinstvenu za ovaj region, Grupu za sprovođenje povratka. Ustanovljena kao pomoćna služba Regionalne radne grupe (RRG), grupa za sprovođenje povratka je nasledila implementacionu funkciju opštinske radne grupe (ORG),¹⁴² da bi se omogućilo da se lokalni politički aspekti procesa povratka i pomirenja odvoje od više tehničkih pitanja. Ona treba da se ustanovi u svakoj opštini u kojoj treba da se sprovede projekat organizovanog povratka i da ustanovi pet (5) radnih grupa za tehnička pitanja, uključujući jednu za obnovu i projekte ravnoteže.¹⁴³ Nekoherentnost ove strukture pri praktičnom sprovođenju onemogućila je efikasno rešenje imovinskih pitanja što je uticalo na proces povratka.

U praksi, slaba definisanost mandata grupe za sprovođenje i njenih radnih grupa sprečilo je ustanovljenje mehanizama za zaštitu prava potencijalnih korisnika, kao što su oni utvrđeni u Smernicama, i dovela je do pokušaja zaobilaznja ove strukture kada su se javili problemi sa imovinom u vezi projekta povratka u Klini/Klinë. Okvir koji je ustanovila grupa za sprovođenje povratka nije uspeo da osigura potvrdu imovinskih prava pre obnove, da bi se izbegla izgradnja na tuđoj zemlji ili bez pravih dozvola, a nije imao ni efikasne institucionalne pravne lekove. Štaviše, to je dovelo do nezakonite gradnje na opštinskoj zemlji, na društvenom imanju, i na tuđoj zemlji kao i izgradnje 41 kuće od strane izvođača radova, firme Technisches Hilfswerk (THW), bez potrebnih dozvola izdatih od opštine.¹⁴⁴ Ovakvim stvarima krše se Uredbe 2000/45, 2000/53,¹⁴⁵ 2002/12 UNMIK, Zakon o osnovnim imovinskim odnosima, kao i međunarodni standardi u vezi imovine i zakonska procesna prava. Sve do danas, ove povrede nisu otklonjene uprkos više koje je uložila Regionalna uprava UNMIK.

U Mitrovici/Mitrovica nedostatak efikasnog centralnog sistema za analizu imovinskih i drugih informacija u vezi povratka, navedenih u Smernicama, onemogućava da kosovski Romi koji su raseljeni iz "Romske Mahale" dobiju pomoć za obnovu i da iskoriste svoja imovinska prava i pravo da se vrate u svoje domove. Zajednica kosovskih Roma iz Romske Mahale prinudno je iseljena i njihove kuće su opljačkane i spaljene od strane kosovskih Albanaca juna 1999.¹⁴⁶ Iako su učinjeni naponi da se vrate i obnove neke kuće,¹⁴⁷ Romska Mahala još uvek je najveća oblast porušenih kuća na Kosovu, sa preko 650 porušenih kuća, od kojih su ostali samo temelji.

Trenutno, samo šest (6) korisnika od 645 potencijalnih korisnika koji žive u severnom Kosovu, u kampovima RAE identifikovano je od strane LRG da imaju odgovarajuću dokumentaciju o imovinskim pravima da bi mogli da dobiju pomoć za obnovu svojih kuća koja im je potrebna da bi iskoristili svoje pravo na povratak. Objašnjenje OAUN za ovako očajno mali broj je nedovoljan broj potencijalnih korisnika iz oblasti u kojima imaju odgovarajuće dokaze o imovinskim pravima, kao i slabo izražena želja za povratkom. Ipak, LRG ima spisak od 354 kuće o kojima postoje podaci u katastarskim knjigama koji se nalaze u Raškoj, u Srbiji. Iako bi se do danas samo dvadesetšest (26) porodica interno raseljenih u i izvan Kosova moglo povezati sa ovim katastarskim dokumentima, očigledno da je malo napora učinjeno da se uporedi spisak koji ima Direkcija sa imenima IRL koja trenutno žive u Zvečanu/Zvečan, Mitrovici/Mitrovicë, ili Leposaviću/Leposaviq. Načinjeni su naponi da se traže ili pronađu raseljena lica iz Mahale koja su nosioci prava svojine, a koja žive izvan Srbije ili Crne Gore. Jednako uznemiravajuće je i to

¹⁴² U nekim regionima, kao što je Mitrovica/Mitrovicë, one se pominju kao lokalne radne grupe (LRG).

¹⁴³ Ostale teme bile su vanredne potrebe, bezbednost, projekat za stvaranje dobiti i opštinske službe.

¹⁴⁴ Kako se traži u članu 2.1, Uredbe 2000/53 o "Obnovi na Kosovu".

¹⁴⁵ Uredba UNMIK 2000/53, član 2.1.

¹⁴⁶ OEBS, "Kosovo/Kosova: Kako viđeno, tako rečeno, Deo II", decembar 1999., str. 102-3.

¹⁴⁷ Oktobra 2000., UNHCR je pokušao da vrati neke porodice u montažne kuće na njihovoj zemlji u "Romskoj Mahali", da im obezbedi privremeni smeštaj dok ne obnove svoje kuće. Međutim, KFOR je u poslednjem trenutku zabranio ovu operaciju zbog bezbednosnih razloga i projekat je obustavljen.

što je 80 porodica koje žive u kampovima u severnom Kosovu očigledno izrazilo svoju volju da se vrate i obnove svoju imovinu. Iako oni možda nemaju katastarska dokumenta, ipak dokumenta koja imaju, mogu da budu odgovarajući dokaz o imovinskim pravima koji bi ih kvalifikovao za dobijanje pomoći za obnovu na osnovu postupaka koji su izneti u Smernicama.¹⁴⁸ Međutim, čini se da ova mogućnost nije uzeta u obzir niti razmatrana u okviru LRG. Pored toga, čini se da LRG razmatra predlog za ‘drugo raseljenje’, što je suprotno i Smernicama i politici UNMIK vezanoj za održiv povratak. Prouzrokovana usled prisutnog i izraženog nedostatka političke volje, situacija u vezi kuća povratka iz Romske Mahale potvrđuje pogubne efekte slabog pravnog statusa Smernica kada se radi o pristupu manjina imovini, kao i po pitanju prava povratka domovima.

U okviru procesa povratka i obnove, zaštita prava onih koji žele da se vrate u svoje domove zavisila je od prisustva odgovarajućih mehanizama, kako je propisano u Smernicama, da bi se zaštitila ova prava, kao i dobro organizovane i koherentne strukture da bi se iskoristili ovi mehanizmi. Ovakva dinamika dokazuje se situacijom koja je iskrsla u Kosovu Polju/Fushë Kosovë. NVO “Erikshjälpen” želela je da pruži pomoć u obnovi kosovskim Srbima. Oni su predložili projekat ORG, koja ga je odbila, sa obrazloženjem da se još nisu stekli bezbednosni uslovi za održivi povratak. “Erikshjälpen” je isto tako otišao kod OKS, koja je odobrila pomoć za obnovu, uzimajući u obzir samo društveno-ekonomsku ugroženost, a da uopšte nije razmatrala pitanje bezbednosti. Bez obzira na ugroženost ili raspoloživost, povratak i obnova nisu se mogli sprovesti zbog bezbednosne situacije. OKS nije neminovno imala mehanizme da u potpunosti oceni da li je situacija bila odgovarajuća za obnovu, dok je ORG imala mehanizme za to. Tako, kao što se vidi, na celom Kosovu ne postoji dosledna i koherentna struktura sa ustanovljenim i sveobuhvatnim mehanizmima za zaštitu prava povratnika.

VI. NOVE STRUKTURE ZA POVRATAK

Koherentnost i regularizacija vraćeni su u proces povratka tokom perioda izveštavanja. Ranije je koordinacija projekata za povratak i pitanja o povratku na lokalnom, opštinskom i regionalnom nivou veoma varirala. U nekim slučajevima, LRG ili ciljne grupe su ustanovljene za određene projekte za povratak, ali u većinu njih nisu bili uključeni lokalni zvaničnici ili predstavnici relevantnih grupa. Da bi se usmerila i povećala koordinacija u vezi pitanja povratka, UNMIK je ustanovila opštinske (ORG) i regionalne radne grupe (RRG) za povratak tokom perioda izveštavanja, kojima je u početku rukovodio UNHCR, ali su one predate UNMIK juna 2002.

Ovakve radne grupe ustanovljene su u svih pet regiona do kraja 2002., mada se većina sastala samo nekoliko puta. U nekim slučajevima, njihovo formiranje je kasnilo zbog političkih razloga: u Dečanima, na primer, hapšenje bivših članova OVK sredinom avgusta je prouzrokovalo pogoršanje političke klime. Krajem perioda izveštavanja, radne grupe su obrazovane u skoro svim opštinama na Kosovu. Međutim, nisu osnovane ORG u regionima Podujeva/Podujevë, Prištine/Prishtinë, ili u oblastima Mališeva/Malishevë i Prizrena, gde je otpor povratku posebno jak. Osim toga, ORG nema ni u Dragašu/Dragash u prizrenskom regionu, sa obrazloženjem opštinskih lidera da tamo nema potrebe za takvom radnom grupom pošto iz opštine i dalje ima više odlazaka nego povrataka, zbog teške ekonomske situacije.

Ipak, osnivanje ORG ili RRG ne znači obavezno i posvećenost povratku u datim opštinama ili regionima. Ovo je jasno izneto na sastancima ORG u regionu Mitrovice, gde su se, sa izuzetkom Mitrovice/Mitrovicë i Vučitrna/Vushtrri, razgovori fokusirali na povratke IRL u drugim

¹⁴⁸ Član 2.3.3, Smernica UNMIK za smeštaj i obnovu u 2002. daju uputstva o tome kako da lica koja ne poseduju katastarska i/ili sudska dokumenta dokažu svoja imovinska prava..

opštinama, a ne na povratke u njihove opštine. Obično se sastanci retko zakazuju, kao što je to slučaj u opštinama Priština/Prishtinë i Klina/Klinë.

ORG su obrazovane kao glavni forum za planiranje i koordinaciju projekata povratka. Pored toga, one su planirane kao pokretač međuetničkog dijaloga i pomirenja, gde su uključeni lokalni organi, izabrani predstavnici iz većinskih i manjinskih etničkih grupa, IRL i potencijalni povratnici. Međutim, u većini slučajeva njihov uticaj na promociju pomirenja i povratka bio je ograničen. Efikasnost ORG u mnogome zavisi od učešća predstavnika lokalnih zajednica i raseljenih manjina i njihove volje da prenesu prikupljene informacije članovima zajednice: za šta je utvrđeno da ponekad nedostaje. Osim toga, mnogi predstavnici većinske zajednice nisu prisustvovali sastancima ORG krajem oktobra pred izbore zbog političkih razloga, što je u nekim slučajevima obustavilo proces povratka za nekoliko meseci. U Prizrenu, u RRG ne učestvuje nijedan lokalni zvaničnik. Od suštinske je važnosti da i političko vođstvo i UNMIK podstiču dogovarajuću zastupljenost u ovim strukturama.

Velike promene takođe su evidentne i na centralnom nivou. Maja meseca 2002., isticanje povratka u prvi plan na najvišem nivou u UNMIK dovelo je do usvajanja političkog dokumenta o povratku, kao smernica celokupnog procesa. UNHCR je preneo svoje odgovornosti na UNMIK, tako da se on više fokusirao na svoju nadzornu ulogu u procesu povratka, a Kancelarija za povratak i zajednice je preuzela vođstvo u koordinaciji pitanja u vezi povratka na centralnom nivou. Grupa za koordinaciju povratka, Radna grupa za povratak, i Tehnički savetodavni odbor ustanovljeni su novembra i decembra 2002. Sastavljena od međunarodnih činioaca i PIS, Grupa za koordinaciju, pod vođstvom Kancelarije za povratak i zajednice, rešava operativna pitanja i osigurava koordinaciju između svih činilaca. Kao što smo videli, jedan od njenih glavnih izazova biće da poveća efikasnost i odanost ORG ovom cilju.

Radna grupa za povratak sastavljena je od članova iz sva četiri Stuba UNMIK, Kancelarije za povratak i zajednice, Direkcije za stambena i svojinska pitanja, UNHCR, KFOR i PIS, a predsedava joj SPGS. Sastaje se dva puta godišnje, i očekuje se da osigura dosledno sprovođenje politike povratka, uključujući tu i opštinske i regionalne radne grupe. Tokom jeseni, Kancelarija za povratak je takođe obrazovala Regionalnu službu za povratak na terenu, koja treba tesno da saraduje sa opštinskim i regionalnim organima i da promoviše koherentnu politiku. Pored toga, Kancelarija za povratak trenutno zapošljava osoblje za svoju kancelariju u Beogradu. Štaviše, Tehnički savetodavni odbor, pod vođstvom UNHCR, ustanovljen je u decembru radi pružanja stručnog znanja u procesu izrade projekata. Konačno, posle objavljivanja "Priručnika za održivi povratak", koji su zajednički pripremili Kancelarija za povratak i UNHCR, očekuje se da će se uneti veća koherentnost u strukture za proces povratka.

POGLAVLJE 5: PRISTUP JAVNIM, GRADANSKIM I POLITIČKIM STRUKTURAMA

I. PRISTUP IZBORNOM PROCESU

Maja meseca 2002., Centralna izborna komisija (CIK) preporučila je SPGS proporcionalni izborni sistem za opštinske izbore koji je trebalo da se održe oktobra 2002. Ovako urađen opšti okvir, koji je unet u Uredbu UNMIK 2002/11 za opštinske izbore na Kosovu i kasnije u izborna pravila CIK, bio je povoljan za male političke entitete, i generalno se pokazao korisnim za političke grupe iz manjinskih zajednica. Sistem nije sadržavao bilo kakve izborne granice za osvojena mesta – slično sistemu koji je primenjen na opštinskim izborima 2000. – mada, za razliku od izbornog sistema koji je primenjen 2001., nije sadržavao nikakve pozitivne diskriminacione mere, kao što su odvojena mesta za manjine.¹⁴⁹ Sledstveno tome, od manjinskih partija je traženo da razmotre da li bi bilo korisnije da obrazuju koalicije kako bi podigli stepen političke organizacije i tako mobilisali svoje potencijalne glasače. Jedna zajednica mogla bi makimalno da iskoristi svoje šanse za osvajanje mesta u opštinskoj skupštini samo ako jedna politička grupa nastoji da pridobije glasove iz izbornog tela svoje zajednice.

Izborni okvir je bio fleksibilan u pogledu načina i oblika na koje su političke grupacije mogle da učestvuju na izborima. Ova fleksibilnost planirana je da osigura maksimalno raznoliko glasanje. Ovo je dovelo do prilično visokog stepena političke raznolikosti kod manjinskih zajednica na Kosovu, ali je možda umanjilo značaj svake grupe na političkoj sceni Kosova. Koncept izbornog sistema krenuo je od pretpostavke da su mnoge manjinske zajednice koncentrisane na posebnim lokacijama u 30 opština na Kosovu i da bi mogle da dobiju svoje predstavnike ako bi mobilisale svoje izborni telo na efikasan način. Pokazalo se da je ovo bila tačna pretpostavka, sa nekim izuzecima i ograničenjima koji su razmotreni u daljem tekstu. Ipak, po prvi put od konflikta, sve etničke zajednice učestvovala su u opštinskom izbornom procesu, uz učešće 25 političkih grupacija iz pet etničkih zajednica koje su dobile svoje predstavnike u najmanje jednoj opštinskoj skupštini.¹⁵⁰

Vredno je pomenuti da je tokom 2002. zapažena velika i fragmentisana raznolikost političkih grupacija kosovskih Srba. Ovo je sasvim suprotno stanju koje je postojalo na izborima za Skupštinu Kosova 2001., kada se zajednica kosovskih Srba ujedinila iza samo jedne registrovane grupacije — Koalicije povratak (KP). Tako da je KP bila suočena sa konkurencijom u okviru same zajednice kosovskih Srba. Od ukupno 68 političkih grupacija registrovanih za izbore za opštinske skupštine 2002., 31 od njih — registrovana u 24 opštine — po poreklu je iz srpske zajednice. Od ovih, 21 politička grupacija dobila je ukupno 94 mesta u 18 opština. Od ovih 18 opština, osam njih imaju samo po jednog predstavnika kosovskog Srbina. Važna stvar ovde je što su skoro sva mesta za predstavnike kosovskih Srba osvojena ličnim glasanjem u opštinama, sa samo nekoliko glasova interno raseljenih lica (IRL) iz Srbije i Crne Gore. Vredno je pomenuti, međutim, da je KP osvojila svoja mesta uglavnom na bazi glasova izbornog tela koje se nalazi u Srbiji i Crnoj Gori.

Među političkim grupacijama kosovskih Srba mogu se razlikovati dva glavna tipa: one koje su registrovane i aktivne i u Srbiji i na Kosovu, i ostale koje su osnovane i aktivne samo na Kosovu ili u nekom posebnom regionu pokrajine. Sa finansijske tačke gledišta, političke grupacije koje su radile kao lokalni ogranci političkih partija sa bazom u Srbiji imale su finansijsku podršku, dok

¹⁴⁹ Za SK ustanovljen je sistem odvojenih mesta za razne nealbanske zajednice, koji ima za cilj da garantuje njihovo učešće bez obzira na broj glasova koji su dobili od strane grupa koje su se takmičile za mesta.

¹⁵⁰ Samo mala hrvatska zajednica i zajednica Roma nisu osvojile nijedno mesto.

su se male i lokalne političke grupacije suočavale sa velikim finansijskim teškoćama¹⁵¹ u organizaciji izborne kampanje.

Što se tiče rada nesrpskih manjinskih političkih grupacija, mogu se identifikovati dva trenda. Prvo, neke od ovih grupacija, pošto su učestvovala u najmanje jednim ranijim izborima, pokazale su znatna poboljšanja u internoj organizaciji i sposobnosti da mobilišu svoje izborna telo. Glavni primeri objektivno kohezivnih nesrpskih manjinskih političkih grupacija su Koalicija kosovskih Bošnjaka 'Vatan'¹⁵² (sedam mesta na celom Kosovu) i Turska demokratska partija Kosova (TDPK) koja je osvojila pet mesta¹⁵³. Ova ocena, u manjem stepenu, može se primeniti na Partiju kosovskih Egipćana – IRDK¹⁵⁴ (četiri mesta) i jednu od Partija kosovskih Aškalija, DPKA¹⁵⁵, koja je osvojila tri mesta. Takođe, Građanska inicijativa Goranaca - GIG¹⁵⁶ - osvojila je dva mesta u Dragašu/Drageash. Ostale nesrpske manjinske političke grupacije imale su finansijskih teškoća i/ili slabu organizaciju. U nekim slučajevima, zajednica je jednostavno bila previše mala da bi podržala političku grupaciju. Posebno je zajednica Roma imala problema zbog novih faktora, tako da nijedna od dve grupacije Roma nije osvojila nijedno mesto na izborima. Izborni rad Hrvatske građanske inicijative/Janjevo, koja je zastupala zajednicu kosovskih Hrvata, jeste drugi karakterističan primer. Budući da je prvenstveno koncentrisana u selu Janjevu u opštini Lipljan/Lipjan, najverovatnije da nije bilo dovoljno hrvatskih glasača u Lipljan/Lipjan koji bi osigurali zastupljenost u opštinskoj skupštini, a grupacija nije imala finansijskih sredstava da mobiliše podršku među IRL u Hrvatskoj. Generalno, moglo bi se zaključiti da, osim izbornog uspeha ili neuspeha manjinskih političkih grupacija, konfuzija i unutrašnje borbe, naročito među zajednicama kosovskih Aškalija, Roma i Bošnjaka još uvek ometaju razvoj dosledne zastupljenosti zajednice. Unutrašnje razlike mogu se dobro ilustrovati slučajem dveju partija kosovskih Aškalija (PDAŠK, DPKA), koje su osnovane posle svađe između političkih lidera kosovskih Aškalija.¹⁵⁷

Etničke manjine su se generalno suočavale sa strukturnim smetnjama u vođenju političke kampanje. Profil političkih kampanja i stavove glasača u manjinskim zajednicama određivali su ograničena finansijska sredstva, ograničena sloboda kretanja malih lokalnih političkih grupacija i nesposobnost da se mobiliše izborna telo izvan Kosova. Zbog teške finansijske situacije, Građanska inicijativa Roma (IQRK) uopšte nije mogla da vodi kampanju. Nasuprot tome, DPKA je dobila podršku od dijaspore Aškalija iz zapadne Evrope, što je omogućilo ovoj grupaciji da sprovede predizbornu kampanju organizujući skupove u opštinama Kosovo Polje/Fushe Kosovë i Podujevo/Podujevë. Izborna kampanja i stav političkih grupacija kosovskih Srba prema glasačima na Kosovu nisu bili mnogo aktivni. Jedina srpska politička partija koja je organizovala političke skupove u centralnom regionu Kosova oko Prištine/Prishtinë bio je Pokret za Kosovo i Metohiju (PKM), koji predvodi g. Momčilo Trajković. Političke grupacije kosovskih Srba u regionu Prištine/Prishtinë nisu prijavili nikakve smetnje u vezi registracije političkih grupacija. Međutim, naglasili su da je ovo bilo zbog toga što je OEBS obezbedila podršku u vidu transporta političkih vođa na sastanke u Odseku za izborne operacije Misije OEBS na Kosovu.

¹⁵¹ Treba pomenuti i da su lokalne, tek osnovane političke inicijative iz većinske zajednice imale slične velike finansijske teškoće.

¹⁵² SDA – Partija demokratske akcije + BDS – Bošnjačka demokratska stranka.

¹⁵³ Turska demokratska partija Kosova

¹⁵⁴ Nova demokratska inicijativa Kosova

¹⁵⁵ Demokratska partija kosovskih Aškalija

¹⁵⁶ Građanska inicijativa Goranaca

¹⁵⁷ Umesto zauzimanja drugog mesta u partiji, došlo je do osnivanja posebne političke partije i zauzimanja vođstva u njoj. Ima izveštaja da je jedna od ove dve partije uručila izvesne stvari kao humanitarnu pomoć ugroženim porodicama u regionu Prištine/Prishtinë neposredno pre izbora sa verovatnim ciljem da se pridobiju glasači. Raspodela humanitarne pomoći posle dana izbora bila je obustavljena.

Generalno, Služba za glasanje i registraciju bila je pristupačna za sve manjinske zajednice, uključujući IRL koji žive u Srbiji i Crnoj Gori, gde je Misija OEBS na Kosovu uložila posebne napore za registraciju glasača. Obrazovni i informativni programi za glasače bili su takođe pristupačni svim zajednicama, gde je opet bila organizovana posebna informativna kampanja za glasače i IRL koji žive izvan Kosova.

II. PRISTUP POLITIČKOM PROCESU

Centralne strukture

SK se sastoji od 120 izabranih poslanika Skupštine, uključujući 20 odvojenih mesta za manjinske zajednice. Od 14 različitih političkih partija, sedam su iz manjinskih zajednica. Ukupno, 35 poslanika u SK zastupaju manjinske zajednice.¹⁵⁸ Do danas predstavnici manjinskih zajednica su dali malo ili uopšte nisu dali predloge zakona na centralnom nivou. Pozitivan korak za međuetničke odnose na Kosovu je što predsedništvo Skupštine ima osam mesta, a jedno od njih je rezervisano za predstavnika etničkih zajednica. Mesto na smenu zauzimaju različiti predstavnici manjina. Tokom 2002., ovo mesto je zauzimao g. Hadži Merdža (PREBK) a, od januara 2003., ovo mesto treba da zauzme g-đa Nafija Gas (DPKT). Kao član predsedništva, gđa Gas je žena sa najvišom funkcijom u SK, kao i u okviru PIS, u kojima nema žene ministra.

Postavljenja g. Gorana Bogdanovića u PIS za ministra poljoprivrede, šumarstva i razvoj sela, g. Nenada Radosavljevića za savetnika SPGS za povratak iz zajednice kosovskih Srba, g. Milorada Todorovića za međuministarskog koordinatora za povratak, i g. Numana Balića iz zajednice kosovskih Bošnjaka za ministra zdravlja, treba posmatrati kao kamene međaše u odnosima kosovskih zajednica posle konflikta. Da bi se omogućila zastupljenost etničkih manjina u odborima SK, početni broj od devet članova u svakom odboru povećan je na 11, posle lobiranja Parlamentarnog ad-hoc komiteta za Kosovo OEBS. Misija OEBS je uspešno osigurala mesto za člana odgovarajućih stranaka u komitetima. Drugi zadovoljavajući rezultat predstavlja činjenica da predstavnici manjina predsedavaju u četiri od 17 skupštinskih odbora. Odbor za prava i interese zajednica ima posebnu važnost zato što ima pravo da preispita sve predloge zakona koji se raspravljaju u Skupštini, da osigura da zakon ne krši prava i interese raznih etničkih zajednica. Prema tome, ovaj odbor je moćan organ koji osigurava da se izbegne diskriminacija. Predstavnici manjinskih zajednica takođe predsedavaju u tri odbora, za finansije i privredu, zdravstvo, i rad i socijalnu zaštitu. Da se osigura zastupljenost svih etničkih zajednica, neka mesta se zauzimaju na rotacionoj bazi.

Međutim, odgovornost istaknutih i viših predstavnika u centralnim političkim strukturama prema biračkom telu ostaje problem koji izaziva ozbiljnu zabrinutost. Posle revizije rada institucija koje vrše državnu vlast širom Kosova, OEBS je našla da neodgovarajuća spremnost izabranih zvaničnika da prihvate odgovornost prema svom izbornom telu i nedostatak odgovornosti zbog, *inter alia*, nefunkcionisanja odbora, predstavlja glavnu prepreku za razumno učešće manjinskih zajednica u političkim procesima.

Opštinske strukture

U poređenju sa zastupljenošću manjinskih pripadnika u opštinskim skupštinama u periodu 2000-2002., koje su se sastojale i od izabranih i od postavljenih odbornika, može se zaključiti da je zastupljenost manjina u opštinskim skupština opala za mandat od 2002. do 2006. Zbog toga postoji mogućnost da niži nivo zastupljenosti manjina može dovesti do dodatne manje

¹⁵⁸ Broj predstavnika po manjinskoj političkoj partiji: KP (srpska), 22, VATAN (bošnjačka), 4 DPKT (turska), 3 IRDK (egipćanska), 2DPAŠK (aškalijska), 2 BSDAK (bošnjačka) 1, i PREBK (romska) 1.

angažovanosti manjinskih zajednica u lokalnim institucijama. Decentralizacija ili reforma lokalnih struktura upravljanja mogla bi da reši ovo pitanje, mada bi za to neminovno bilo potrebno dosta vremena da bi se ostvarilo.

Dok je u prvom mandatu lokalne samouprave samo pet opština imalo monoetnički sastav¹⁵⁹, dotle u lokalnoj samoupravi Kosova sada postoji 13 monoetničkih skupština, uključujući i dve monoetničke skupštine kosovskih Srba na severu.¹⁶⁰ U preostalih 17 opština na Kosovu, zapažene su velike promene u broju manjinske zastupljenosti. Sa izuzetkom tri opštine severno od reke Ibar i dve druge na jugu i istoku Kosova¹⁶¹, u svim drugim skupštinama došlo je do pada zastupljenosti manjinskih zajednica. Sve ukupno, zastupljenost u opštinskim skupštinama Kosova smanjena je sa 181 manjinskog poslanika na samo 110 za period od 2002. do 2006.¹⁶²

Imajući u vidu činjenicu da je zastupljenost etničkih zajednica u demokratski izabranim telima lokalne samouprave znatno opala posle opštinskih izbora iz 2002., mehanizmi za učešće ovih manjinskih zajednica u lokalnim strukturama upravljanja postaju još važniji. Kao glavni instrument koji daje pravo da ove zajednice podignu glas u odbranu svojih legitimnih interesa, Uredba UNMIK 2000/45 o "Opštinskoj samoupravi na Kosovu" predviđa u svakoj od opštinskih skupština Kosova ustanovljenje dva obavezna komiteta: komiteta za zajednice i komiteta za posredovanje (u daljem tekstu komiteti). Komiteti su neophodni mehanizmi za olakšavanje učešća etničkih zajednica u političkom, kulturnom, društvenom, i privrednom životu opštine. Potencijalno, dok s jedne strane osiguravaju poštovanje prava i interesa zajednica koje žive u opštinama, s druge strane komiteti takođe unapređuju poverenje zajednica i podstiču ih da se uključe u raspodelu vlasti sa etničkom većinom.

Tokom perioda opštinskih vlada od 2000. do 2002., mogućnosti komiteta da efikasno obavljaju svoju ulogu bila je osujećena zbog nekoliko faktora koji su obuhvatali i neizvesnu i poremećenu političku atmosferu (npr. učešće kosovskih Srba). Pored toga, različita tumačenja teksta Uredbe UNMIK 2000/45 doprinela su do sporog donošenja odluka u procesu ustanovljenja komiteta. Prema Odeljenju za lokalnu upravu UNMIK, komiteti bi trebalo da izrade sopstvenu proceduru na osnovu opštih uputstava koja su sadržana u Uredbi UNMIK 2000/45.¹⁶³ Kao posledica ovog decentralizovanog pristupa, efikasnost ovih komiteta i doslednost njihovih odluka varirala je od opštine do opštine. Tamo gde je postojala intenzivna saradnja između lokalnih vlasti i njihovih međunarodnih partnera – kao što su SLZ i OAUN, komiteti su dobro funkcionisali i brige etničkih zajednica su efikasno iznošene u prvi plan. Gde ovi preduslovi nisu postojali, komiteti su bili *de facto* nefunkcionalni i sprečavali su razumno učešće manjinskih zajednica u poslovima opštine.

Drugi problem na nivou opštinskih političkih struktura je kvalitet i legitimnost predstavnika manjinskih zajednica. Kao što su pokazali slučajevi među zajednicama kosovskih RAE u Prizrenu i Gnjilanu/Gjilan, ili među zajednicama kosovskih Srba u Lipljanu/Lipjan i Obiliću/Obiliq, postoje sveprisutni dokazi da predstavnici ne uživaju punu podršku svojih

¹⁵⁹ To su bili Mališevo/Malishevë, Suva Reka/Suharekë, Dečani/Decan, Glogovac/Gllogovc i Kačanik/Kaçanik.

¹⁶⁰ Leposavić/Leposaviq i Zvečan/Zveçan

¹⁶¹ Štrpce/Shtërpçë i Novo Brdo/Novobërdë

¹⁶² U ovaj broj uključeni su poslanici iz većinskih opština kosovskih Srba. Da se stekne jasnija slika o stvarnom broju poslanika koji zastupaju glasače gde je etnička zajednica manjina, dovoljno je reći da je ukupan broj manjinskih poslanika bio 52 od ukupno 918 mesta. Na izborima 2000., uz naknadno postavljenje, odnos je bio 143 od ukupno 1046 mesta.

¹⁶³ Ovi obuhvataju postupke za postavljanje članova komiteta, čije uređenje je ostavljeno da se unese u opštinske statute. Videti Uredbu UNMIK 2000/45, član 23.

zajednica. Mnogi lokalni lideri su samonaimenovani i zbog toga im nedostaje demokratski mandat koji potiče od njihovog izbornog tela. Ovaj problem isto tako se odnosi i na komitete.¹⁶⁴ Bez prilike da dobiju određeni udeo u sistemu da izraze svoje posebne interese i da traže pravdu, manjinske zajednice će i dalje ostati otuđene i izvan glavnih procesa i verovati da ne mogu uticati na ishod događaja.

U cilju rešavanja ovog problema, Kancelarija za poslove zajednica UNMIK pripremila je Administrativno uputstvo o pravilniku za rad komiteta za zajednice septembra 2001., ali finalna verzija još nije završena. Kada ne postoji proceduralni obrazac za oba komiteta, verovatno će se isti problemi sretati i pri njihovom obrazovanju tokom procesa sprovođenja rezultata opštinskih izbora 2002.¹⁶⁵

Do decembra 2002., oba komiteta su obazovana u samo sedam opština.¹⁶⁶ Budući da su opštine na Kosovu novoizabrane i imaju mandat na četiri godine, čini se da je sazrelo vreme da se izda onaj pravilnik i za komitet za zajednice i za komitet za posredovanje.

III. TOLERANCIJA, POMIRENJE I MEĐUETNIČKI DIJALOG

U prethodnom izveštaju zapaženo je povećanje, mada malo, mogućnosti za dijalog među vođama većinskih i manjinskih zajednica. Mora se priznati da se ovaj trend održao tokom perioda izveštavanja, krećući se od individualnih retoričkih izjava do raznih inicijativa građana koje su išle ka, mada malom, ponovnom ustanovljenju odnosa. Međunarodna zajednica je stalno isticala značaj javnih izjava od strane predstavnika iz PIS koji bi trebalo jasno da iznesu pitanje međuetničkih odnosa. Pored spontanijih inicijativa međuetničkog dijaloga i uobičajenih odnosa između građana, od proleća 2002. zapažen je i sve veći broj svakodnevnih kontakata između suseda, poslovnih ljudi, mušterija i vlasnika prodavnica.

Na osnovu Informativnog okvira UNMIK/UNHCR za IRL i prihvatajuće zajednice, početkom decembra 2002. je na lokalnim radio stanicama u regionu Prizrena orgaanizovan niz rasprava za okruglim stolom sa ciljem da se javno oglase poboljšanja u međuetničkim odnosima. U razgovorima su učestvovali lideri raznih zajednica, aktivisti NVO, mladi, ženske organizacije i političari koji su razmenjivali svoje poglede u vezi povratka IRL u opštine u južnom Kosovu.¹⁶⁷ Prizren je poznat kao multietnički centar, a isto tako i kao grad slobodnih medija sa mnogo lokalnih stanica za manjinske zajednice.¹⁶⁸ Značajan napredak na normalizaciji međuetničkih odnosa zapažen je i u jačanju veza između omladinskih grupa raznih etničkih zajednica. Projekat

¹⁶⁴ Prema Uredbi UNMIK 2000/45, opštinska skupština (član 21) postavlja članove komiteta. Konsultacije sa bazom glasačkog tela, prema tome, nisu jasno predviđene.

¹⁶⁵ Prema dokumentu koji je izdalo Odljenje za lokalnu upravu UNMIK 18. oktobra 2002., proces postavljenja članova u oba komiteta treba da se završi od 25. do 30. novembra 2002. U vreme kada ovo pišemo, još uvek se ne zna tačan broj komiteta.

¹⁶⁶ Lepasavić/Lepasaviq, Vučitrn/Vushtrri, Zubin Potok, Peć/Pejë, Istok/Istog, Prizren, i Dragaš/Drageash.

¹⁶⁷ Razgovori za okruglim stolom u vezi povratka biće snimljeni i prenosice se preko radio i televizijskih stanica u regionu Prizrena.

¹⁶⁸ Časopis kosovskih Bošnjaka *ALEM* i *SELAM* i novine kosovskih Turaka *YENI DONEM* (koje se isporučuju širom Kosova) pokrivaju sve događaje i aspekte u opštinskim, centralnim i lokalnim strukturama. Pored toga, časopisi kosovskih Bošnjaka *DULISTAN*, kosovskih Turaka *TURKCEM*, *BAY* i *SOFRA* obrađuju obrazovne, kulturne i naučne teme koje su namenjene učenicima u osnovnim i srednjim školama. Tri lokalne radio stanice nalaze se u prizrenskom regionu, a stanica kosovskih Turaka *YENI DONEM* i dve kosovskih Bošnjaka - *OMEGA-3* i *ASTRA* – emituju svoje programe na maternjim jezicima. Vredno je pomenuti da su radio *PRIZREN* i *TV Stanica STP* višezjezične stanice koje emituju programe na albanskom, srpsko-hrvatskom i turskom jeziku.

“Kamp za izgradnju tolerancije” uspešno je realizovan septembra 2002. Omladinski predstavnici udruženja “Most”¹⁶⁹ učestvovali su u radionici za razumevanje konflikta, i za mirno razrešenje konflikta.

Nivo dijaloga i saradnje između članova zajednica u centralnim i opštinskim upravnim strukturama predstavlja indikator za napredak pomirenje i podsticanje zajedničkih ciljeva. Poseban naglasak stavljen je na ulogu opštinskih predstavnika u procesu povratka, pošto su ovi lideri u najbojem položaju da prenesu verodostojne poruke koje lokalna zajednica može da razume. Pozitivne izjave koje daju lideri, praćene konkretnim merama na opštinskom nivou, imaju moćan uticaj na shvatanje manjina i prihvatanje od strane većinske zajednice.

Kao što je ilustrovano u opštini Vučitrn/Vushtrri u vezi povratka kosovskih Aškalija, da bi konkretne mere na opštinskom nivou bile delotvorne, one se moraju pratiti na nivou sela u zajednici koja treba da prihvati povratnike. Prvi koraci za stvaranje uslova za povratak preduzeti su u martu 2001., kada je lokalna NVO Aškalija pokrenula razgovore sa članovima opštinske skupštine, KZK, KPS i većinskom lokalnom zajednicom. Premijer je posetio zajednicu da podrži međuetnički dijalog i pravo na povratak, odmah pošto se prva grupa vratila u aprilu 2002. Uprkos ovim pripremama, i neki od preostalih stanovnika kosovskih Aškalija i neki od povratnika suočili su se sa teškim maltretiranjem i zastrašivanjem,¹⁷⁰ što pokazuje potrebu za većim uključenjem okolne većinske zajednice u napore za pomirenje.

Od ORG se očekuje da povećaju uključenost lokalnih predstavnika u proces povratka. Očekuje se da će takva uključenost poslati signal tolerancije i pomirenja zajednicama kojima ovi loklani predstavnici pripadaju. Na žalost, do sada je njihov doprinos bio ograničen, delom zbog toga što su neke ORG obrazovane tek u jesen 2002., a delom zato što je učešće izabranih opštinskih zvaničnika bilo u mnogi slučajevima neredovno, ili je sasvim izostalo. Kao što je napred izneto, nivo i kvalitet lokalnog učešća u ovom procesu u nekim slučajevima može se posmatrati kao odraz prioriteta koji je dat takvom učešću od strane opštinskog administratora UNMIK ili drugih takvih zvaničnika.¹⁷¹

Zajednički interesi članova zajednica pokazali su se kao dobra polazna tačka za inicijative usmerene ka uzajamnim odnosima u zajednici. Porast međuetničkih kontakata najvidljiviji je u raznim oblastima medija. Istaknuti primeri su dobro razrađen multietnički “Press klub” u istočnom regionu Gnjilana/Gjilan, koji je osnovan uz pomoć Misije OEBS, ili veća saradnja lokalnih radio stanica kosovskih Albanaca i kosovskih Srba. Radio i TV stanice iz Srbije, Crne Gore, Makedonije, Albanije i Kosova složile su se da obrazuju Balkansku TV stanicu za decu i da prave zajednički TV magazin sa priložima iz Kosova, Makedonije, Crne Gore, Srbije i Albanije pod naslovom “Dan u životu deteta iz mog regiona”. Drugi primer inovacionih aktivnosti da se podstakne uzajamno razumevanje kao korak ka pomirenju jeste dokumentarni projekat “Isprepletani životi” koji je pokrenula Misija OEBS 2002. Film pruža realnu sliku trenutaka iz života mladih kosovskih Albanaca i kosovskih Srba sa ciljem da informiše obe grupe o njihovim uslovima života. Male investicije u infrastrukturu, javne službe ili obrazovne objekte takođe su bili katalizatori međuetničke saradnje i koordinacije. Fond za male investicije za manjine

¹⁶⁹ Udruženje “Most” je savez četiri lokalne omladinske NVO različitog etničkog porekla: albanskog, bošnjačkog, turskog i romskog.

¹⁷⁰ Neki od incidenata koji su se desili bili su eksplozija bombe ručne izrade 23. aprila 2002. u dvorištu Aškalija koji nije napuštao Kosovo; posle posete premijera, dana 20. i 21. maja 2002., grupa kosovskih Albanaca došla je pred kapiju kuće gde je stajao povratnik, nazivali ga raznim imenima i pokušali su da kolima probiju kapiju, a 30. novembra 2002., jedan povratnik je bio pretučen od strane lokalnih radnika građevinske firme koji su radili na izgradnji kuća za povratnike.

¹⁷¹ Na primer, ovakva dinamika može se zapaziti u Podujevu/Podujevë i Prištini/Prishtinë.

(SIMF), pod pokroviteljstvom vlade Holandije, sledio je preporuke iz prethodnog izveštaja u vezi uzajamnih koristi većinskih i manjinskih zajednica kao obaveznu metodologiju za pružanje pomoći.

U okviru projekta osposobljavanja članova manjina da naprave pravi izbor i učestvuju u javnim poslovima, Misija OEBS je, u saradnji sa Međunarodnom fondacijom za izborne sisteme (IFES), sprovela tromesečni projekat u cilju pomoći nesrpskim manjinama na Kosovu da izraze svoje interese i formulišu preporuke za poboljšanje opštinskih službi. Održano je preko 70 sastanaka širom Kosova sa manjinskim grupama Bošnjaka, Hrvata, RAE, Goranaca, i Turaka. U razgovorima je učestvovalo preko 800 ljudi koji su dali odgovore na upitnike u vezi opštinskih javnih službi i uslova života. Projekat je ušao u svoju drugu fazu na regionalnim sastancima sa predstavnicima manjinskih zajednica, koji su imali za cilj da se dobiju povratne informacije o pregledu i da se formulišu preporuke opštinama, izabranim ili postavljenim predstavnicima, kao i relevantnim međunarodnim telima. Usledili su sastanci u drugim regionima i, u vreme pisanja ovog izveštaja, pripremano je izdanje knjige o problemima manjina, koju bi trebalo da koriste nove opštinske skupštine posle poslednjih izbora i koja bi ih usmeravala u njihovom radu tokom narednih godina.

Sektor civilnog društva na Kosovu proširio je svoju ulogu u procesu međuetničkog dijaloga i preuzeo veliku odgovornost za ustanovljenje ključnih veza i smanjenje etničkih tenzija. Prvi primer inicijativa za međuetničku saradnju i dijalog bio je obrazovanje i konsolidacija Alternative za civilni dijalog, multietničke grupe civilnih aktera iz Kosova i Srbije koju je inicirala Misija OEBS u 2002.¹⁷² Sve veći krug predstavnika iz drugih civilnih organizacija odražava prekretnicu u ovom projektu. Istaknuti pobornici mira, tolerancije i uključenja civilnog društva u javne poslove, kao što je bivši jugoslovenski ambasador pri Ujedinjenim nacijama i raniji gradonačelnik Beograda, g. Živorad Kovačević, teže da povećaju međuetničko poverenje i stvore uslove za povratak raseljenih lica bez obzira na njihovu etničku pripadnost.

Druga važna dimenzija sektora civilnog društva je razvoj NVO. Dok postoji relativno veliki broj lokalnih manjinskih NVO na Kosovu, većina od njih još u suštini zavisi od međunarodnih NVO. Samo nekoliko njih imaju stručno znanje, motivaciju i dugoročnu perspektivu, tako da mogu da prežive bez direktne pomoći međunarodnih agencija. Međutim, zapaža se porast inicijativa zajednica ka toleranciji i pomirenju. Mreža centara za zajednice koju je inicirala Misija OEBS¹⁷³ nastavila je da radi na razvoju opšte prihvaćenog civilnog društva i podršci ideja i projekata koji vode lokalne NVO. Ovakvi centri¹⁷⁴ olakšavaju aktivnosti povezanih NVO, obezbeđuju prostor za sastanke i internet veze, pomažu registracije NVO, dovode potencijalne donatore u ove centre i obezbeđuju razne obrazovne kurseve i radionice.

¹⁷² Projekat za dijalog, koji su pokrenuli Centar za regionalizaciju iz Novog Sada i Društvo majka Tereza iz Prištine/Prištinë institucionalizovao je svoj multietnički karakter preko osnicanja Saveta u kome rade četiri kosovska Albanca i četiri Srbina od januara 2003.

¹⁷³ Ukupno osam centara za zajednice obezbeđuje usluge za zajednice u izolovanim i mešovitim mestima. Oni su ustanovljeni uz međunarodnu pomoć, a sada su preneti na upravljanje lokalnim građanskim akterima.

¹⁷⁴ Indikativan primer je inicijativa Mitrovice za podršku NVO (MINGOS), koja je proistekla iz inicijative Odeljenja za demokratizaciju Misije OEBS, ili Centar za zajednice iz Kosova Polja/Fushë Kosovë.